

INSTITUTIONAALINEN LUOTTAMUS JÄLKISOSIALISTISESSA EURAASIASSA

TALOUDELLISEN HYVINVOINNIN JA KORRUPTOITUNEISUUDEN MERKITYS
NUORISSA KANSANVALTAISISSA JA ITSEVALTAISISSA MAISSA

PRO GRADU –TUTKIELMA

SOSIOLOGIA

TURUN YLIOPISTO

LAATINUT:

ANNE HÄRKÄLÄ

JOULUKUU 2019

OHJANNUT:

FT JANI EROLA

VTT MIKKO NIEMELÄ

VTT OLLI KANGAS

*TURUN YLIOPISTON LAATUJÄRJESTELMÄN MUKAISESTI TÄMÄN JULKAISUN ALKUPERÄISYYS ON
TARKASTETTU TURNITIN ORIGINALITYCHECK –JÄRJESTELMÄLLÄ*

HÄRKÄLÄ, ANNE: Institutionaalinen luottamus jälkisosialistisessa Euraasiassa –
Taloudellisen hyvinvoinnin ja korruptoituneisuuden merkitys nuorissa
kansanvaltaisissa ja itsevaltaisissa maissa

PRO GRADU -TUTKIELMA / SOSIOLOGIA – 80 sivua, 11 liitesivua, joulukuu 2019

Instituutioihin luottamisen katsotaan merkitsevän kansalaisten hyväksyntää valtiollisen toiminnan jatkuvuudelle ja uskoa siihen, että valtiojärjestelmä toimii heidän etunsa mukaisesti. Sen määrän vaihtelua on usein selitetty instituutiolähtöisesti niiden taloudellisen ja poliittisen suoriutumisen avulla sekä kulttuurilähtöisesti kansalaisten sosialisatiopiirteisiin vedoten.

Neuvostoliiton hajoaminen 1990-luvun alussa merkitsi paitsi kylmän sodan päättymistä, myös ns. transitiovaltioiden syntymistä. Talouden ja politiikan vapautuminen on onnistunut vaihtelevasti: osa maista on EU-tason demokraattisia valtioita ja osa diktatuureja, joissa demokratia on vain läpinäkyvä kulissi. Kansalaisten luottamus jälkisosialistisissa maissa on paitsi verrattain vähemmän tutkittua, myös alhaisemmalla tasolla länsimaihin verrattuna.

Miten jälkisosialistisessa Euraasiassa taloudellinen suoriutuminen sekä yksilön kokemus omasta elintasostaan selittää institutionaalista luottamusta, ja vähentääkö korruptoituneisuuden kokeminen näiden selitysvoimaa? Aineistona käytän Euroopan jälleenrakennus- ja kehityspankin Life In Transition –kyselytutkimusta. Tutkimus on kvantitatiivinen maavertailututkimus, jossa testaan institutionaalista luottamusta askeltavassa lineaarisessa monitasoregressiomallissa. Selitän sen vaihtelua käyttäen yksilötasolla muuttujina subjektiivista elintasokokemusta, korruptiouskomusta ja sosiodemografisia kontrollimuuttujia sekä maatasolla demokraattisuutta ja bruttokansantuotteella sekä inhimillisellä kehityksellä elintasoja kuvaavia muuttujia.

Tulokset osoittavat, että maan demokraattisuuden taso on negatiivisessa yhteydessä institutionaaliseen luottamukseen. Toisin sanoen autoritaarisissa maissa luottamus on korkeinta ja demokraattisissa maissa luottamus on alhaisinta. Maan elintasolla bruttokansantuote- tai inhimillisen kehityksen mittarein ei ole vaikutusta demokraattisuustason ja institutionaalisen luottamuksen väliseen yhteyteen, eikä sillä ole itsessään yhteyttä institutionaaliseen luottamukseen. Puolestaan subjektiivisesti koettu taloudellinen hyvinvointi on positiivisessa yhteydessä institutionaaliseen luottamukseen. Iän kumuloituminen ja naissukupuolisuus merkitsevät luottavaisempaa asennetta instituutioita kohtaan. Kansalaisten usko viranomaisten korruptoituneisuuteen oli jyrkästi negatiivisessa yhteydessä institutionaaliseen luottamukseen, ja se vähensi myös demokraattisuustason ja institutionaalisen luottamuksen välisen yhteyden voimakkuutta kadottamatta sitä kuitenkaan täysin.

Vaikka tulokset eivät antaneet lopullista selvyyttä siihen, miksi esimerkiksi Keski-Aasian autoritaarisissa maissa luotetaan instituutioihin enemmän ja Keski- ja Itä-Euroopan demokratioissa puolestaan vähemmän, niin suoriutumisteoria selitti yksin luottamustasojen vaihteluista huomattavan paljon. Verrattuna aiempiin tutkimuksiin tämä tutkielma tarjoaa lisää tietoa demokraattisuustason ja instituutioiden suoriutumiseen liittyvien taloudellisten ja poliittisten tekijöiden suhteesta institutionaalisen luottamuksen selittäjinä.

ASIASANAT: institutionaalinen luottamus, demokraattisuustaso, elintaso, korruptoituneisuus, jälkisosialistiset transitiomaat

SISÄLLYSLUETTELO

1	JOHDANTO	1
2	INSTITUTIONAALISEN LUOTTAMUKSEN TUTKIMUSPERINNE	5
2.1	MÄÄRITELMÄ, SELITTÄVÄT TEORIAT JA YHTEISKUNNALLINEN VAIKUTUS	5
2.1.1	<i>Kansalaisen luottamus valtionsa instituutioihin</i>	5
2.1.2	<i>Kulttuuriteoriat ja rationaalisen valinnan teoriat</i>	7
2.1.3	<i>Institutionaalisen luottamuksen yhteys poliittiseen regiimiin</i>	9
2.2	AIEMPI TUTKIMUS INSTITUTIONAALISEN LUOTTAMUKSEN LÄHTEISTÄ	12
2.2.1	<i>Tutkimusalan lähtökohdat</i>	12
2.2.2	<i>Institutionaalisen luottamuksen lähteet</i>	14
2.2.3	<i>Jälkisosialistiset maat ja institutionaalinen luottamus</i>	19
3	JÄLKISOSIALISTINEN EURAASIA TUTKIMUSKOHTENA	22
3.1	NEUVOSTOLIITON KAATUMINEN JA TRANSITIO.....	22
3.1.1	<i>Transitioparadigman kritiikki</i>	24
3.2	TRANSITIO MODERNISAATIONA	25
3.2.1	<i>Transitio demokratiaan</i>	26
3.2.2	<i>Transitio markkinatalouteen</i>	27
4	TUTKIMUSASETELMA	29
4.1	TUTKIMUSONGELMA JA HYPOTEESIT	29
4.2	AINEISTO JA TUTKIMUSETIIKKA	31
4.3	KÄYTETTÄVÄT TUTKIMUSMENETELMÄT	35
4.4	SELITETTÄVÄ MUUTTUJA – LUOTTAMUS INSTITUUTIOIHIN	39
4.5	SELITTÄVÄT MUUTTUJAT	45
5	ANALYYSI JA TULOKSET	53
5.1	KUVAILEVAT TULOKSET – KAHDENVÄLISET HAJONTAKUVIOT	53
5.2	SELITTÄVÄT TULOKSET – MONITASOREGRESSIOMALLINNUKSET.....	59
6	JOHTOPÄÄTÖKSET	66
6.1	METODOLOGINEN POHDINTA.....	66
6.1.1	<i>Puuttuvien arvojen käsittely</i>	66
6.1.2	<i>Kansainvälisen maavertailututkimuksen edut ja haasteet</i>	67
6.2	TULOKSIEN YHTEENVETO JA KESKUSTELU	69
	KIRJALLISUUS	75
	LIITTEET	81

KUVIO- JA TAULUKKOLUETTELO

KUVIOT

<i>Kuvio 1: Institutionaalisen luottamuksen jakaumat (%) maittain vuonna 2016.....</i>	<i>44</i>
<i>Kuvio 2: Institutionaalisen luottamuksen ja demokraattisuuden jakaumat vuosina 2006, 2010 ja 2016.....</i>	<i>54</i>
<i>Kuvio 3: Keski-Aasia ja Mongolia.....</i>	<i>56</i>
<i>Kuvio 4: Keski-Eurooppa.....</i>	<i>56</i>
<i>Kuvio 5: Itä-Eurooppa.....</i>	<i>56</i>
<i>Kuvio 6: Länsi-Balkan.....</i>	<i>56</i>
<i>Kuvio 7: Kaukasia.....</i>	<i>56</i>
<i>Kuvio 8: Baltia.....</i>	<i>56</i>

TAULUKOT

<i>Taulukko 1: Maatason muuttujien tiedot maittain.....</i>	<i>49</i>
<i>Taulukko 2: Jälkisosialistisen Euraasian institutionaalinen luottamus - EOS-arvot imputoitu.....</i>	<i>60</i>

LIITEKUVIOT

<i>Liitekuvio 1: FAPARA-analyysi institutionaalisen luottamuksen muuttujasta EOS-arvojen kanssa.....</i>	<i>81</i>
<i>Liitekuvio 2: FAPARA-analyysi institutionaalisen luottamuksen muuttujasta ilman EOS-arvoja.....</i>	<i>81</i>
<i>Liitekuvio 3: Institutionaalisen luottamuksen summamuuttujan normaalijakautuneisuus ilman EOS-arvoja.....</i>	<i>82</i>
<i>Liitekuvio 4: Institutionaalisen luottamuksen summamuuttujan normaalijakautuneisuus EOS-arvojen kanssa.....</i>	<i>82</i>
<i>Liitekuvio 5: Demokraattisuusaste.....</i>	<i>83</i>
<i>Liitekuvio 6: Bruttokansantuote asukaskohtaisen ostovoimapariteetin mukaan, sidottu tämänhetkiseen Yhdysvaltain dollariin.....</i>	<i>84</i>
<i>Liitekuvio 7: Asukaskohtaisen bruttokansantuotteen kasvuprosentti.....</i>	<i>85</i>
<i>Liitekuvio 8: Inhimillisen kehityksen indeksi.....</i>	<i>86</i>
<i>Liitekuvio 9: FAPARA-analyysi korruptiouskomuksen muuttujasta EOS-arvojen kanssa.....</i>	<i>87</i>
<i>Liitekuvio 10: FAPARA-analyysi korruptiouskomuksen muuttujasta ilman EOS-arvoja.....</i>	<i>87</i>

LIITETAULUKOT

<i>Liitetaulukko 1: Analyysiin sisällytettyjen valtioiden vastaajamäärät kyselykierroksittain</i>	<i>88</i>
<i>Liitetaulukko 2: Kategoristen muuttujien jakaumat.....</i>	<i>89</i>
<i>Liitetaulukko 3: Jatkuvien muuttujien jakaumien kuvaukset.....</i>	<i>90</i>
<i>Liitetaulukko 4: Jälkisosialistisen Euraasian institutionaalinen luottamus ilman EOS-arvoja.....</i>	<i>91</i>

1 JOHDANTO

Instituutioihin luottaminen merkitsee yhteiskuntaelämälle kansalaisten hyväksyntää valtiollisen toiminnan jatkuvuudelle sellaisena kuin se toimii juuri nyt, ja kansalaisten uskoa siihen, että valtiojärjestelmä toimii heidän etunsa mukaisesti. Sen olemassaolo mahdollistaa instituutioiden ja siten myös yhteiskuntaelämän sujuvan toiminnan. Institutionaalisen luottamuksen poissaolo heikentää yhteiskunnallista koheesiota ja se lasketaan hallinnonvastaisuuden esiasteeksi, mitkä tuovat yhteiskuntaan epävakautta ja turvattomuutta.

Neuvostoliiton ja sosialismin romahdus 1980-luvun lopussa ja 1990-luvun alussa merkitsivät ”suurinta yksittäistä vallan, poliittisessa organisoitumisen ja ideologian muutosta sitten toisen maailmansodan päättymisen” (Dunn, 2004, s. 1). Tutkielmani tavoite on saada uutta tietoa Euraasian jälkisosialististen transitiomaiden instituutioiden luottamuksenarvoisuuden selittäjistä. Alueen poliittishistoriallinen konteksti tarjoaa ihanteellisen maaperän hallinnon vapauden merkityksen selvittämiseksi. Demokratian ajatellaan usein herättävän luottamusta sen instituutioihin, mutta on myös esitetty, että autoritaarisissa maissa institutionaalinen luottamus on yhtä lailla mahdollista. Institutionaalisen luottamuksen rooli on eri riippuen regiimityypistä. Onkin pohtimisen arvoista, voivatko erot maiden demokraattisuuden tasoissa merkitä eroja siinä, millaisia asioita kansalaiset pitävät arvossa yhteiskuntaelämässään. Voiko esimerkiksi hyvin pärjäävä kansantalous ja materiaaliset asiat kompensoida kansalaisasenteille puuttuvia kansalaisvapauksia ja ihmisoikeuksia? Demokratiat tarvitsevat toimiakseen kansalaisten luottamusta, toisaalta demokraattisen järjestelmän avoimuus voi ruokkia epäluottamusta. Autoritaarisissa maissa luottamus puolestaan tukee järjestelmää, jonka toimintakyky kuitenkin perustuu poliittisen kilpailun ja ilmaisuvapauden tukahduttamiseen.

Neuvostoliitto oli vuodesta 1922 lähtien vuoteen 1991 asti sosialistiselle hallintojärjestelmälle perustunut liittovaltio. Neuvostoliiton 15 itäeurooppalaista, kaukasialaista ja keskiaasialaista seuraajavaltiota ovat rakentaneet hallintoaan ja olemassaoloaan itsenäisinä kansallisvaltioina vasta vajaan 30 vuoden ajan. Euroopassa ja Aasiassa sosialistisia järjestelmiä oli myös niin kutsutuissa Neuvostoliiton keskieuropalaisissa satelliittivaltioissa, sekä Mongoliassa, Albaniassa ja Jugoslaviassa, ja niiden talous- ja hallintojärjestelmä muuttui täysin kylmän sodan päättyttyä. Siirtymää suunnitelmataloudesta markkinatalouteen ja totalitäärisestä

hallinnosta demokratiaan hahmotellaan teoreettisesti transitioksi ja siihen on liitetty monia suuria taustaolettamuksia, uskomuksia ja käytännön projekteja. Osa näistä 1990-luvun alkuvuosina perustetuista valtioista katsotaan Yhdistyneiden kansakuntien viimeisimmän raportin mukaan muuttuneeksi kansainvälisen järjestelmän yleistä normistoa mukailevaksi valtioksi ja osa luokitellaan edelleen vuonna 2019 transitiomaiksi talousjärjestelmänsä perusteella (United Nations, 2019). Transitioalue koostuu nykyisellään muun muassa demokraattisista Euroopan unioniin kuuluvista maista sekä totalitäärisistä diktatuureista (ks. esim. The Economist Intelligence Unit, 2019). Euraasian jälkisosialistiset transitiomaat ovat kiinnostava institutionaalisen luottamuksen tutkimuskonteksti juurikin niiden demokraattisuuden taso vaihtelun vuoksi.

Neuvostoliiton kaatumisen jälkeen transition on katsottu merkitsevän vastikään syntyneille valtioille modernisaatiokehityksen käynnistymistä. Toisin sanoen siirtymisen markkinatalouteen ja demokratiaan piti merkitä valtioiden muuttumista ”moderneiksi” ja siten näiden maiden kansalaisten sosioekonomisten olojen kohentumista ja autonomisuuden kasvua elämänvalinnoissa. Demokratisaation ja markkinatalouden sekä paremman ihmiselämän välille asetettiin yhtäläisyys. (Inglehart & Welzel, 2005; Salminen & Temmes, 2000; Welzel, Inglehart, & Klingemann, 2003.) Maiden kulttuureita luonnehditaan myös materialistisiksi tai traditionaaliseksi verrattuna jälkimaterialistisiin ja itseilmaisuarvoja korostaviin länsimaihin, jolloin talouden ja taloudellisen hyvinvoinnin kokemuksella saattaa olla painotetumpi merkitys institutionaaliseen luottamukseen (Inglehart, 2006, s. 70).

Institutionaalisen luottamuksen määrää Keski- ja Itä-Euroopan jälkisosialistisissa maissa kuvataan useimmiten vähäiseksi. Syitä on löydetty kommunistisen regiimin avulla muotoutuneesta epäluottamusta ruokkivasta poliittisesta sosialisatiosta sekä transition tuomasta taloudellisesta epävakaudesta ja sen vaikutuksesta instituutioiden suoriutumiskykyyn. Transition alusta 2010-luvulle institutionaalisen luottamuksen yleistrendi on laskeva ja matalampi verrattuna Länsi-Eurooppaan. (Berg & Hjerm, 2010; Ecevit & Karakoç, 2017; Hakhverdian & Mayne, 2012; Kouvo, 2011; Macek & Marková, 2004; Mishler & Rose, 2001; Pellegata & Memoli, 2016; van der Meer, 2010; Závecz, 2017.) Entisten kommunististen regiimien legitimitetin määrää kuvaa ehkä parhaiten se, että ne romahtivat. Transitiolla saatettiin nähdä pitkän aikavälin positiivisia vaikutuksia, vaikka todellisuudessa se teki valtioista hauraita kohtaamaan yhteiskunnallisia haasteita. (Rose-Ackerman, 2004, s. 1–5)

Käytännössä jopa patologinen institutionaalisen luottamuksen puutos alueella tuskin kasvoi transition aiheuttaman haavoittuvuuden myötä.

Institutionaalisen luottamuksen tutkimus on yhdysvaltalaisista alkuperää ja palautuu aina toisen maailmansodan jälkeiseen aikaan. Tutkimusalaa on tuosta ajankohdasta lähtien määrittänyt länsimaisuus ja demokratian tutkimus. Demokratia hyväksynnästä riippuvaisena ja siten hitaana päätöksentekojärjestelmänä hyötyy kansalaisten legitimitetistä ja luottamuksesta. Nimenomaan jälkisosialistisista maista luottamustutkimusta on tehty vasta kylmän sodan päättymisen jälkeen uusien itsenäisten valtioiden noustua. Jälkisosialistisia maita käsittelevän tutkimusperinteen aloittivat William Mishler ja Richard Rose 1990-luvun loppupuoliskolla keskittyen tuolloin itäeurooppalaisiin valtioihin. Tutkimusalan tietopuutteita on hallitsevasti autoritaaristen maiden institutionaalisen luottamuksen lähteiden selvittäminen (Rivetti & Cavatorta, 2017, s. 53). Eritoten Keski-Aasian, Kaukasian ja Länsi-Balkanin maat ovat jääneet vähälle huomiolle. Instituutioiden suoriutumisen näkökulma niiden luottamuksenarvoisuuden selittäjänä on yleisesti hyvin vahva näkökulma, mutta sisältää ristiriitoja erityisesti, kun regiimi (esim. Ecevit & Karakoç, 2017) tai korruptoituneisuus (esim. van der Meer & Hakhverdian, 2016) on huomioitu.

Olen kiinnostunut siitä, mitkä tekijät määrittelevät institutionaalista luottamusta jälkisosialistisessa Euraasiassa. Koska alueen poliittiset regimit eroavat toisistaan merkittävästi, haluan selvittää, millä tavoin demokraattisuuden taso on yhteydessä institutionaaliseen luottamukseen. Testaan tämän yhteyden vaihtelua instituutioiden poliittisen ja taloudellisen suoriutumisen lähtökohdista. Tarkennan taloudellisen suoriutumisen elintasoksi ja kansalaisten taloudellisen hyvinvoinnin kokemukseksi ja poliittisen suoriutumisen korruptoituneisuuden kokemukseksi. Aiempiin aiheesta tehtyihin tutkimuksiin nojaten oletan, että poliittisen järjestelmän demokraattisuus on negatiivisessa yhteydessä institutionaaliseen luottamiseen, ja että maan elintaso sekä yksilön elintasokokemus vaikuttavat negatiivisesti institutionaalisen luottamuksen ja demokraattisuusasteen väliseen yhteyteen. Lisäksi oletan, että korruptoituneisuus heikentää elintason ja institutionaalisen luottamuksen välistä yhteyttä.

Aineistona hyödynnän eurooppalaisen kehitysyhteistyöpankin, European Bank for Reconstruction and Developmentin, vuosina 2006, 2010 ja 2016 toteutettu Life In Transition (LiTS)-kotitalouskysely. Kysely sisältää noin 1500 havaintoyksikköä jokaisesta maasta, ja

maapooliin kuuluvat kaikki Euraasian jälkisosialistiset transitiomaat Turkmenistania lukuun ottamatta. Tutkimus tulee olemaan määrällinen maavertailututkimus, joka hyödyntää sekä kuvailevia että selittäviä analyysitapoja. Institutionaalista luottamusta selitetään lineaarisessa monitasoregressiomallissa käyttäen sekä LiTS:n muuttujia, että Maailmanpankin ja Yhdistyneiden kansakuntien kehitysohjelman mahdollistamia makromuuttujia.

Esittelen tutkielmassani ensin sen teoreettista taustaa eli institutionaalisen luottamuksen määrittelyn ja tutkimisen tapoja. Selitän mitä pitää sisällään kansalaisten luottamus valtion instituutioihin, millaisia teorioita on käytetty sen vaihtelun selittämiseen ja millainen yhteiskunnallinen voima institutionaalinen luottamus on. Käsittelen lisäksi aiempien tutkimuksien tuloksia yleisesti aiheeseen liittyen. Tämän jälkeen taustoitan jälkisosialistisen Euraasian poliittisen ja historiallisen kontekstin ja sen merkityksen institutionaalille luottamukselle alueella. Nämä käsittävät kokonaisuudessaan tutkielmani taustoituksen, jonka jälkeen suoritan varsinaisen tutkimuksen aiheesta. Tutkimusasetelmaluvussa hahmottelen tutkimusongelman, kuvailen aineistot ja lineaarisen monitasoregression toiminnan, sekä käyn läpi muuttujien valinnat. Viidennessä luvussa suoritan sekä kuvailevat että selittävät analyysit ja tulkitsen tulokset, jonka jälkeen muodostan tutkielman johtopäätökset.

2 INSTITUTIONAALISEN LUOTTAMUKSEN TUTKIMUSPERINNE

2.1 MÄÄRITELMÄ, SELITTÄVÄT TEORIAT JA YHTEISKUNNALLINEN VAIKUTUS

2.1.1 KANSALAISEN LUOTTAMUS VALTIONSA INSTITUUTIOIHIN

Luottaminen vuorovaikutteisena toimena on luottavan päätös sietää epävarmuutta siitä, onko luottamuksen kohde todella luotettava, ja uskoa siihen, että luottamus todentuu aiheelliseksi ajan myötä. Siihen sisältyy aina epävarmuutta toisen tarkoitusperistä ja teoista (Rothstein, 2004, s. 18). Luottamuksen dynamiikka on kolmiosainen: yksilö (1) luottaa toisen (2) toteuttavan määrätyn asian (3). Molemmilla luottamussuhteen osapuolilla on intressi – ensimmäinen toivoo määrätyn asian käyvän toteen, ja toinen haluaa säilyttää hyvän suhteen osoittamalla luottamuksenarvoisuutensa. (Hardin, 1998, s. 12.)

Yhteisön jakamat arvot, normit, asenteet ja sosiaaliset olosuhteet ovat yhteiskunnallisena luottamuksen perusehtoja, joiden luoma synteesi tukee muun muassa talouskasvua, poliittista vakautta ja tehokkuutta sekä sosiaalista koheesiota. Ilman kaikkien jakamia arvoja sekä muita sosiaalisia edellytyksiä yhteiskunta kärsisi perustavanlaatuisista yleiseen toimivuuteen liitettävistä ongelmista ja ristiriidoista. (Newton, 1999, s. 169.) Luottamus luo mahdollisuuden muodostaa yhteisiä etuja tavoittelevia ryhmiä, jotka eivät pohjaa yksin sukulaissuhteelle tai pitkään jatkuneelle tuttavuudelle (Fukuyama, 1995, s. 57).

Yhteiskunnallista luottamusta tutkitaan usein kahdesta eri näkökulmasta, jotka ovat tavallaan saman kolikon kääntöpuolilla. Yhteiskunnallisen valtahierarkian näkökulmasta valtion instituutioilla on ylin muodollinen käskyvalta sen kansalaisten elämään lainsäädännön, tuomiovallan ja toimeenpanovallan näkökulmasta. Täten kun valtion ja kansalaisten välillä on vallan asymmetria, kansalaisten luottamus näihin valtion instituutioihin on luonteeltaan vertikaalista. Tästä samasta näkökulmasta kansalaisten horisontaalinen luottamus, toisin sanoen sosiaalinen luottamus, kohdentuu vertaisiinsa yksilöihin, toisiin kansalaisiin. Iso osa institutionaalista luottamusta käsittelevästä kirjallisuudesta keskustelee näiden kahden yhteydestä toisiinsa. Muun muassa Robert Putnam (1993), Bo Rothstein (2004; 2011) ja Eric

Uslaner (2003; 2013) ovat saavuttaneet yhteisymmärryksen sosiaalisen ja poliittisen luottamuksen erottamattomuudesta eli siitä, että niissä tapahtuvat vaihtelut ovat keskenään yhteisessä linjassa. Eriäviä näkemyksiä sosiaalisen ja poliittisen luottamuksen keskinäisestä kytköksestä on kuitenkin olemassa. Tällöin poliittinen ja sosiaalinen luottamus katsotaan syntyväksi täysin eri alkuperistä, jotka eivät korreloi keskenään ja ovat tilannesidonnaisia ollen riippuvaisia ajasta ja paikasta. Poliittista luottamusta varten tavoitettava tietopohja on usein esimerkiksi median kautta sekundäärisesti välittyvää sosiaalisen luottamuksen kertyessä primaarisista kokemuksista. (Newton, 1999, s. 180-179.) Lisäksi osa tutkimuksista eivät vahvista sitä, että poliittinen luottamus olisi riippuvainen yksilön sosiaalisista ominaisuuksista, vaan nimenomaan hänen elämänsä poliittisista vaikutteista (Levi & Stoker, 2000, s. 481). Poliittinen ja sosiaalinen luottamus eroavat toisistaan luottamustyyppinä monella tavalla, ja siksi ovatkin olemassa erillisinä käsitteinään jakamastaan tutkimusperinteestä huolimatta.

Poliittinen luottamus eli kansalaisten luottamus valtion instituutioihin tarkoittaa käytännön yhteiskuntaelämässä myötäsukaisuutta valtiovallan määräyksiä kohtaan ja alistumista sen tahtoon täten mahdollistaen yhteiskunnan toiminnan (Levi, 1998, s. 87–92). Institutionaalinen luottamus on indikaattori siitä, millaiseen politiikkaan kansalaiset ovat tyytyväisiä (Aberbach & Walker, 1970, s. 1199). Yllä kuvatussa institutionaalisen luottamuksen kolmiosaisessa dynamiikassa valtiolla on yhtä lailla intressi osoittaa kansalaisilleen olevansa luottamuksenarvoinen.

Sosiologian professori William Gamson lukee luottamuksen hallitukseen poliittiseksi asenteeksi, joka luo kollektiivista voimaa. Poliittista epäluottamusta määrittelee vieraantuminen. Oma vaikutusvalta koetaan olemattomaksi ja yksilö identifioituu poliittiseksi objektiksi subjektin sijaan ja uskoo, ettei hallitus ole kiinnostunut ajamaan etujansa toimien epäreilusti. (Gamson, 1968, s. 39–58.) Epäluottamus vuorovaikutuksessa on omalta osaltaan vakava haitta, koska se yllyttää ylimääräiseen valvomiseen, tarkkailemiseen ja jopa yhteistyökyvyttömyyteen ja siten vaikeuttaa huomattavasti osanottajien suhdetta (Levi & Stoker, 2000, s. 476). Valtio toki hallinnoi yhteiskunnan väkivaltamonopolia, jolla vastahankaiset kansalaiset voidaan epäluottamuksesta huolimatta tottelemaan, mutta epäluottamus pitkällä tähtäimellä ei ole kestävää yhteiskuntaelämälle (Scholz, 1998, s. 163). Tiedetään myös, että matala institutionaalinen luottamus on yhteydessä rikollisuutta suvaitsevaan ajatteluun, jolloin matala luottamustaso voi indikoida osaltaan rikollisuuden kasvua maatasolla (Marien & Hooghe, 2011).

Politiikan tutkija David Eastonin mukaan poliittisen järjestelmän kansalaisiltaan saama tuki on sekä spesifiä että diffuusia (*specific & diffuse support*). Spesifi tuki muodostuu yksittäisistä politiikan tuotoista, jotka hyödyttävät valikoituja eturyhmiä. Tällöin eturyhmät kohdistavat tukensa tätä politiikkaa tuottavalle taholle. Kyse on siis tuen vaihtamisesta suotuisaa politiikkaa vastaan, ja pitkällä tähtäimellä minkä tahansa poliittisen järjestelmän toimintaedellytys nojaa spesifin tuen kasautumiseen. Historiallisesti katsottuna kansalaiset ovat kuitenkin kestäneet pitkiäkin aikoja ilman heidän näkökulmastaan tuloksellista politiikkaa. Tämä viittaa diffuusin tuen olemassaoloon. (Easton, 1965, s. 268–269.) Tällainen laeva järjestelmätuki syntyy olettamuksesta, että valtioninstituutiot vähintäänkin hyvin yleisellä tasolla vastaavat kansalaisten moraalivaatimuksiin, ja yhteiskuntaelämän perusedellytyksiä uskotaan toimivan. (Easton, 1965, s. 273, 278.) Myös muissa tutkimuksissa on tuettu viranhaltija- ja järjestelmätuen erottelua. Järjestelmätuen romahtaminen johtaa todennäköisemmin yhteiskunnalliseen epävakauteen, kun taas personoituihin viranhaltijoihin kohdistuva skeptisyys harvemmin osoittautuu haitaksi koko yhteiskuntajärjestykselle. (Citrin, 1974; Muller & Jukam, 1977.)

Easton (1975, s. 439, 443) väittää, että spesifin tuen selittäjiä on haasteellista tutkia kansalaisten kognitiivisen kapasiteetin sekä mittaamisen haasteiden vuoksi. Spesifiä tukea arvioidessaan kansalainen saattaa perustaa näkemyksensä muuhun kuin poliittisiin tekoihin itsessään, ja taustalla olevien motivaatioiden mittaaminen asettaa tutkimukselle teknisiä haasteita. Onkin havaittu, että vaikka kysymyksenasettelu mahdollistaisi personoidun viranhaltijan erottamisen koko regiimistä niin vastaajat eivät siitä huolimatta osaa tehdä eroa niiden välille (Abramson & Finifter, 1981, s. 305). On siis teoreettisesti ja metodologisesti haastavaa tutkia vain yhden tai kahden instituution saamaa tukea ja luottamusta. Poliitiikan tutkija Pippa Norris (1999; 2011) on jatkanut institutionaalisen luottamuksen tutkimusta myötäillen Eastonin hahmottelemaa diffuusin ja spesifin järjestelmätuen teoriaa. Myös hän on määritellyt luottamuksen koko regiimin instituutioihin yleistetyksi tueksi valtion poliittiselle järjestelmälle. (Norris, 2011, s. 29.)

2.1.2 KULTTUURITEORIAMAT JA RATIONAALISEN VALINNAN TEORIAMAT

Selittääkseen sitä, mihin perustuen institutionaalinen luottamus kasvaa ja vähenee, on käytetty kahta teoriaa toisilleen vastakkaisina selityksinä (esim. Kestilä-Kekkonen & Vento, 2019, s. 24–28). Ensimmäinen niistä on kulttuuriteorioiden linja. Kulttuuriteorioiden mukaan yksilön

poliittisia instituutioita koskeva luottamusarvio palautuu tämän sosialisatioprosessiin ja elämäkokemukseen muun muassa sosioekonomisten tekijöiden sekä poliittisen orientaation myötä (esim. Norris, 1999, s. 217–220). Kulttuuriteoria tarkastelee muun muassa osallistumista politiikkaan, kansalaisyhteiskunta-aktiivisuutta, puoluekannatusta ja kiinnostuneisuutta yhteiskunnallisista asioista (Almond & Verba, 1989). Toinen teoria nojaa instituutioiden kykyyn suoriutua tehtävistään, eli rationaalisen valinnan teoriaan. Tällöin yksilö arvioi instituutioiden luottamuksenarvoisuutta niiden toiminnan tuloksellisuuden kautta (esim. Norris, 1999, s. 217–220). Kumpikin teoria pitää yksilön kokemusmaailmaa luottamuksen lähteenä, toisen nojatessa elämänmittaiseen aikakehykseen ja toisen ajankohtaisempaan tietouteen yhteiskuntaelämästä (Mishler & Rose, 1997, s. 433–434).

Rationaalisen valinnan teorian soveltaminen edellyttää ihmisten mieltämistä poliittisina olentoina abstrakteiksi, toisistaan erillisiksi yksilöiksi, joiden tekemien ratkaisujen tarkoitus on edistää yksin heidän omaa hyvinvointiaan. Monet ovat katsoneet tämän teorian suosivan demokratiaa parhaimpana hallintomuotona, sillä se mahdollistaa rationaalisen yksilön omaa hyvinvointiaan edistävien valintojen tekemisen. (Rogowski, 1974, s. 24–26.) Hallinnolliset instituutiot mahdollistavat ihmisten luottamuksen toisiinsa, ja puolestaan instituutioiden valta on ylipäättään mahdollista kansalaisten niille osoittaman luottamuksen ansiosta (Hardin, 1999, s. 22). Suoriutumisteoriat katsovat maan legitimizeettiä järjestelmätasolta alas ruohonjuuritasolle keskittyen poliittisen järjestelmän attribuutteihin. Niitä ovat muun muassa mahdollisuus asettaa viranhaltijat vastuuseen politiikan tuotoksista, hallinnon käytännön työn tehokkuus, päätöksentekoketjun reiluus ja johdonmukaisuus sekä varallisuuden jakamisen reiluus. (Weatherford, 1992, s. 150.)

Suoriutumisteoriat painottuvat monesti taloudellisiin tekijöihin. Maan taloudellinen suoriutuminen on liitettävissä sen valtaapitäviin, koska yksittäiset kansalaiset eivät pysty vaikuttamaan suuriin kansantaloudellisiin suhdanteisiin, jolloin vastuu on valtiolla. Niihin puuttuminen vaatii kattavaa hallinnollista koneistoa ja valtion velvollisuus on myös ennakoiden vaikuttaa makrotaloustrendien yhteiskunnallisiin seurauksiin. (Weatherford, 1987, s. 8.) Bruttokansantuotteen tilanne tai ihmisen subjektiivinen materiaalsen hyvinvoinnin kokemus ei kuitenkaan yksin kuulu suoriutumisteorian piiriin. Myös hyvinvointipalvelujen tuottamisessa onnistumista voidaan arvioida institutionaalisenä suoriutumisenä (Kumlin, 2004, s. 74–76). Lisäksi korruptio liittyy suoriutumisteoriaan myös käänteisellä tavalla. Sitä pidetään instituutioiden poliittisen suoriutumisen epäonnistumisena (Anderson & Tverdova, 2003).

Sosialisaatioteoriaa ja institutionaalisen suoriutumisen teoriaa verranneet tutkimukset ovat tuottaneet lähinnä jälkimmäistä tukevia tuloksia. Tunnetuimmat jälkisosialistisia maita käsitelleet institutionaalisen luottamuksen tutkijat William Mishler ja Richard Rose (1997; 2001) löysivät tukea lähinnä institutionaalisen suoriutumisen teorialle verrattuna kulttuuri- tai sosialisaatioteoriaan. Mishlerin ja Rosen tutkimusasetelman toistamisen tarkoituksessa Kaukasiala, Itä-Eurooppaa ja Keski-Aasiaa tutkineet McKee ym. (2013) saivat samanlaisia tuloksia vahvistaen institutionaalisen suoriutumisen teorian selitysvoimaa. Heidän tutkimuksensa tuki sekä yksilön subjektiivista talouskokemusta että makrotalousindikaattoreita tärkeimpinä selittäjinä. Baltiaa tutkinut Kadri Lühiste (2006) pystyi vahvistamaan lähinnä näiden vastakkaisten teoriasuuntausten toimimisen yhdessä parhaiten institutionaalisen luottamuksen selittäjänä. Kiinasta ja laajemmin Itä- ja Kaakkois-Aasiasta tehdyt tutkimukset esittävät bruttokansantuotteen ja vastaajien hallinnon edustajien suoriutumista koskevan arvion selittävän institutionaalisen luottamuksen vaihtelua kulttuurisia tekijöitä enemmän. Tällöin taloudellinen menestys suoriutumisteorian muodossa selittää myös itäisissä autoritaarisissa maissa kulttuuri- ja sosialisaatioteoriaa enemmän institutionaalista luottamusta. (Ma & Yang, 2014; Wong ym., 2011; Q. Yang & Tang, 2010.)

2.1.3 INSTITUTIONAALISEN LUOTTAMUKSEN YHTEYS POLIITTISEEN REGIIMIIN

Regiimi viittaa yhteiskunnan ”perustuslailliseen järjestykseen” eli poliittisen yhteisön sisäisiin säännöksiin, jotka määräävät yhteisönsisäisiä poliittisia suhteita. Termiä käytetään valtion poliittisen järjestelmän tyypittelyyn, useimmiten sen vapauden näkökulmasta dikotomisesti joko autokraattiseksi tai demokraattiseksi. (Easton, 1965, s. 190–191; Siaroff, 2011.) Todellisuudessa valtioiden demokraattisuus ja autokraattisuus palvelevat ääripäinä spektrillä, jonka puolivälissä on hybridiregiimi eli puolidemokratia. Valtion on mahdollista sijoittua hallintonsa vapauden ja poliittisen pluraliteetin näkökulmasta mille tahansa pisteelle tällä spektrillä, jolloin sen regiimi määritellään läheisimmän määreen mukaan autokraattiseksi, puolidemokraattiseksi tai demokraattiseksi.

Perustuslaillisesta näkökulmasta demokratia eroaa hybridiregiimistä siten, että demokratiassa vaaleilla valitusta parlamentista muodostetaan hallitus ja sen pääministeri johtaa maata. Hybridiregiimeissä järjestetään vaaleja, mutta presidentti johtaa käytännön politiikkaa parlamentista nousevan pääministerin sijaan. (D. M. Olson & Norton, 2007, s. 169.) Autoritaarisen ja demokraattisen regiimin erotus on kaikkein olennaisimmin poliittisessa

kilpailussa tai sen puutteessa. Autokratioissa puoluemuotoinen poliittinen kilpailu on tukahdutettu ja muutettu näytöksenomaiseksi, jolloin vaaleja pidetään mutta niiden tulokset ovat täysin ennalta arvattavissa – näin on esimerkiksi Keski-Aasian maissa (Levitsky & Way, 2002). Valtaa pitää monesti järjestellyistä vaaleista toiseen sama henkilö, yksinvalti, ja häntä tukeva valtaeliitti. Yksinvaltiasta on kuvattu ”roistoksi”, koska hän pitää hallussaan yhteiskunnan verotuloista kertynyttä pääomaa ja pyrkii maksimoimaan sitä. Kollektiivisen valinnan tuloksena syntynyt oikeutus autokraatin eli yksinvaltiaan asemalle on, että tätä pidetään ”pysyvänä roistona” (*stationary bandit*), joka suojelee kansalaisten omaisuutta ja oikeuksia muilta ”kierteleviltä roistoilta” (*roving bandits*), joita yhteiskunta muuten kohtaisi yksinvaltiaan puuttumisesta juontuvassa anarkistisessa tilassa. (M. Olson, 2000, s. 6–12.)

Autoritaaristen maiden poliittista luottamusta on selitetty kulttuuri- ja suoriutumisteorioilla yhtä lailla kuin demokratioidenkin. Valikoidut selittävät muuttajat kuitenkin eroavat. Autoritaaristen maiden legitimizeettiä on kulttuuriteorioissa selitetty esimerkiksi hierarkiaa suosivalla uskontojärjestelmällä tai heimo- ja klaanikulttuuriperimällä. Institutionaalisen suoriutumisen teorit korostavat erityisesti kansantaloudellista menestystä autoritaaristen maiden institutionaalisen luottamuksen selittäjänä. (Rivetti & Cavatorta, 2017, s. 54–55, 59.) Suoriutumisteoriat saattavat demokratioissa korostaa hallinnon vastuullisuutta ja laillisuusperiaatteellisuutta, mutta autoritaarisissa maissa instituutioiden suoriutumisperustainen luottamuksenarvoisuus saattaa piillä regiimin toiminnan vakaassa ennustettavuudessa, oli se eettistä tai ei (Rivetti & Cavatorta, 2017, s. 60). Koska institutionaalinen epäluottamus voidaan katsoa hallinnonvastaisen rintaman esiasteeksi, niin on myös yksinvaltiaan intresseissä pitää yllä vähintäänkin luottamuksen minimitasoa (Aberbach & Walker, 1970, s. 1199). Autoritaarisissa maissa onkin havaittu korkeimmat poliittisen luottamuksen tasot demokratioiden kärsiessä luottamuskriisistä (van der Meer, 2017). Yksilön kokemus omasta taloustilanteestaan on myös yhteydessä hänen herkkyyteensä taipua populistisiin arvoihin ja politiikkaan, ja tämä yhteys on havaittu myös maatasolla – köyhimmät ja eniten talousvaikeuksia kokevat maat ovat myös populistisempia (Norris & Inglehart, 2019, s. 143,167).

Puolestaan demokratian ja luottamuksen käsitteet on katsottu toistensa olemassaolon mahdollisuuden välttämättömiksi ehdoiksi (Hardin, 2002, s. 108). Demokraattisissa maissa hallitus on valtuutettu harjoittamaan ylintä valtaa, täten nimenomaan demokratia toimii institutionaalisen luottamuksen nojalla, koska kansanvaltainen hallitus on delegoitu

tehtävänsä. Demokraattinen valtuutus edellyttää uskoa valittujen kykyyn ja haluun toimia luvutulla tavalla menestyksekkäin lopputuloksin. (Hardin, 1999, s. 35.) Lisäksi demokratia on järjestäytynyt niin, että siinä on mahdollista tuottaa kansalaisten kannalta mahdollisimman onnistunutta politiikkaa. Demokratioissa kansanvalta tarkoittaa kansan valintaa – tällöin valitaan tehtäviin henkilöitä, joihin luotetaan. (Brennan, 1998, s. 197–198, 212, 215–216.)

Demokratiassa myös epäluottamuksella nähdään olevan jopa välttämätön rooli, mikäli se ilmentää itseään oikeilla kanavilla (Levi & Stoker, 2000, s. 484). Liberaaliin hallintoon eli vapaaseen valtioon kuuluu mahdollisuus myös ilmaista epäluottamusta ja erimielisyyttä. ”Skeptisyys on fundamentaalista liberalismille” (Hardin, 2002, s. 107–108), jolloin tietty kiinteä määrä institutionaalista epäluottamusta on demokratian välttämätön endogeeninen piirre. Ilmiönä luottamus demokratioissa on siis tavallaan paradoksi. Yhtäältä sitä edellytetään, jotta järjestäytynyt kollektiivinen toiminta on mahdollista. Toisaalta demokraattiset instituutiot on perustettu epäluottamuksesta toisiin ihmisiin ja siihen etteivät he hyväksikäyttäisi heille annettua valtaa, mikä puolestaan yksinvaltiaan asemassa olisi mahdollista (Warren, 2017, s. 33). On myös esitetty, ettei poliittinen luottamus ole yhteydessä itsessään demokratiaan, vaan kansalaisten demokraattinen arvo-orientoituneisuus on luottamuksen määrittäjä. Toisin sanoen demokratiaa puoltavat kansalaiset kokiessaan hallintonsa huonoksi myös luottavat vähemmän, ja puolestaan kokiessaan demokratian laadukkaasti toimivaksi luottavat enemmän. (Mauk, 2019, s. 6–9.) Demokratian on katsottu olevan paras poliittinen järjestelmä talouskasvua ajatellen, koska valtaa pitävät voidaan asettaa vastuuseen, mutta liberaali demokratia yksin ei ennusta talouskasvua. Valtiolla tulee olla myös toimiva ja laillisuusperiaatetta noudattava byrokratia. (Norris, 2012, s. 114–122.) Tällöin voi päätellä, että demokraattisissa maissa on todennäköisempää, että kansalaiset luottavat instituutioihin.

Demokratian edellytykset legitimiiksi vallan muodoksi ovat kieltämättä puhuttelevat. Se mahdollistaa poliittisen tasa-arvoisuuden kaikille äänestyskelpoisille kansalaisille, heidän muodostamansa enemmistö saa päätäntävällän ja vähemmistöllä on mahdollisuus vaikuttaa viimeistään seuraavissa vaaleissa (Rothstein, 2011, s. 80–81). Demokratian legitimitetti piileekin pohjimmiltaan sen läpinäkyvissä instituutioissa, kun taas autokratiat kärsivät pitkällä tähtäimellä lähes aina legitimitettiongelmissa, joita yritetään paikata talousmenestyksellä. Ilman hyvää taloutta autokratian oikeutus ja sen myötä yhteiskuntajärjestys ovat vaakalaudalla. (Fukuyama, 2004, s. 27–28.)

Koska poliittisen luottamuksen tutkimus on kattanut valtaosin demokraattisia maita autoritaaristen maiden jäädessä pimentoon, myöskään siitä, miten luottamus palvelee autokraattista regiimiä tai sen kansalaisia ei ole yksiselitteistä käsitystä. Usein poliittisen luottamuksen ja demokratisaation välille vedetään normatiivinen yhtäläisyys, mutta kansalaisten luottamus instituutioihin ei välttämättä tee regiimistä demokraattisempaa tai eettisesti ylempiarvoista. Onkin esitetty, että poliittinen luottamus toimii ”kaksiteräisen miekan” tavoin: demokratioissa poliittinen luottamus on toivottava asia, mutta autoritaarisissa maissa se voi ajaa kansalaisten edun sijaan yksinvaltiaan etuja. Tällöin luottamusta valtionhallinnon instituutioihin tulisi tutkia arvoneutraalina käsitteenä nykyisen normatiivisuuden sijaan. (Rivetti & Cavatorta, 2017, s. 53.) Toimivampi päätelmä on, että institutionaalinen luottamus palvelee ennen kaikkea yhteiskuntajärjestyksen toimintaa sellaisena kuin se tällä hetkellä on, eikä sitä tule liittää sellaisenaan demokraattisuuskehitykseen.

Luottamuksen primäärisin tulkinta on, että se tapahtuu kahden henkilön välillä. Luottaminen instituutioon eli institutionaalinen luottamus viittaa siis abstraktimpaan, yhteiskunnallisen mikro- ja makrotason vuorovaikutussuhteeseen (Warren, 1999, s. 348). Institutionaalinen luottamus on enemmänkin yksilön pohdintaa siitä, vastaako instituution toiminta niitä normatiivisia arvoja, joita sen hänen mielestään tulisi noudattaa (Warren, 1999, s. 349). Jotkin valtionhallinnon instituutiot, kuten presidentti tai hallitus, ovat palautettavissa kulloinkin siinä virassa toimiviin henkilöihin. Tällaisissa tutkimuksissa onkin käytetty käsitettä poliittinen luottamus. Kun puhutaan esimerkiksi poliisilaitoksesta tai oikeuslaitoksesta, poliittinen luottamus terminä ei vastaa kyseisen instituution luonnetta, sillä ne ovat epäpoliittisempia vallanjaon instituutioita. Tämän vuoksi käytän tässä tutkielmassa termiä institutionaalinen luottamus kuvaamaan luottamusta kaikkiin valtion instituutioihin, jolloin se pätee myös toimeenpanovallan ja tuomiovallan instituutioihin ja niiden luottamuksenarvoisuuteen.

2.2 AIEMPI TUTKIMUS INSTITUTIONAALISEN LUOTTAMUKSEN LÄHTEISTÄ

2.2.1 TUTKIMUSALAN LÄHTÖKOHDAT

Institutionaalista luottamusta selittävä tutkimusala on selkeästi yhteiskuntatieteellinen tutkimuskohde eikä se ole ulottunut muille tiedekentille. Tutkimukset pohjaavat pääasiallisesti

suurten vastaajamäärien sekä kansainvälisiin että kansallisiin kyselytutkimusaineistoihin, ja mannerkohtaisiin barometreihin. Tutkimukset ovat tästä johtuen valtaosin poikkileikkaus- tai pitkittäisasetelmilla suoritettuja kvantitatiivisia analyyseja. Poliittisen luottamuksen tutkimusalan alkuperä on peräisin Yhdysvalloista toisen maailmansodan jälkeiseltä ajalta. 1960-luvulla Gamsonin (1968) ja Eastonin (1965) teokset loivat ensimmäisen koherentin tietopohjan, josta poliittisen luottamuksen tutkimista on jatkettu tähän päivään asti (Levi & Stoker, 2000, s. 477). Kaiken kaikkiaan poliittisen luottamuksen tutkimus sisältää laajoja sosiaalisia, poliittisia ja taloudellisia ulottuvuuksia koko yhteiskunnan tasolla.

Tutkimukset ovat eniten olleet kiinnostuneita poliittisten instituutioiden (parlamentti, hallitus, puolueet) sekä lain toimeenpanovallan instituutioiden (oikeuslaitos, poliisilaitos) luottamuksenarvoisuudesta (esim. Anderson & Singer, 2008; Ecevit & Karakoç, 2017; Hadarics, 2016; Hakhverdian & Mayne, 2012; Ishiyama & Pechenina, 2016; Lühiste, 2006; McKee ym., 2013; Medve-Bálint & Boda, 2014; Mishler & Rose, 1997, 2001; Pellegata & Memoli, 2016; Slomczynski & Janicka, 2009; van Erkel & van der Meer, 2016; Wallace & Latcheva, 2006). Paikallishallituksen ja aluehallituksen luottamuksenarvoisuudesta on oltu merkittävän vähän kiinnostuneita (Ma & Yang, 2014; McKee ym., 2013; Valiyev ym., 2017). Laajoissa kansainvälisissä kyselyaineistoissa näihin todennäköisesti ei ole haluttu keskittyä, varsinkin kun näitä instituutioita ei kaikilla mailla johdonmukaisesti ole. Lisäksi on tutkittu virkahenkilöstön, presidentin tai pääministerin, poliitikkojen, asevoimien, paikallis- ja aluehallituksen luottamuksenarvoisuutta (esim. Anderson & Tverdova, 2003; Catterberg & Moreno, 2005; Houston ym., 2016; Khan, 2016; Ma & Yang, 2014; McKee ym., 2013; Mieriņa & Cers, 2014; Mishler & Rose, 1997; Valiyev ym., 2017; Wallace & Latcheva, 2006).

Institutionaalisen luottamuksen tutkimusperinne on maantieteellisesti katsottuna merkittävästi painottunut pohjoiselle pallonpuoliskolle ja yhä sen sisällä demokraattisiin länsimaihin eli Pohjois-Amerikkaan, Eurooppaan ja Oseanian demokraattisiin maihin (esim. Anderson & Tverdova, 2003; Anderson & Singer, 2008; Catterberg & Moreno, 2005; Hadarics, 2016; Hakhverdian & Mayne, 2012; Medve-Bálint & Boda, 2014; Pellegata & Memoli, 2016; van der Meer, 2010; van Erkel & van der Meer, 2016). Aasiasta, Afrikasta, Lähi-Idästä tai Etelä-Amerikasta on merkittävästi vähemmän tutkimusta (esim. Aydın & Cenker, 2012; Carreras, 2013; Ecevit & Karakoç, 2017; Gouws & Schulz-Herzenberg, 2016; Hutchison & Johnson, 2011; Ma & Yang, 2014; Wong, Wan, & Hsiao, 2011; Q. Yang & Tang, 2010). Kaikkiaan noin

kahdestasadasta valtiosta vain osaa on ylipäättään tästä näkökulmasta tutkittu, tehden institutionaalisen luottamuksen tutkimusalasta hyvin tyypillisesti länsimaisen tieteenalan.

Tämän tutkielman kontekstissa tarkemmin tarkastelen Euroopan ja Aasian tutkimuspohjaa. Euroopassa on vajaa 50 itsenäistä valtiota, mutta Eurooppaan keskittyvissä tutkimuksissa maiden määrä on useimmin noin 25 tai sen alle. Pikkuvaltioiden lisäksi usein on karsiutunut pois esimerkiksi Länsi-Balkanin maat. Tutkimus on siis painottunut jonkin verran enemmän Länsi-Eurooppaan (Esim. Anderson & Singer, 2008; Berg & Hjerm, 2010; Houston ym., 2016; McLaren, 2017; Medve-Bálint & Boda, 2014; Pellegata & Memoli, 2016; Slomczynski & Janicka, 2009; van der Meer, 2010; van Erkel & van der Meer, 2016). Mielenkiintoisen Euroopan mantereen institutionaalisen luottamuksen tutkimuksesta tekee se, että joissain käytetään suoranaista kahtiajakoa Länsi- ja Itä-Euroopan välillä. Tätä on nimetty myös jaoksi vanhoihin ja uusiin demokratioihin. (Esim. Catterberg & Moreno, 2005; Hadarics, 2016; Medve-Bálint & Boda, 2014; Mieriņa & Cers, 2014.) Euraasialaisen kommunismin romahtamisesta huolimatta rautaesiripun luoma jako elää siis yhteiskuntatieteessä edelleen. Jälkisosialistiset maat esiintyvät myös omana maaryhmänään kyseisellä tavalla nimettynä myös joissain maailmanlaajuisissa institutionaalisen luottamuksen tutkimuksissa (esim. Catterberg & Moreno, 2005; Khan, 2016).

2.2.2 INSTITUTIONAALISEN LUOTTAMUKSEN LÄHTEET

Demokraattisuutta ja autoritaarisuutta on käytetty luottamustutkimuksen selittäjinä paitsi maatason indikaattorein, myös ihmisten subjektiiviseen arvomaailmaan tukeutuen. Regiimityypin merkitystä poliittisessa luottamuksessa tutkittaessa on havaittu, että verrattuna vanhoihin eurooppalaisiin demokratioihin entisissä kommunistisissa maissa luottamus parlamenttiin oli heikompaa (van der Meer, 2010, s. 527). Yksilön tyytyväisyys demokratiaan on yhteydessä institutionaaliseen luottamukseen samalla tavalla. Itä- ja Keski-Euroopan valtioissa on luotettu vähiten maiden ollessa myös vähiten demokraattisia makrotasolla ja tyytyväisiä demokratiaan yksilötasolla. (Catterberg & Moreno, 2005, s. 41–44; Slomczynski & Janicka, 2009, s. 18–20.) Institutionaalinen luottamus alhaisinta nimenomaan presidenttijohtoisissa ja puolidemokraattisissa maissa ja useat jälkisosialistiset maat ovat jälkeen mainittuja. (Ecevit & Karakoç, 2017, s. 14–16.) Toisaalta yhteen otteeseen alueelta on löydetty positiivinen yhteys institutionaalisen luottamuksen ja demokraattisuuden välillä, kun verrattiin jälkisosialistisia värivallankumousmaita muihin jälkisosialistisiin maihin verranneet (Ishiyama & Pechenina, 2016, s. 759). Toisaalta Afrikan maita käsittelevissä tutkimuksissa on

löydetty viitteitä positiivisesta yhteydestä demokraattisuuden ja poliittisen luottamuksen välillä (Hutchison & Johnson, 2011, s. 746). Autoritaaristen maiden institutionaalista luottamusta on puolestaan tutkittu Itä- ja Kaakkois-Aasiassa, ja myös vastakkaiseen suuntaan viittaavia tuloksia on löydetty. Tällöin vastaajien arvomaailma saattaa olla autoritaarista hallintokulttuuria suosiva. (Ma & Yang, 2014, s. 336, 338.) Aasian maiden institutionaalisen luottamuksen tutkimusala on todennut, että autoritaarisessa Kiinassa luottamustaso on ylipäätään joko yhtä korkealla tasolla kuin monessa rikkaassa kansanvaltaisessa maassa, tai jopa korkeammalla (Wang, 2005; Q. Yang & Tang, 2010).

Sosiodemografiset ominaispiirteet on sisällytetty useimpiin institutionaalisen luottamuksen tutkimuksiin oletusarvoisina kontrollimuuttujina. Koska tutkimuspohja institutionaalista luottamuksesta ei ole järjestelmällistä ja koherenttia, niin eivät ole myöskään sosiodemografisten muuttujien tuomat tuloksetkaan. Joskus sosiodemografiset muuttujat eivät ole olleet institutionaalisen luottamuksen kannalta lainkaan merkitseviä selittäjiä. Sosiodemografisista tekijöistä esimerkiksi iän ja sukupuolen yhteys institutionaaliseen luottamukseen on osoitettu olevan ristiriitainen. Iän osalta on näyttöä sekä ikääntymisen negatiivisesta (Anderson & Singer, 2008) että etenkin positiivisesta (Berg & Hjerm, 2010; Ishiyama & Pechenina, 2016; McKee ym., 2013; Pellegata & Memoli, 2016) yhteydestä. Tulkitsen iän merkityksen tässä tutkimusperinteessä olevan melko kontingenssi eli kontekstiriippuvainen – vaihdellen maasta, regiimistä ja kulttuurista toiseen. Samalla tavoin sukupuolen merkitys instituutioiden luottamusearvoisuudelle vaihtelee tutkimuksesta riippuen: yhtäältä miesten on osoitettu luottavan naisia herkemmin (Anderson & Singer, 2008), toisaalta on havaittu, että naiset luottavat miehiä enemmän instituutioihin (Berg & Hjerm, 2010; Lühiste, 2006; McKee ym., 2013).

Koulutuksen yhteys institutionaaliseen luottamukseen on yksi tutkituimmista vastaajan sosiodemografisista piirteistä. Koulutuksen positiivinen yhteys institutionaaliseen luottamukseen on käynyt ilmi esimerkiksi Eurooppaa käsittelevistä tutkimuksista (Anderson & Singer, 2008; Berg & Hjerm, 2010). Koulutuksella on todettu myös negatiivinen yhteys institutionaaliseen luottamukseen, mikä käy ilmi esimerkiksi useita Afrikan valtioita (Hutchison & Johnson, 2011), sekä Etelä-Afrikkaa (Gouws & Schulz-Herzenberg, 2016) koskevissa tutkimuksissa. Samoin Baltian maissa koulutuksella on havaittu olevan negatiivinen yhteys institutionaaliseen luottamukseen (Lühiste, 2006). Koulutuksen yhteys ja sen merkitys institutionaalisen luottamuksen selittäjänä on siis sekin riippuvainen tutkittavasta maa-alueesta.

Näiden tulosten lisäksi on löydetty korruption ja koulutuksen muodostama selkeä trendi. Sen mukaan kouluttautuneisuus kasvattaa luottamusta matalan korruptiotason maissa, kun taas korkean korruptiotason maissa kouluttautuneisuus on nimenomaan negatiivisessa yhteydessä luottamukseen (Hakhverdian & Mayne, 2012). Koulutuksella on myös merkitystä kansantaloustrendeille institutionaalisen luottamuksen selittäjänä. Valtion hyvän taloussuoriutumisen luottamusta kasvattava merkitys oli ehdollistunut nimenomaan matalimmassa koulutusluokassa. (van Erkel & van der Meer, 2016). Vähiten kouluttautuneiden kohdalla tulos on tulkittavissa siten, että he ovat eniten riippuvaisia kansantalouden suhdanteista.

Erittäin iso tutkimuslinja tässä tutkimusperinteessä on **talouden ja materiaalsen hyvinvoinnin** merkityksen selvittäminen institutionaalisen luottamuksen kannalta. Tämä on osa niin kutsuttua rationaalisen valinnan teoriaa, tai toisin sanoen ilmaistuna institutionaalisen suoriutumisen teoriaa kirjoittajasta riippuen. Nimenomaan taloudellista suoriutumista on tutkittu jo pitkään, ja kansalaisten arvio talouspolitiikasta ja sen menestyksestä näyttäisi vastaavan poliittista luottamusta (Weatherford, 1987, s. 23). Tutkimuksissa, jotka käsittelevät tätä teorialinjaa, analysoidaan joko objektiivisemmin makrotasolla kansantalouden, tai mikrotasolla yksilön subjektiivista kokemusta omasta taloustilanteestaan tai näkemystä kansantalouden tilanteesta institutionaalisen luottamuksen saaman vaihtelun selittäjinä. Huomioimalla talouteen liittyvät muuttujat tutkijat uskovat tavoittavansa tiedon siitä, onko materiaalisella runsaudella tai puutteella yhteys siihen, miten luotettaviksi ihmiset kokevat valtiolliset instituutiot, jotka ovat osaltaan vastuussa heidän materiaalisesta pärjäämisestään. Instituutioiden suoriutuminen käsitteenä täten viittaa niiden tekemään politiikkaan liittyvien mittareiden konkreettisiin arvoihin, kuten bruttokansantuotteen eri variaatioihin, Gini-kertoimeen, inhimillisen kehityksen indeksiin, erilaisiin hallinnon tehokkuuden mittareihin ja niin edelleen. Myös yksilön mielipide omasta taloustilanteestaan ja kansantaloudesta katsotaan usein validiksi institutionaalisen suoriutumisen mittariksi, vaikka se on endogeenisesti erittäin subjektiivinen arvio.

Yksilön oman arvioinnin ohella puhtaasti esimerkiksi bruttokansantuotteella, inflaatiolla tai työttömyysluvulla mitatun maan talousmenestyksen on havaittu olevan yhteydessä valtion luottamuksenarvoisuuteen sekä Euroopassa että Aasiassa (Houston ym., 2016; Ishiyama & Pechenina, 2016; Medve-Bálint & Boda, 2014; Pop-Eleches & Tucker, 2011; van Erkel & van der Meer, 2016; Wang, 2005; Q. Yang & Tang, 2010). Yksilötasolla taloudellinen tyytyväisyys

on todettu yhdeksi vahvimmista institutionaalisen luottamuksen selittäjäksi (Catterberg & Moreno, 2005). Samaa suuntaa osoittaen myös kotitalouden nettotulojen on havaittu muodostavan yhteyden institutionaalisen luottamuksen kanssa, toisin kuin bruttokansantuotteella (van der Meer, 2010). Yhteys on todettavissa myös negatiivisessa suunnassa. Taloudellisten vaikeuksien kokeminen on myös yhteydessä institutionaaliseen luottamukseen (Hutchison & Johnson, 2011). Yksin Eurooppaan keskittyvistä tutkimuksista on lisäksi löydetty tukea suoriutumisteorialle ja taloudelliselle tyytyväisyydelle institutionaalisen luottamuksen selittämisessä (Grönlund & Setälä, 2012; Hakhverdian & Mayne, 2012).

Lisäksi maatasolta katsottuna tuloeroilla sekä sosiaalisella stratifikaatiolla on negatiivinen yhteys institutionaaliseen luottamukseen (Anderson & Singer, 2008; Slomczynski & Janicka, 2009). Itä- ja Länsi-Eurooppa ovat tosin tuottaneet hyvin erityyppisiä tuloksia, kuten käy ilmi Medve-Balintin ja Bodan (2014) tuloeroihin ja niin kutsuttuun voittajahypoteesiin keskittyvästä tutkimuksesta. He uskoivat vastaajien, joiden omakohtaisen hyväksi koetun taloustilanne tekee heistä niin kutsuttuja järjestelmän ”voittajia”, olevan luottavaisimpia verrattuna köyhemmiksi itsensä kokeviin. Tämä päti vain Länsi-Euroopassa, mutta Itä-Euroopassa hyväksi koettu taloustilanne ei ollut yhtä positiivisessa yhteydessä institutionaaliseen luottamukseen. Medve-Balint ja Boda tulkitsivat tämän johtuvan egalitaarisemmasta asenneilmastosta verrattuna Länsi-Eurooppaan ja mahdollisesti erilaisesta tulonsiirtojärjestelmästä. Näitä tuloksia tukee myös Hadaricsen (2016) tutkimus tuloerojen vaikutuksesta institutionaaliseen luottamukseen Itä-Euroopassa verrattuna Länsi-Eurooppaan, jotka tuottivat täysin erilaisia tuloksia. Tuloerot olivat negatiivisessa yhteydessä institutionaaliseen luottamukseen nimenomaan Itä-Euroopassa, mutta Länsi-Euroopassa tulos oli päinvastainen. Hadarics spekuloi tulosten johtuvan erilaisesta arvomaailmapainotuksesta – länsieurooppalaiset arvostanevat enemmän jälkimaterialistisia itseilmaisuuksiin ja poliittiseen vapauteen liittyviä arvoja, itäeurooppalaisten ollessa puolestaan materialistisempia ja kiinnittyneempiä taloudelliseen hyvinvointiin. Vanhoissa demokratioissa odotukset kansantalouden suoriutumiselle ovat korkeammat kuin uusissa demokratioissa (McAllister, 1999, s. 201–203). Siten korkeat odotukset voivat selittää epäluottavaisuutta demokratioissa (Miller & Listhaug, 1999, s. 216).

Institutionaalista luottamusta koskeva kirjallisuus, samoin kuin jälkikommunistisia maita käsittelevä tutkimus, ovat kuitenkin tuottaneet keskenään ristiriitaisia tuloksia siitä, vaikuttaako yksilön oma kokemus vai objektiivisemmat maaindikaattorit luottamustasoon enemmän. Niiden vaikutus on ollut joko tasavertaisesti samankaltainen tai esimerkiksi yksilöarviointiin

tukeutuva ”voittajahypoteesi” on saanut vahvemman selitysvoiman kuin maaindikaattoriperustaiset tekijät (McKee ym., 2013; Medve-Bálint & Boda, 2014; Pellegata & Memoli, 2016; van der Meer, 2010; Wong ym., 2011). Nämä maan kokonaistalouden tasoon perustuvat luottamusarviot puolestaan viittaavat ulospäinsuuntautuneempaan, muiden kansalaisten hyvinvoinnista kiinnostuneeseen asenteseen luottamuksen arvioinnissa.

Korruptio on haitallista institutionaaliseen luottamukseen, koska se rikkoo rehellisyyden normia yhteiskunnallisella tasolla (Olin & Rose-Ackerman, 2001). Korruption vaikutusta institutionaaliseen luottamukseen on tutkittu suuremmalla tai pienemmällä painotuksella lukuisissa tutkimuksissa, joista yksi tunnetuin on Andersonin ja Tverdovan (2003) tutkimus. Heidän työnsä tutki nimenomaan demokraattisia valtioita, ja pystyi todentamaan korruptoituneisuuden negatiivisen yhteyden institutionaalisen luottamuksen tasoon, joskin hallituspuolueen kannattaminen vähensi tämän yhteyden voimakkuutta. Tutkimustulosta on tuettu myöhemmissä tutkimuksissa hyvin johdonmukaisella tavalla. Joko korruptoitumattomuus on positiivisessa yhteydessä institutionaaliseen luottamukseen, tai korruptoituneisuus on negatiivisessa yhteydessä institutionaaliseen luottamukseen – yhteyks näiden kahden välillä on looginen ja todettavissa (Grönlund & Setälä, 2012; Pellegata & Memoli, 2016; Wallace & Latcheva, 2006). Lisäksi yleisesti hallintotyön laadukkuuden yhteydestä institutionaaliseen luottamukseen esimerkiksi laillisuusperiaatteen toiminnan myötä on myös vahvistettua tutkimustietoa (Khan 2016). Yhteiskunnallinen korruptio ja muiden ryhmien suosiminen toisten kustannuksella lyö kiilaa kansalais-hallitussuhteen välille vaikeuttaen poliittista tehokkuutta. Se myös lisää taloudellista epätasa-arvoa (Rothstein, 2011, s. 156–163). On tärkeää muistaa, että kansalaisten korruptoituneisuususkomukset eivät muodosta suoraa kausaliiteettisuhdetta institutionaaliseen luottamukseen, ja että nämä uskomukset ovat pohjimmiltaan subjektiivisia. On tutkittu, että vähiten luottavat kansalaiset myös herkemmin uskovat esimerkiksi poliitikkojen olevan korruptoituneita (Wroe, Allen, & Birch, 2013).

Hallinnon suoriutumisen epäonnistumista korruptoituneisuudeksi määriteltynä on myös kilpailutettu taloustekijöiden kanssa molempien ollessa osa suoriutumisteoriaa (Rothstein, 2004). Tällöin makrotasoisella kansantaloudella ei ole merkitystä institutionaalisen luottamuksen selittäjänä, joskin yksilötasoinen voittajahypoteesi on saanut tukea korruption huomioinnista huolimatta (Pellegata & Memoli, 2016; van der Meer & Hakhverdian, 2016; van Erkel & van der Meer, 2016). Pitkällä aikavälillä makrotasoisella kansantaloudella on kuitenkin

havaittu olevan yhteys institutionaaliseen luottamukseen (van Erkel & van der Meer, 2016). Toisaalta makrotason talousmuuttajat eivät ole olleet merkittäviä institutionaalisen luottamuksen tason selittäjiä, kun regiimityyppi on huomioitu (Ecevit & Karakoç, 2017). Kuitenkin omalta osaltaan jälkisosialistiset maat ovat osoittaneet institutionaalisen suoriutumisen teorian pitäväksi sekä makrotasolla kansantaloutta tarkastellessa, että yksilötasolla taloudellista tyytyväisyyttä tarkastellessa (Čermák, Mikešová, & Stachová, 2016; Horne, 2012; Ishiyama & Pechenina, 2016; Lühiste, 2006; Pop-Eleches & Tucker, 2011).

Loppupäätelmä on, että institutionaalisen luottamuksen tutkimusta hyödynnetään eniten länsimaisten ja siten endogeenisesti välttämättä demokraattisten yhteiskuntien tutkimuksessa. Muun maailman osalta tutkimusalan kattavuus puuttuu joko kokonaan tai sitä ei ole tehty määrällisesti paljoa. Autoritaaristen regiimien tutkimus paikantuu lähinnä Itä- ja Kaakkois-Aasiaan, ja transitionaalisten maiden tutkimus Afrikkaan sisällissotien ja konfliktienjälkeisiin valtioihin. Tarkasteltaessa lähemmin vain Eurooppaa, tutkimushuomiota on saanut eniten läntiset, vanhat demokratiat. Jälkisosialistisessa Euraasiassa vähemmälle huomiolle on jäänyt eritoten Länsi-Balkan, Kaukasian ja Keski-Aasia. Institutionaalisen suoriutumisen teoria eli teoria rationaalisista kansalaisista, jotka arvioivat valtion instituutioiden luottamuksenarvoisuuden niiden tuottaman taloudellisen hyvinvoinnin perusteella on vahvasti tuettu, mutta sekin on altis esimerkiksi korruption väliintulolle poliittisena suoriutumisenä. Taloustekijöistä on maatasolla ja yksilötasolla ristiriitaisia tuloksia, joskin yksilötasolle paikantuva voittajahypoteesi näyttäytyy tuetuimpana tuloksena. Lisäksi sosiodemografiset yksilötason tekijät eivät ole tuottaneet täysin varmoja tuloksia, ja erityisesti koulutuksen merkitys on kiistanalainen.

2.2.3 JÄLKISOSIALISTISET MAAT JA INSTITUTIONAALINEN LUOTTAMUS

Jälkisosialistisen Euraasian alueesta tutkimuksellisesti katetuin alue on ylivoimaisesti Keski- ja Itä-Eurooppa, jossa luottamustason on havaittu olevan Länsi-Eurooppaan matalampi luottamustasoa (esim. Berg & Hjerm, 2010; Ecevit & Karakoç, 2017; Hakhverdian & Mayne, 2012; Kouvo, 2011; Mishler & Rose, 2001; Pellegata & Memoli, 2016; van der Meer, 2010), vaikka maat ovat siirtyneet demokraattiseen markkinatalouteen transition myötä. Lisäksi yksinomaan niitä tarkisteltaessa Rose ja Mishler (2001) totesivat institutionaalisen luottamuksen olevan vähäistä. Kaukasiaa on tutkittu muutama otteeseen (esim. McKee ym., 2013; Valiyev, Babayev, Huseynova, & Jafarova, 2017; van der Meer & Hakhverdian, 2016), Keski-Aasiaa sitäkin vähemmän (Khan, 2016; McKee ym., 2013). Venäjän koosta ja poliittisesta

merkityksestä huolimatta se esiintyy vain alle kymmenessä tutkimuksessa (esim. Anderson & Tverdova, 2003; Catterberg & Moreno, 2005; Houston ym., 2016; Ishiyama & Pechenina, 2016; Khan, 2016; McKee ym., 2013; Mierina & Cers, 2014; Mishler & Rose, 2001; van der Meer & Hakhverdian, 2016). Missään aluetta käsittelevässä tutkimuksessa ei ole huomioitu transitionjälkeisiä eroavaisuuksia esimerkiksi poliittisessa järjestelmässä.

Jälkisosialistisessa Keski- ja Itä-Euroopassa verraten alhaisia luottamustasoja on selitetty muun muassa maiden historiallisesti katsottuna pettymystä aiheuttaneilla instituutioilla ja politiikalla. Lisäksi transition aikana luodut uudet instituutiot eivät ole osoittautuneet ideaalisti toimiviksi ja odotuksia vastaaviksi. Taloudellisen suoriutumisen lisäksi poliittisella suoriutumisella on ollut jälkisosialistisissa maissa erityinen rooli ongelmallisen ja totalitaarisen kommunistivallan jälkeen. (Závecz, 2017, s. 441–446.) Mierina ja Cers (2014) keskittyivät erityisesti kommunismin perinnön ja institutionaalisen luottamuksen yhteyden kartoittamiseen, eivätkä löytäneet sille perusteita. Tulokset kuitenkin tukivat hallinnon suoriutumista luottamuksenarvoisuuden selittäjänä. Ainakin osassa jälkisosialistisia maita uudet regiimit tavoittivat kansalaistukea, vaikka markkinatalouteen suhtauduttiin aluksi skeptisesti, eritoten pelättiin sen romahduttavan silloista saavutettua elintaso (Mishler & Rose, 1996). Kaikkein eniten transition alussa poliittista luottamusta tuki positiivisesti lisääntyneiden kansalaisvapauksien myötä nimenomaan poliittinen suoriutuminen. Mikään muu julkishallinnon suoriutumisosa-alue ei osoittanut niin vahvaa yhteyttä poliittiseen luottamukseen Itä- ja Keski-Euroopassa. (Mishler & Rose, 1999, s. 95.)

Miksi taloudelliset ongelmat ovat siis tärkeitä institutionaalille luottamukselle? Talouden ja erityisesti sen riittävyyden ja kasvun on määrä luoda materiaalista hyvinvointia, mikä taas osaltaan puoltaa ihmisten luottamusta instituutioihin. Suurista transitiioon liittyvistä makrotaloudellisista ongelmista huolimatta talous lähti jälkisosialistissa maissa nousuun. Joitain sosiaalisia hyvinvointiin liittyviä parannuksia tapahtui – väestönkasvua ja esimerkiksi lapsikuolleisuus lähti laskuun useimmissa maissa. Tämä ei valitettavasti kuitenkaan johtanut uudistuspuutteiden vuoksi kokonaisvaltaiseen ihmisten materiaaliseen hyvinvointiin. Taloudellinen eriarvoisuus lähti nousuun, joissain maissa erityisesti miesten eliniänodote laski. Terveysthuolto ja koulutusjärjestelmä olivat transition hitaimpia uudistuksia. (Åslund, 2007a, s. 205.)

Koska institutionaalinen luottamus mahdollistaa valtion legitimitetin, voi sen romahtaminen voi johtaa äärimmillään sisällissotaan. Etnisistä jakolinjoista syntyneitä Jugoslavian hajoamissotia on pidetty tästä esimerkkinä. (Rothstein, 2011, s. 86–91.) Verrattuna edeltäjänsä Broz Titoon silloiset Jugoslavian johtajat eivät välttyneet etnisten ryhmien epäluottamukselta oman etnisen leimansa vuoksi (Hardin, 1998, s. 15). Mikäli maiden poliittiset instituutiot koetaan luottamuksenarvoisiksi, etnisyyteen perustuvien ryhmäjakojen välinen konflikti voitaisiin välttää käyttämällä olemassa olevaa poliittista järjestelmää sen ratkaisuun (Aberbach & Walker, 1970, s. 1215).

Jälkisosialistiset maat siis erottuvat institutionaalista luottamusta käsittelevässä maavertailututkimuksessa omana segmenttinään enemmän tai vähemmän tutkimuksesta riippuen. Erottelu tapahtuu joko jo tutkimusasetelman luomisessa (esim. Hadarics, 2016; Ishiyama & Pechenina, 2016; Kouvo, 2011; McKee ym., 2013; Medve-Bálint & Boda, 2014; Mieriņa & Cers, 2014; Mishler & Rose, 1997, 2001; Pop-Eleches & Tucker, 2011) tai tuloksia analysoidessa. Alueen maita, joita on tutkittu vertailemalla muihin kuin jälkisosialistisiin maihin (yleisimmin eurooppalaiset vertailututkimukset), institutionaalisen luottamuksen on todettu olevan alhaisempi länsimaihin verrattuna (Berg & Hjerm, 2010; Ecevit & Karakoç, 2017; Hakhverdian & Mayne, 2012; Kouvo, 2011; Pellegata & Memoli, 2016; van der Meer, 2010). Monissa jälkisosialistisissa maissa on havaittu institutionaalisen luottamuksen laskun lisäksi myös se, että ihmisten kokemus vaikutusmahdollisuuksiinsa omaan sosioekonomiseen asemaansa olivat heikentyneet (Örkény & Székelyi, 2000). Koska poliittinen luottamus on oleellinen elementti yhteiskuntavakaudelle, niin se on myös tärkeä osa transition onnistumista. Jälkisosialistisissa maissa olisi siis ollut, ja on edelleen erityinen tarve poliittiselle luottamukselle (Závecz, 2017, s. 440). Hutchin-
son ja Johnson (2011) tutkivat poliittisen transition läpikäyneitä Afrikan maita tutkimuksessaan maiden institutionaalista luottamuksesta, ja totesivat yhteiskunnan transitionaalisen tilanteen olevan negatiivisessa yhteydessä luottamukseen. Keski- ja Itä-Euroopassa poliittisen luottamuksen kokonaistrendi on koko transition aikana ollut laskusuuntainen (Závecz, 2017, s. 447). Eli uudet demokratian instituutiot eivät ole ennakoidulla tavalla onnistuneet saavuttamaan legitimitettiä.

3 JÄLKISOSIALISTINEN EURAASIA TUTKIMUSKOHTENA

3.1 NEUVOSTOLIITON KAATUMINEN JA TRANSITIO

Osalla Neuvostoliiton hajoamisen seurauksena syntyneistä valtioista ei ollut juuri ollenkaan historiaa itsenäisinä maina. Valtion tehtävät ovat lukuisat ja mitä hienostuneempaan yhteiskuntaelämän sääntelyyn se yltää, sitä vahvempi valtio on. Sen pitää järjestää hallinnoimalleen maa-alueelle ja sen asukkaille muun massa yhteiskuntajärjestyksen valvonta, aseellinen puolustus, terveydenhuolto, sosiaalipolitiikka ja koulutusjärjestelmä. (Fukuyama, 2004, s. 7–13.) Neuvostoliiton romahtamista seurannut valtiottomuuden tila aiheutti hyperinflaation, taloudellisen eriarvoisuuden kasvun ja sosioekonomisen deprivaaation lisäksi sisällissodiksi eskaloituneita etnisiä konflikteja Jugoslavian hajoamissotina ja rajakiistoina Kaukasian maissa (Linz & Stepan, 1996, s. 366; Zürcher, 2007). Koska valtion perustavanlaatuisin ja ensisijaisin tehtävä on tarjota sisäpoliittista ja ulkopoliittista turvallisuutta, niin valtiottomuutta seuraavat aseelliset konfliktit ovat lähestulkoon väistämättömiä (Åslund, 2007, s. 206–207).

Jälkisosialistisen Euraasian transitiomaiksi luokitellaan kaikki Neuvostoliitosta irtautuneet maat, sen entiset satelliittivaltiot, entinen Jugoslavia, Albania ja Mongolia (Salminen & Temmes, 2000, s. 8). Transitio koski yhteensä yli 400 miljoonaa ihmistä näissä kaikissa maissa (Salminen & Temmes, 2000, s. 9). Käytännössä transitio tarkoitti näiden maiden uudelleenaseoitumista kylmän sodan jälkeiseen maailmanjärjestykseen ja etenkin eurooppalaisten jälkisosialististen maiden ”paluuta Eurooppaan” (Åslund, 2007, s. 1; Salminen & Temmes, 2000, s. 22, 26). Markkinatalousuudistus ja demokratisaatio todella kulkevat käsi kädessä. Niillä on havaittu suora kahdenvälinen yhteys, jolloin uudistuneimmat valtiot olivat myös demokraattisimpia, ja päinvastoin (Åslund, 2007, s. 212). Toisen suoran yhteyden muodostivat myös demokratisaatio ja korruptio. Vähiten korruptoituneet maat ovat myös demokraattisimpia (Åslund, 2007, s. 216). Transitio ei loppujen lopuksi tarkoita pelkkää instituutioiden uudelleenmuokkaamista – se on kulttuurinmuutos, joka saattaa viedä vuosikymmeniä (Kollmorgen, 2013, s. 100).

Yhdistyneet kansakunnat luokittelee maailman maat kolmeen kategoriaan taloudellisten olosuhteiden perusteella. Kaikki Euroopan unioniin liittyneet Keski- ja Itä-Euroopan jälkisosialistiset maat YK määrittelee kehittyneiden talouksien maiksi. Kaikki muut Euraasian jälkisosialistiset maat ovat transitiossa olevia talouksia. Koko kategoriaan ei itse asiassa kuulu muita kuin jälkisosialistisia maita. (United Nations, 2019.) Maailmanlaajuisesti valtioita luokitellaan teollisuusmaiksi tai kehitysmaiksi, mutta transitiomaat sijoittuvat elintasoltaan näiden välille. (Salminen & Temmes, 2000, s. 22).

Neuvostoliiton hajoamista ja sitä seurannutta transitiota suunnitelmataloudesta markkinatalouteen ja totalitarismista demokratiaan on mielletty kahdella eri tavalla. Yhtäältä kylmä sota päättyi, demokratia ja liberaali maailmankuva voittivat. Neuvostoliiton taloudellisesta stagnaatiosta päästiin alkuvaikeuksien jälkeen elintasonousuun ja uudelleensyntyneeseen keskiluokkaan. Yksipuoluejärjestelmistä siirryttiin poliittista kilpailua mahdollistavaan monipuoluejärjestelmiin. Kolikon toisella puolella on kuitenkin synkempi versio. Transitiota on nimitetty jopa anomiseksi tilanteeksi. Kasvava köyhyys ja sosiaalinen eriarvoisuus koskettivat isoa osaa koko Euraasian jälkisosialistisesta tilasta, mikä lisäsi rikollisuutta ja sosiaalista deprivatiota. Entisistä neuvostojohtajista tuli epäreilun yksityistämisen seurauksena oligarkkeja, ja monipuoluejärjestelmä oli lähinnä eliitin sisäistä kilpailua. Kansan kiinnostus politiikkaa kohtaan väheni. (Kivinen & Nikula, 2006, s. 513–516.) Tehottomat ja epälegitiimit valtion instituutiot inspiroivat uudenlaisia yhteiskuntaelämän kontrolloinnista kiinnostuneiden verkostojen syntyä, kuten mafiaa, jotka eivät kuitenkaan olleet vastuussa kansalaisille (Hayoz & Sergeyev, 2003, s. 56–57). Vanhat poliittiset eliitit tasapainottelivat uusien tulokkaiden kanssa, minkä arveltiin jo tuolloin määrittelevän transition onnistumista (Crawford & Lijphart, 1995, s. 182).

Suurin osa jälkisosialistisista maista on siirtynyt suunnitelmataloudesta markkinatalouteen, mutta siirtymä totalitarismista demokratiaan on osoittautunut vaikeaksi tai jopa mahdottomaksi (Åslund, 2007, s. 3). Transitiossa tehtiinkin useita ideologisia virheitä. Kommunistiset valtiot kuten Jugoslavia ja Neuvostoliitto perustuivat kansainväliselle poliittiselle ideologialle kansallisuusaatteen sijaan. Kansallisvaltion rakentaminen tämän pohjalta olikin suuri haaste ja johti etnisiin konflikteihin. (Crawford & Lijphart, 1995, s. 186–190.) Kansallinen itsenäisyys ja markkinatalousuudistus asetettiin demokratisaation edelle ja kollektiiviset oikeudet yksilönoikeuksien edelle kansallisten vähemmistöjen edustajien kohdalla (Linz & Stepan, 1996, s. 386–397).

Euroopan jälleenrakennus- ja kehityspankin raportin mukaan elämäntyytyväisyys transitioalueella on noussut länsimaiden tasolle. Korruptiokin on vähentynyt, joskin korruptiotasot ovat edelleen liian korkeat. Sukupuolten välinen tasa-arvo on yltänyt koulutussektorille, muttei vielä työelämään. (EBRD, 2016.) Freedom Housen uusimmassa raportissa julkaistiin kuitenkin hälyttäviä uutisia transitiomaiden demokratiakehityksestä – demokraattisuustasot ovat kokonaisuudessaan lähteneet laskusuuntaan vuoden 2008 jälkeen, ja 19 kaikista 29:stä transitiomaasta koki demokraattisuuden laskua vuonna 2017. Maiden yhteiskunnallisen vapauden kehitys ottaa tasaisesti takapakkia. (Schenkkan, Csaky, & Stormont, 2018, s. 2, 4.)

3.1.1 TRANSITIOPARADIGMAN KRITIIKKI

Transitiomaiden yhteen liittäminen tutkimustarkoitukseen perustellaan siten, että kylmän sodan päättymisen jälkeen Neuvostoliiton hajottua nämä maat ovat viimeisen alle kolmenkymmenen vuoden aikana käyneet läpi perustavanlaatuisen yhteiskunnallisen järjestelmämuutoksen siirtyen pois sosialistisesta keskushallitusta suunnitelmataloudesta. Transitio ilmiönä tarkoittaa, että Euraasiaan on noussut rykelmä käytännössä täysin uusia valtioita, jotka ovat näiden kolmen vuosikymmenen aikana ottaneet kuitenkin myös toisistaan eriäviä suuntia.

Jo noin 10 vuoden päästä transition alusta katsottuna akateeminen maailma alkoi käydä kyseenalaistavaa keskustelua siitä, ovatko nämä maat enää minkäänlaisessa transitiossa vai onko status quo pysyvä. Esimerkiksi Thomas Carothers (2002) kirjoituksessaan *The End of the Transition Paradigm* mieltää transition demokratiaan edesmenneeksi ajatusmalliksi, joka ei vastaa todellisuutta useassa Euraasian jälkisosialistisessa yhteiskunnassa. Transitio terminä viittaakin siirtymään tilanteesta A tilanteeseen B. On esitetty, että tulisi mieluummin puhua muodonmuutoksesta (*transformation*), koska siirtymä demokraattiseen markkinatalouteen on monissa maissa osin epäonnistunut. (Kivinen & Nikula, 2006, s. 515–516.) Jälkisosialististen maiden valtionkehityksellistä nykytilaa voisi luonnehtia pikemminkin vakauttamisyriytyksiksi, muttei sulje pois maiden transitionaalisuutta isommassa mittakaavassa. (Kollmorgen, 2013, s. 90.)

Jälkisosialistisen alueen poliittisen ja taloudellisen siirtymän sekä modernisaation välille asetettiin yhtäläisyys. Modernisaatioteoriaa on aiheellisestikin kritisoitu läntisen yhteiskuntamallin idealisoinnista, ja transition nimittämisestä yhteiskunnalliseksi evoluutioksi

(Kollmorgen, 2013, s. 89). Demokratisaatio ja markkinatalouteen siirtyminen ovat endogeeninen osa nimenomaan modernisaatioteoriaa.

3.2 TRANSITIO MODERNISAATIONA

Nimenomaan onnistunut transitio on rinnastettu modernisaation käsitteeseen (Salminen & Temmes, 2000, s. 12). Modernisaatioksi luonnehditaan prosessia, jossa ihmiskunta kasvattaa kontrolliaan luonnosta ja sillä on kyky elää luonnosta autonomisena entiteettinä. Modernisaatio asetetaan lähes synonyymiksi monenlaiselle inhimilliselle kehitykselle, jotka mielletään nimenomaan kehitykseksi parempaan verrattuna entiseen. Kyse voi olla usein teknologisiin innovaatioihin ja teollistumiseen linkittyvästä ennustettavasta kansantaloudellisesta ja sosioekonomisesta noususta. (Inglehart & Welzel, 2005, s. 15–18.) Modernisaatioteoriat näkevät demokratisaation välttämättömyytenä inhimillisen kehityksen ja emansipaation päämäärän saavuttamiseksi (Inglehart & Welzel, 2005, s. 149).

Argumentti on käytännössä, että sosioekonomisen hyvinvoinnin kasvu, kulttuurinmuutos ja demokratisaatio tarkoittavat positiivista sosiaalista edistystä. (Welzel ym., 2003). Inhimillistä emansipaatiota tukevat arvot ja demokratisaatio kulkevatkin tutkimusten mukaan käsi kädessä (Welzel ym., 2003). Inhimillinen kehitys ja emansipaatio puolestaan tarkoittavat sitä, että ihmisillä on objektiivisesti määritellyt keinot tehdä omia valintojaan (Inglehart & Welzel, 2005, s. 287). Sosioekonominen kehitys ei kuitenkaan tarkoita sitä, että yhteisön sosiaalinen kulttuuri muuttuisi varsinkaan ennakoitavalla tavalla. Teollistuminen on enemmänkin maallistanut auktoriteetit kuin suoraan demokratisoinut niitä. Vasta jälkiteollisena aikana muodostuvat itseilmaisuvapautta korostavat arvot, mikä edesauttaa demokratiakehitystä. (Inglehart & Welzel, 2005, s. 20–22, 25; Inglehart, 1997, s.75.) Demokraattisuus siis yhdistyy modernisaatioteoriaan materialististen ja jälkimaterialististen arvojen myötä. Esimerkiksi Kiinaa tarkasteltaessa voidaan huomata, että kansalaisten korkea luottamus autoritaariseen valtionhallintoonsa voi johtua juurikin siitä, että itseilmaisuarvoja suosivaa kulttuurinmuutosta ei ole vielä tapahtunut, ja materialistiset arvot puoltavat taloudellista hyvinvointia ylitse demokraattisuuden (Wang, 2005). Siten nimenomaan kulttuurin muutos on se, mikä auttaa siirtämään maan demokratiaan, eikä yksin taloudellisten olosuhteiden lisäämä hyvinvointi (Inglehart & Welzel, 2005, s. 47).

Transition myötä alkanut modernisaatio jälkisosialistisessa Euraasiassa tasapainotteli talousuudistusten ja demokratisaation välillä. Yhden koulukunnan mielestä taloudellinen kehitys toisi modernisaation ja siten edeltäisi demokratiaa. Tällöin jopa autoritaarinen hallinta voisi tulla kyseeseen tilapäisesti. Toisen koulukunnan mielestä demokratia tuli asettaa ensisijaiseksi uudistuskohteeksi. (Åslund, 2007, s. 208–210.) Osa maista lähti sitoutumaan länsimaiseen modernisaatiomalliin – oikeusvaltioperiaatteellisuuteen, vapaisiin markkinoihin ja monipuoluedemokratiaan. Osa pidättäytyi totalitarismissa, ja osa tasapainoilee näiden välissä. (Salminen & Temmes, 2000, s. 11.) Nykyään transitiovaltiot luokitellaan neljään ryhmään transition onnistumisen kannalta: Demokraattiset markkinataloudet (Itä- ja Keski-Eurooppa), autoritaariset maat keskitetyllä taloushallinnalla (Valko-Venäjä, Uzbekistan, Turkmenistan), autoritaariset maat energiaperustaisella markkinataloudella (Venäjä, Azerbaidžan, Kazakstan, Tadžikistan), puolidemokraattiset markkinataloudet (Armenia, Kirgisia, Moldova, Ukraina ja Georgia). (Åslund, 2007, s. 214–215.)

3.2.1 TRANSITIO DEMOKRATIAAN

Siirtymä totalitaarisesta valtiovallasta demokratiaan asetti jälkisosialistisille maille valtavia haasteita, joista osalle ne osoittautuivat käytännössä mahdottomiksi. Jälkisosialististen maiden transitio linkitettiin aikoinaan niin kutsuttuun demokratian ”kolmanteen aaltoon” eli kehityskulkuun, jossa useat maat siirtyivät demokratiaan 1970- ja 1980-luvuilla. Ottaen huomioon, millainen lopputulos jälkisosialistisella transitiolla on nykypäivänä, tämä yhteys ei ole enää todenmukainen. Transitiota pitää tarkastella pikemminkin kommunismin hylkäämisenä demokratian, puolidemokratian ja diktatuurin eduksi – regiiminvaihdoksena eikä demokratisaationa. (McFaul, 2002, s. 212–213.) Demokratiakehitys sisältää seuraavien asioiden onnistunutta toteutusta: oikeusvaltioperiaatteellisuutta, vapaata kansalaisyhteiskuntaa, lailla tuetusti vapaata politiikkaa, perustuslaillista vallanjakoa kansalle, hyvälaatuista byrokratiaa ja markkinoiden valtiokontrollista vapaata toimintaa. Näistä jokainen on täysi vastakohta sille, miten jälkisosialistisia maita ja eritoten Neuvostoliittoa johdettiin. (Linz & Stepan, 1996, s. 62–64.) Valtiojärjestelmät olivat täynnä entisen regiimin byrokraatteja, ja kommunistien karsiminen hallintoelimistä oli kääntynyt itseään vastaan (Linz & Stepan, 1996, s. 245–253).

Osa entistä itäblokkia pystyi siirtymään demokratiaan, sillä demokraattinen aate oli jo ottanut jalansijaa silloisissa päättäjissä. Keski-Aasian maat, joissa diktatuuri oli jo neuvostoaikana hyvin vakiintunut käytänne, pysyivät diktatuureina säilyttämällä neuvostoaikaiset johtajansa.

Hybridiregiimeitä leimasi ja leimaa kansalaisten ja erityisesti oppositiopuolueiden välinen kuilu, ja niiksi päätyivät loput entisistä neuvostotasavalloista. Keski- ja Itä-Euroopan satelliittivaltiot päätyivät järjestään demokraattisiksi. (Ekman, 2009, s. 27–28; McFaul, 2002, s. 213–214; D. Olson & Norton, 2007, s. 192; Pomfret, 2006, s. 9–22.) Regiiminvaihdosta voi siten kuvailla polkuriippuvaiseksi, koska vallanjako oli jo olemassa ennen uusien regiimien syntyä. Demokratisaatio tai modernisaatioteoria eivät välttämättä palvele kaikkia jälkisosialistisia maita. (McFaul, 2002, s. 242–244.)

3.2.2 TRANSITIO MARKKINATALOUTEEN

Transition kansantaloudellinen ydin tarkoitti alueelle valtio-omisteisen pääoman ja -johtoisen taloussuunnittelun kokonaisvaltaista yksityistämistä. Valtiot ottivat vastaan dogmaattista tukea lännen demokraattisilta markkinatalousmailta. Osa kannatti ylhäältä hallittua, asteittaista ja ositettua yksityistämistä, kun taas osa uskoi ”shokkiterapiaan” eli äkkinäiseen ja kokonaisvaltaiseen yksityistämisprosessiin. Ilmeni paljon kiistoja, kenellä tulisi olla etuoikeus yksityistettävään pääomaan ja miten yksityistämisestä saadut tulot jaetaan. Useissa transitiomaissa inflaatio karkasi käsistä. (M. Olson, 2000, s. 155–157; Roaf, Atoyán, Joshi, Krogulski, & IMF staff team, 2014, s. 10–12.) Uusklassista talousteoriaa tukevien taloustieteilijöiden luoman niin kutsutun Washingtonin konsensuksen mukaan transitiomaihin toimeenpantiin valtion roolia kutistava markkinatalousuudistus, mikä myös heikensi valtiota kokonaisuudessaan (Åslund, 2007, s. 31–34; Fukuyama, 2004, s. 15). Ei kuitenkaan ollut kysymystäkään siitä, siirrytäänkö markkinatalouteen vaiko ei – asteittaista siirtymää ja shokkiterapiaa kannattavien kiista oli vain muutoksen tempossa (Åslund, 2007, s. 30).

Vaikka kaikki jälkisosialistiset maat kärsivät taloudellisesti ja sosiaalisesti markkinatalouteen siirtymisestä hyperinflaation ja laman vuoksi, ne jotka uudistivat talouttaan nopeimmin ja radikaaleimmin myös hyötyivät ja toipuivat nopeimmin (Roaf ym., 2014, s. v). Taloudellisissa uudistuksissa tehokkaimpia olivat Baltian maat sekä Itä- ja Keski-Eurooppa. Perässä laahasivat IVY-maat (*Itsenäisten valtioiden yhteisö*, jonka jäseniä ovat valikoidut Keski-Aasian, Itä-Euroopan ja Kaukasian maat sekä Venäjä) ja Länsi-Balkan. (Roaf ym., 2014, s. 5.) Kansainvälinen valuuttarahasto IMF on kehunut Länsi-Balkanin maita niiden vakaista pyrkimyksistä kohti markkinataloutta ja demokratiaa siitä huolimatta, että niiden transitio oli kaikista jälkisosialistisista maista ehkä vaikein tuhoisien hajoamissotien vuoksi. Kaikki kyseiset maat ovat tälläkin hetkellä kiinni EU-jäsenyyssprosessissa Kroatian liittyttyä jo Euroopan unioniin. Yksityistämisprosessi on kuitenkin yhä osin kesken. Maat ovat kärsineet

korkeista työttömyyslukemista ja taloudelliset uudistukset ovat olleet riittämättömät. (Murgasova, Ilahi, Miniane, Scott, & Vladkova-Hollar, 2015, s. 5, 9.)

Jälkisosialististen maiden kontekstissa Washingtonin konsensuksen suurin ironia oli, että valtion roolin kaventamisen toimeenpano markkinatalousuudistusta varten olisi edellyttänyt riittävän vahvaa ja olemassa olevaa valtiota, joita tällä alueella ei ollut lainkaan (Fukuyama, 2004, s. 18). Jälkeenpäin arvioidessa transition alkuvuosien voimakasta vapaan markkinatalouden ja valtion roolin kaventamisen ideaa on nähtävissä, miten instituutiot ja niiden kapasiteetti esimerkiksi korruption hillitsijöinä aliarvioitiin täysin maiden kehityksessä (Fukuyama, 2004, s. 22–23). Transition tuottamat taloudelliset ja sosiaaliset ongelmat onkin mielletty muun muassa liian heikon valtiorakenteen ja institutionaalisen kehyksien syyksi (Tridico, 2013) vaikka tämä nimenomaan oli Washingtonin konsensuksen tavoite.

4 TUTKIMUSASETELMA

4.1 TUTKIMUSONGELMA JA HYPOTEEESIT

Tässä tutkielmassa tarkastelen institutionaalista luottamusta jälkisosialistisessa Euraasiassa. Tavoitteeni on selvittää, miten valtion demokraattisuuden aste liittyy sen instituutioiden luottamuksenarvoisuuteen. Ilmiötä selitetään kahdesta näkökulmasta, jotka ovat taloudellinen ja poliittinen suoriutuminen. Valtion taloudellinen suoriutuminen tarkentuu elintason näkökulmaan ja kansalaisten taloudellisen hyvinvoinnin kokemukseen. Poliittisen suoriutumisen kannalta näkökulmana on kansalaisten korruptoituneisuuden kokemus.

Tutkin ensinnäkin, onko poliittisen järjestelmän demokraattisuusasteella yhteyttä institutionaaliseen luottamukseen jälkisosialistissa maissa, ja kuinka voimakas ja minkä suuntainen yhteys on. Lisäksi taloudellisen hyvinvoinnin näkökulman vaikutusta demokraattisuusasteen ja institutionaalisen luottamuksen väliseen yhteyteen selvitetään sekä yksilön omien talouskokemusten että maatasoisten, objektiivisten elintasomittareiden avulla. Selvitän myös korruption vaikutusta demokraattisuusasteen ja institutionaalisen luottamuksen väliseen yhteyteen, ja onko sen vaikutus voimakkaampi kuin taloudellisen hyvinvoinnin vaikutus.

Aiempaa tutkimusta, jossa käsiteltäisiin kaikkien Euraasian jälkisosialistisen maiden kansalaisten luottamusta valtion instituutioihin ei ole toteutettu niin, että kaikkia alueen maita käsiteltäisiin samanaikaisesti, ja lisäksi regiimin vapauden näkökulmasta (ks. luku 2.2). Näkökulma on tärkeä, sillä institutionaalisen luottamuksen merkitys maan poliittiselle ja sosiaaliselle toimivuudelle on erilainen demokratioissa ja autoritaarisissa maissa (Rivetti & Cavatorta, 2017, s. 53). Autoritaarisissa maissa luottamus on yleisesti ottaen havaittu olevan hyvällä tasolla, mutta jälkisosialistisessa Keski- ja Itä-Euroopassa se on pitkään ollut matalalla tasolla (van der Meer, 2017). Koska transitiomaita ei ole koskaan tutkittu omana tutkimuskohteenaan samassa tutkimuksessa, ei ole olemassa varmaa tietoa alueen sisäisistä luottamustasoeroista tai siitä, noudattaako Keski- ja Itä-Euroopan luottamustaso verrattain alhaisempaa trendiään yhdistettynä vertailuun aasialaisten jälkisosialististen verrokkiensa kanssa. Myöskään siitä ei ole varmuutta, noudattavatko alueen autoritaariset valtiot aasialaisen

tutkimuksen osoittamaa trendiä korkeasta luottamustasosta hallinnon kontrolloivuudesta riippumatta. Perustuen siis tutkimukseen sekä autoritaarisista aasialaisista valtioista että demokraattisemmista jälkikommunistisista Euroopan valtioista voidaan olettaa, että maiden välisessä vertailussa demokraattisimmissa Itä- ja Keski-Euroopan uusissa demokratioissa luotetaan vähiten ja aasialaisissa autoritaarisissa maissa luotetaan eniten. Tästä muodostan ensimmäiseen tutkimuskysymykseeni liittyvän hypoteesin:

H1: Poliittisen järjestelmän demokraattisuus on negatiivisessa yhteydessä institutionaaliseen luottamiseen.

Ei kuitenkaan ole syytä olettaa, että valtionhallinnon vapaus tai autoritaarisuus olisivat ainoat perustat kansalaisten institutionaalisen luottamuksen muodostumiselle. Seuraavilla hypoteeseilla pyrin kumoamaan tai vähentämään demokraattisuustason selitysvoimaa. Iso osa institutionaalista luottamusta käsittelevästä tutkimuskirjallisuudesta niin länsimaissa kuin muilla alueilla tukeutuu joko valtion taloussuoriutumisen, poliittisen suoriutumisen tai näiden yhdistelmän selitysvoimaan. Varhaisimpien Itä- ja Keski-Eurooppaa käsittelevien tutkimusten joukossa Rose ja Mishler (Mishler & Rose, 1997; 2001) havaitsivat kansantaloudellisen ja poliittisen suoriutumisen olevan vahvin luottamustason selittäjä verrattuna esimerkiksi usein käytettyyn kulttuuriteoriaan. Sittemmin hallinnon suoriutumiskyvyn merkitystä institutionaalisen luottamuksen lähteenä on tutkittu yksilötason kokemuksen ja maatason talousindikaattorien avulla. Oli sitten kyse joko omasta taloustilanteesta (Catterberg & Moreno, 2005; Ishiyama & Pechenina, 2016; Mayne & Hakhverdian; 2012) tai kansantalouden tilanteesta (Hadarics, 2016; Lühiste, 2006; Mayne & Hakhverdian; 2012), niin yksilön oman arvion on havaittu olevan merkittävä selittäjä maan hallinnon institutionaaliseen luottamukseenarvoisuudelle. Näiden perusteella muodostan seuraavat taloudellista hyvinvointia koskevat hypoteesit:

H2: Maan elintaso vaikuttaa negatiivisesti institutionaalisen luottamuksen ja demokraattisuusasteen väliseen yhteyteen.

H3: Yksilön elintasokokemus vaikuttaa negatiivisesti institutionaalisen luottamuksen ja demokraattisuusasteen väliseen yhteyteen.

Merkittävä osa tästä tutkimuksenalasta on myös tutkinut maan korruptoituneisuuden, ja sen yksilötason kokemuksen selitysvoimaa valtion luottamuksenarvoisuuteen (Gouws & Schulz-Herzenberg, 2016; Hakhverdian & Mayne, 2012; Khan, 2016; McKee ym., 2013; Pellegata & Memoli, 2016; Wallace & Latcheva, 2006). Tutkimusten löydökset järjestelmällisesti osoittavat korruptoituneisuuden, joko maaindikaattorein tai yksilökokemuksena mitattuna olevan negatiivisesti yhteydessä institutionaaliseen luottamukseen. Korruptoituneisuus siis indikoi matalaa luottamustasoa. Osa tutkimuksista myös tukee korruptiotason yhteyden voimakkuutta yhdenvertaisena taloustulkintojen kanssa (Grönlund & Setälä, 2012; Horne, 2012; Houston ym., 2016; Ma & Yang, 2014; van der Meer, 2010; Wong ym., 2011). Johdonmukaista näyttöä korruption ja talousmenestyksen yhteydestä institutionaaliseen luottamukseen toisistaan hierarkkisesti selkeästi erillään ei ole. Neljäs hypoteesini siis on:

H4: Korruptoituneisuus heikentää elintason ja institutionaalisen luottamuksen välistä yhteyttä.

4.2 AINEISTO JA TUTKIMUSETIIKKA

Tutkielmani aineistona käytän Euroopan jälleenrakennus- ja kehityspankin (European Bank for Reconstruction and Development, EBRD) keräämiä kotitalouksiin kohdistuvia kyselytutkimuksia (Life in Transition Surveyta, LiTS) vuosilta 2006, 2010 ja 2016. Euroopan jälleenrakennus- ja kehityspankki on vuonna 1991 perustettu 67:n investoivan ja investointeja vastaanottavan valtion, Euroopan investointipankin (European Investment Bank, EIB) ja Euroopan unionin omistama rahoituslaitos (EBRD, 2018). Sen vuonna 1990 allekirjoitetussa perustamissopimuksessa pankin tarkoitus on auttaa Euroopan jälkikommunistisia maita siirtymään markkinatalouteen noudattaen monipuoluedemokratiaa ja oikeusvaltioperiaatetta sekä ihmisoikeuksia kunnioittaen (EBRD, 1991, s. 3–4). Life In Transition Surveyn tarkoituksena on selvittää transition vaikutuksia väestön arkeen ja asenteisiin markkinataloutta ja demokratiaa kohtaan (EBRD, 2016, s. 1). EBRD:n kotitalouskyselytutkimuksien lisäksi hyödynnän Maailmanpankin, Yhdistyneiden kansakuntien kehitysohjelman (UNDP) ja tutkimus- ja analyysiyrittäjä The Economist Intelligence Unitin (EIU) keräämää maakohtaista aineistoa. Nämä kaikki tahot tarjoavat vapaasti hyödynnettäväksi keräämiään maaindikaattoreita. Maailmanpankilta keräsin tätä tutkielmaa varten maiden bruttokansantuotetta koskevat tiedot, Yhdistyneiden kansakuntien kehitysohjelmalta sen

luoman inhimillisen kehityksen indeksin lukemat, ja The Economist Intelligence Unitilta sen demokraatiaindeksin lukemat.

Useimpiin aiempiin jälkisosialististen maiden institutionaalista luottamusta koskeviin tutkimuksiin verrattuna (esim. Hadarics, 2016; Horne, 2012; Ishiyama & Pechenina, 2016; McKee ym., 2013; Mishler & Rose, 1997, 2001; Pop-Eleches & Tucker, 2011; Wallace & Latcheva, 2006) tämän aineiston etu on se, että se kattaa kaikki Euraasian jälkisosialistiset transitiomaat Turkmenistania lukuun ottamatta. Muitakin vastaavia kyselyaineistoja on, kuten European Social Survey (ESS). Se ei ole kuitenkaan kerännyt isosta osasta näistä maista aineistoa vuoden 2012 jälkeen, eikä sen maaotos kata koko jälkisosialistista aluetta, vaan ESS keskittyy Euroopan tutkimukseen. Toinen usein hyödynnetty kyselytutkimusaineisto on World Values Survey (WVS), jonka viimeisin toteutettu kyselykierros on ajalta 2010-2014, ja ESS:n tavoin sekin kattaa vain osan Euraasian jälkisosialistisista valtioista, yhteensä noin kymmenen kappaletta. WVS:n ongelmat suhteessa Life In Transition Surveyhin ovat siis samanlaiset ESS:n kanssa. Tutkielmani selittävän analyysin ollessa poikkileikkaustutkimus on aineiston oltava mahdollisimman tuore ja maaotokseltaan kattava. Life In Transition Survey palvelee tätä tarkoitusta parhaiten.

Life in Transition Survey on teetetty tähän mennessä kolme kertaa: vuosina 2006 (LiTS I), 2010 (LiTS II) ja 2016 (LiTS III). Sen maaotos sisältää Euraasian jälkisosialististen maiden lisäksi myös joitakin länsieurooppalaisia verrokkimaita. Näitä verrokkimaita en kuitenkaan sisällytä tutkielman analyysiin, koska tarkoitus on tutkia nimenomaan järjestelmämuutoksen läpikäyneitä entisiä kommunistisia maita. EBRD ei ole pystynyt toteuttamaan yhdessäkään Life In Transition Surveyn tutkimuserroissa kyselyä Turkmenistanissa, joka on entinen neuvostotasavalta muiden Keski-Aasian maiden tavoin. Kyselyn toteutus Turkmenistanissa olisi poliittisista syistä edellyttänyt merkittäviä vertailukelpoisuuteen vaikuttavia muutoksia kyselylomakkeeseen (EBRD, 2011, s. 2–3). Kyselyssä ei ole tunnustettu länsimaisen politiikan mukaisesti de facto -regiimejä, kuten Abhasiaa, tutkimalla niitä erillisinä kokonaisuuksina. Vain osittain tunnustettu Kosovo puolestaan on sisällytetty kyselyyn kahtena viimeisimpänä tutkimuskertana sen itsenäistymisestä alkaen. LiTS I:ssä Serbia ja Montenegro on tutkittu erillisinä maina Montenegron itsenäisyyskansanäänestyksen vuoksi (EBRD, 2006, s. 6), vaikka maat eivät olleet tuolloin vielä eriytyneet toisistaan suvereneiksi valtioiksi.

Rajaan kansainväliseen maavertailututkielmaani tutkittavan kohdealueen sekä aineiston antamien mahdollisuuksien ja rajoitteiden, että aluepoliittisen historian perusteella. Tutkin käytännössä kokonaan Euroopan ja Aasian kylmän sodan aikaista kommunistista aluetta; entisiä eurooppalaisia satelliittivaltioita, neuvostotasavaltoja, Jugoslavian seuraajavaltioita ja lisäksi jälkisosialistista Mongoliaa. Maantieteellisesti alue kattaa Baltian maat, Venäjän, Keski- ja Itä-Euroopan, Länsi-Balkanin, Keski-Aasian ja Kaukasian. Maiden tutkimuskertojen mukaiset vastaajamäärät löytyvät liitetaulukosta 1.

Life In Transition Surveysssa on yhdistetty kotitalous- ja asennekysely. Se sisältää tietoja sekä kotitalouden sosioekonomisista piirteistä että sen asukkaiden asenteita koskien maan taloutta, politiikkaa ja muita yhteiskunnallisia asioita. LiTS I kerättiin 28 transitiomaasta ilman länsimaisia verrokkeja, LiTS II puolestaan sisälsi edellisen kierroksen transitiomaiden lisäksi hiljattain itsenäistyneen Kosovon, ja viisi läntistä verrokkimaata. Kolmas kyselykerta, LiTS III, kerättiin yhteensä 34 maasta, joihin kuuluvat jälkisosialistiset maat, ja 4 muuta eurooppalaista maata sekä Turkki. Tämän tutkielmani selittävään analyysiin käytettävän Life In Transition Surveyn kolmas kierros kerättiin vuosien 2015 ja 2016 vaihteessa. Kysely toteutettiin yhteistyössä kansainvälisen kansalaisjärjestö Transparency Internationalin ja Maailmanpankin kanssa. LiTS III:n tavoite oli saada jokaisesta maasta 1500 vastaajaa, mikä tarkoitti 50 prosentin korotusta verrattuna kahteen edelliseen kyselyvuoteen, jolloin vastauksia on saatu noin 1000 jokaisesta maasta (EBRD, 2016, s. 67).

LiTS III:n otantamenetelmä on monivaiheinen ositettu ryväotanta. Otannassa on pyritty maantieteelliseen kattavuuteen ja saamaan riittävästi havaintoja sekä maaseudulta että kaupunkiseudulta. Maat on jaettu sisäisesti otantayksikköihin, joista osassa suoritettiin paneeliaineiston keruu haastatteleamalla samoja vastaajia, kuin LiTS II:ssa, ja loput havainnot kerättiin uudella otantakehyksellä. Molempien otantatyypin soveltamisen on tarkoitus tasapainottaa otosta siten, että se vastaa tutkimushetken väestörakennetta. (EBRD, 2016, s. 68.) Havaintokadon vuoksi selittävässä analyysissä on käytössä kaksi LiTS III:sta muokattua aineistoa, ensimmäisen havaintomäärä on 18 870 ja toisen 37 415. Ensimmäisessä on pudotettu kaikki muuttujien puuttuvat havainnot, ja toisessa puuttuvat mielipiteet on imputoitu. Jälkimmäisessä ollaan niin lähellä alkuperäistä otoskokoa kuin mahdollista. Otoksessa siis on satunnaisesti valittuja vastaajia aina 18-vuotiaista 95-vuotiaisiin (ks. liitetaulukko 3). Otoksen sukupuolijakauma kulkee lähestulkoon tasan naisten ja miesten kesken, mutta naisia on 54-58 prosenttia vastaajista riippuen aineiston muokkaustavasta. Vastaajat sijoittuivat kaikille

koulutustasojille aina kouluttamattomasta maisterintutkintoon asti, vaikkakin otoksen vastaajista suurin osa, 35 prosenttia, on kouluttautunut ylemmälle toiselle koulutusasteelle asti. 15,1 prosenttia oli kouluttautunut toisen asteen jälkeen kuitenkin saavuttamatta kolmatta astetta, ja 14,7 prosenttia oli kouluttautunut alemmalle toiselle asteelle asti (ks. liitetaulukko 2). Naiset ovat siis hieman edustettumpia otannassa miehiin verrattuna, lisäksi alueen väestö tämän otoksen perusteella on noin 60 prosenttisesti käynyt läpi toisen asteen, kuitenkin saavuttamatta sen korkeampaa koulutustasoa. Maittain vastaajamäärät, tuhannesta tuhanteen viiteensataan, ovat kuitenkin riittävät tilastollisen perusjoukkoon vertaamiseen.

Kaksi maata oli karsittava pois analyysistä valituista muuttujista johtuvan havaintokadon vuoksi. Analyysien alussa ainoa Euraasian jälkisosialistinen maa, joka oli pudotettava puuttuvien maatasojen muuttujatietojen vuoksi, oli Kosovo. The Economist Intelligence Unit sekä Yhdistyneiden kansakuntien kehitysohjelma eivät olleet sisältäneet sitä maapatteristonsa. Tällöin lopulliseen analyysiin olisi kuulunut yhteensä 28 maasta kerätty aineisto. Myöhemmin selittävää analyysia tehtäessä pudotin myös Uzbekistanin maiden joukosta, jolloin toteutin lopulliset analyysit hyödyntäen 27 maan aineistoa. Kun EOS-arvot pudotettiin summamuuttujista, havaintokato oli Uzbekistanin kohdalla niin suuri, että en voinut enää tutkia maata tässä tutkielmassa, jonka asetelma on maavertailututkimus. Uzbekistania koskevien havaintojen tiedot sijoituivat usein analyyseissa ääripäihin, esimerkiksi luottamus instituutioihin oli kaikkien maiden korkein. Sen poistaminen karsi myös jonkin verran tulosluvussa olevien kahdenvälisen jakaumakuvailujen kurvilinearisuutta parantaen siten analyysin laatua. Uzbekistanin ja Kosovon institutionaalista luottamusta kannattaa tutkia mahdollisesti hieman erilaista tutkimustapaa ja/tai aineistoa hyödyntäen. Lopullisen maiden määrän ollessa 27 se edustaa hyvin kattavasti Euraasian jälkisosialistista aluetta. Lisäksi aineistot yhdessä käytettynä tarjoavat tarkoituksenmukaiset tutkimusasetelmaan vaadittavat muuttujat.

Jokaisesta maasta on siis kerätty käytännössä identtiset vastaajamäärät. Tämä tarkoittaa, että alueen maiden populaatioiden kokoeroja ei ole huomioitu. EBRD:n Life In Transition Survey III:n raporttikirjassa (EBRD, 2016) ei mainita painojenmuodostustapaa eli mistä aineiston otospaino koostuu. Täten painojen käyttäminen on ongelmallista, kun laskutapa ja sisältö on tuntematon. Analyysissa yksilötason kontrollimuuttujina huomioidaan kuitenkin ikä, sukupuoli ja koulutustaso. Lisäksi käytetty menetelmä ryhmittää havaintoja maittain hierarkkisesti, ja

toisaalta siten osaltaan estää painojen käyttämisen. Painojen poisjättäminen ei siis muodosta ongelmaa analyysin suorittamiselle, ja on osin jopa sille edellytys.

Kyselylomakkeet käännettiin aina maiden kansalliskielelle ja vastaukset kerättiin kasvokkain haastatteleamalla vastaajien kotona noin tunnin ajan tietokoneohjelmistoa hyödyntäen (EBRD, 2016, s. 68). Kyselylomakkeen havaintoyksikkönä on aina kotitalous. Kotitalous on tässä aineistossa määritelty yksiköksi, jossa ryhmä yhdessä asuvia yksilöitä yhdistävät taloudelliset resurssinsa ja kuuluvat samaan ruokakuntaan. Kuka tahansa siihen kuuluva yli 18-vuotias kansalliskieltä puhuva ja kotitaloudessa yli 6 kuukautta asunut hyväksyttiin vastaajaksi. Yhteen haastatteluun vastasi ensisijaisen vastaajan lisäksi toissijainen vastaaja useamman kuin yhden hengen kotitalouksissa. Toissijainen vastaaja vastasi vain osaan kyselylomakkeen moduuleista. (EBRD, 2016, s. 69.)

Life in Transition Survey on vapaasti käytettävissä tutkimustarkoituksiin. EBRD on valtioiden ja kansainvälisten julkisyhteistöjen omistama instituutio. Siten sen tuottaman aineiston vapaa ja matalan kynnyksen käytettävyys on perusteltavissa yhteishyvän ja läpinäkyvyyden tarkoituksista. Vapaa käytettävyys tekee myös mahdolliseksi tutkimuksen toistamisen tulosten luotettavuuden toteen näyttämiseksi. (Kolsrud, Kalgraff, & Henrichsen, 2007, s. 139.) Aineistoon on kerätty henkilötietoina vastaajien nimet, mutta ne on poistettu internetissä ladattavissa olevan aineiston havaintomatriisista, ja ainoa tunnistetieto on otantayksikkö, joka viittaa asuinalueeseen. En tule kuitenkaan erottelemaan näin yksityiskohtaista tietoa vastaajasta missään analyysivaiheessa. Haastateltaville kerrottiin tutkimuksen tarkoitus, toimeksiantaja ja otantaperuste (EBRD, 2016, s. 4). Vastaajia ei myöskään ryhmitellä esimerkiksi vähemmistöön kuulumisen perusteella, tai muunkaan spesifin ryhmän mukaan, vaan havaintoja tarkastellaan aggregaattina maakohtaisesti ja koko tutkittavan alueen laajuisena. Tämä merkitsee, että tutkielmaan ei sisälly huomattavia tutkimuseettisiä riskinottoja, eikä analyysitapa vaadi erityistä henkilöön kohdistuvaa tai syrjinnän mahdollistavaa käytäntöä.

4.3 KÄYTETTÄVÄT TUTKIMUSMENETELMÄT

Väestön institutionaalista luottamusta on mahdollista kuvata ja selittää vain määrällisiä tilastotieteellisiä menetelmiä käyttäen. Aiempi tutkimuspohja mukailee tätä päätelmää täysin, sillä väestön luottamusta ei ole kertaakaan testattu laadullisin menetelmin. Tutkielmassani hyödynnän sekä kuvailevaa että selittävää analyysia. Ensimmäistä hypoteesia testaan

pelkästään käyttäen kuvailevia institutionaalisen luottamuksen ja demokraattisuuden kahdenvälisiä hajontakuvioita. Niistä on mahdollista todeta, onko johdonmukaista yhteyttä olemassa, ja minkä suuntainen ja tyyppinen tämä yhteys on. Hypoteeseja 2, 3 ja 4 testaan askeltavalla lineaarisella monitasoregressioanalyysillä. Sovellan lisäksi kahden muuttujan käsittelyyn eksploratiivista faktorianalyysia ja Cronbachin alfan testiä osoittaakseni muuttujien yhdistettävyyden toisiinsa (ks. luvut 4.4 ja 4.5). Puuttuvien havaintojen korvaamiseksi sovellan monitasoregressioanalyysiin moni-imputointimenetelmää.

Selittävien analyysitapojen kirjo on laaja. Yleisin hyödynnetty menetelmä on erityisesti lineaarinen regressioanalyysi sekä siitä kehitetty monitasoregressioanalyysi. Useimmissa tutkimuksissa hyödynnetään näiden lukuisia erilaisia muunnelmia, jolloin vain regression satunnaisuus on vain vakiotermi, tai myös kulmakerroin (esim. Ecevit & Karakoç, 2017; Grönlund & Setälä, 2012; Hadarics, 2016; Mayne & Hakhverdian, 2012; Medve-Bálint & Boda, 2014; Mieriņa & Cers, 2014; Mishler & Rose, 1997, 2001; Pellegata & Memoli, 2016; van der Meer, 2010; Wallace & Latcheva, 2006). Tässä tutkielmassa on käytettävä maatasoisia muuttujia hypoteesien testaamiseen, jolloin monitasoregressio on ainoa mahdollinen menetelmä, ja se on yllä kuvatusti myös tutkimusalan vakiintunut käytäntö.

Lisäksi monitasoanalyysin etu on sekä atomistisen että ekologisen virhepäätelmän välttäminen. Atomistinen virhepäätelmä on vetää johtopäätöksiä ihmisjoukosta, joka muodostuu ryhmäksi tietyn ominaisuuden perusteella, yhdessä sen yksilössä ilmenevän piirteen perusteella. Ekologinen virhepäätelmä toimii päinvastoin. Tällöin ryhmässä oleva havaittava ilmiö ei välttämättä päde ryhmän kaikissa yksilöissä, vaikka se olisikin havaittavissa aggregaattina ryhmätasolla. (Luke, 2004, s. 4–6.) Yksitasoisen regressioanalyysin ongelma on klusteroituneessa aineistossa ryhmänsisäisten yksilöiden keskenään korreloivat virhetermit, jolloin myös ryhmäytymisestä juontuva virhetermi sisältyy kokonaisvirhetermiin (Luke, 2004, s. 6–7). Monitasoanalyysi siten perustuu havaintojen riippuvuuteen toisistaan, mikä ilmenee esimerkiksi samana asuinalueena, työpaikkana, tai tämän tutkielman yhteydessä saman valtion kansalaisuutena. Tällä tavalla pystytään tulkitsemaan maidenvälisiä eroja. (Snijders & Bosker, 1999, s. 7–9.)

Käytettävä monitasoregressioanalyysi on tarkennettuna nimeltään satunnaisvaikutusten (*random effects model*) regressioanalyysi, ja edelleen tarkemmin ilmaistuna satunnaistermien malli tai satunnaisvakio malli (*random intercept model*). Tällaisessa mallinnuksessa

regressioyhtälön vakiotermi vaihtelee ryhmäkohtaisesti, mutta kulmakerroin ja siten regressiokerroin eivät, jolloin regressiosuorat ovat samansuuntaiset mutta eritasoiset ryhmästä toiseen. Tämän menetelmän avulla pystytään tarkastelemaan ryhmien välisiä eroja sekä ryhmätasolla efektien voimakkuutta ja suuntaa selitettävän ja selittävän muuttujan välillä. (Ellonen, 2006; Snijders & Bosker, 1999.) Tämä edellyttää kahden erityyppisen matemaattisen yhtälön yhdistämistä toisiinsa.

Monitasoregressiomallinnus mahdollistaa vastaajien kansallisvaltion merkityksen eristämisen kokonaistuloksista koskien heidän luottamustaan maansa julkishallinnollisiin instituutioihin. Tällöin pystyn tutkimaan maan demokraattisuuden, ja muiden maakohtaisten tekijöiden merkitystä alueen instituutioiden luottamuksenarvoisuudelle. Tutkielman ongelmanasettelu vaatii myös lineaarisen regression tarjoamia muuttujakohtaisia kertoimia, eli satunnaisvakiomalli on kokonaisuudessaan tarpeellinen hypoteesien todentamista tai kumoamista varten.

Jotta monitasoregressioanalyysi on mahdollinen, aineistolta on edellytettävä hierarkkista rakennetta. Tämä tarkoittaa vastaajien jakamista ryhmiin jo aineistonkeruuvaiheessa, jolloin aineiston hierarkkisuus muodostuu. Life In Transition Surveyn kaikilla kyselykierroksilla hierarkkisuuden edellytykset on luotu jakamalla jokaiselle havainnolle tieto siitä, mistä maasta vastaaja on. Tämän lisäksi hierarkkisuus on todennettava aineiston tuloksien perusteella laskemalla selitettävän muuttujan sisäkorrelaatio (Ellonen, 2006, s. 134). Tätä ryhmien sisäisten korrelaatioiden tutkimista varten on kehitetty varianssikomponenttimalli, eli niin kutsuttu tyhjä malli. Varianssikomponenttimalli tutkii yksinomaan selitettävän muuttujan Y_{ij} vaihtelua eli varianssia jakamalla sen aineiston kahden tason, maataso j :n ja yksilötaso i :n varianssien mukaan. Siinä $\varepsilon_{ij} \sim N(0, \sigma_\varepsilon^2)$ tarkoittaa siis jäännösvarianssia eli maan sisäistä varianssia. Toisin sanoen se tarkoittaa selitettävän muuttujan satunnaispoikkeamaa sen maan kokonaiskeskiarvosta, johon yksilö kuuluu. Puolestaan $u_j \sim N(0, \sigma_u^2)$ merkitsee maiden välistä varianssia, eli maan keskiarvon poikkeamaa vakiotermitä β_0 . Varianssikomponenttimallin esimerkkilaskukaava on siten seuraava: $Y_{ij} = \beta_0 + u_j + \varepsilon_{ij}$. Sen molemmat varianssitulokset ovat toisistaan itsenäisiä, joten selitettävää muuttujaa koskeva kokonaisvarianssi on niiden yhteissumma. (Rabe-Hesketh & Skrondal, 2008, s. 51, 55, 58.) Maatason varianssin eristäminen kokonaisvarianssista tekee mahdolliseksi tutkia, onko maalla merkitystä institutionaalisen luottamuksen vaihtelussa, ja kuinka suuri sen merkitys on.

Varianssikomponenttimallin avulla laskettava sisäkorrelaatio, eli tämän tutkielman kontekstissa tiettyyn valtioon kuulumisen merkitys vastausten vaihteluissa lasketaan jakamalla ryhmätason varianssi yhteenlasketulla kokonaisjäännösvarianssilla seuraavan esimerkkikaavan mukaan: $\rho = \frac{\sigma_u^2}{\sigma_u^2 + \sigma_\varepsilon^2}$. Tällöin σ_u^2 merkitsee ryhmätason varianssia ja σ_ε^2 yksilötason varianssia. (Rabe-Hesketh & Skrondal, 2008, s. 59.)

Monitasomallinnuksen muodostamiseksi edellä kuvattu varianssikomponenttimalli on yhdistettävä regressioanalyysiin. Tavallisessa yksitasoisessa lineaarisessa regressioanalyysissä selitettävä ja selittävä muuttuja muodostavat x- ja y-akseleille sijoittuvat arvot kaikista mukaan luetuista havainnoista, ja niiden on oltava mahdollisimman suorassa, eli lineaarisessa suhteessa toisiinsa joko negatiivisessa tai positiivisessa suunnassa. Lineaarinen regressio kuvaa siis kahden muuttujan suhdetta toisiinsa ja tämän suhteen suuntaa ja voimakkuutta. Lineaariseen regressiomalliin voi soveltaa useita selittäviä muuttujia. (Montgomery, Peck, & Vining, 2006, s. 1–4.) Lineaarisen regression avulla voidaan saavuttaa tieto siitä, tapahtuuko institutionaalisen luottamuksen arvioissa muutosta, kun valitut selittävät muuttujat vaihtelevat yhden mittayksikön verran, ja onko muutos johdonmukaisesti samansuuntainen vastaajasta toiseen. Lineaarisen yksitasoisen regression esimerkkiyhtälö on seuraava: $Y_i = \beta_0 + \beta_1 X_{1i} + \beta_2 X_{2i} + \dots + \beta_k X_{ki} + \varepsilon_i$, jossa $\varepsilon_i \sim N(0, \sigma^2)$. Regressio on yksitasoinen, kun siinä on huomioitu vain yksilötaso i , ja laskettu vain yksi varianssi σ^2 . (Rabe-Hesketh & Skrondal, 2008, s. 11.) Käyttämäni lineaarisen satunnaisvakiomallin/satunnaistermien mallin esimerkkiyhtälö on siten seuraava:

$$Y_{ij} = \beta_0 + \beta_1 X_{1ij} + \beta_2 X_{2ij} + \dots + \beta_k X_{kij} + u_j + \varepsilon_{ij}$$

Sovellettaessa tähän tutkielmaan Y_{ij} on siis institutionaalinen luottamus jälkisosialistisen Euraasian maissa. β_0 on institutionaalisen luottamuksen arvo, kun kaikkien selittävien muuttujien arvo on 0. β_1 ja sitä seuraavat β_2 ja β_k ovat esimerkkinä selittävän muuttujan kertoimelle, kun taas X_{1ij} ja vastaavat ovat selittävän muuttujan arvoja. u_j on varianssikomponenttimallissa mukaan otettu ryhmätason virhetermi, kun taas ε_{ij} on edelleen koko regressioyhtälön virhetermi.

Kuten luvun ensimmäisessä tekstikappaleessa kerroin, aineiston puuttuvien havaintojen vuoksi sovellan 1970-luvulla kehitettyä moni-imputointimenetelmää korvatakseni nämä tietopuutteet.

Tämä on tarpeen, koska puuttuvat havainnot voivat pitää sisällään tulosanalyysin kannalta merkittävää tietoa – mielipiteitä, joita ei ole kerrottu haastattelijalle. Mikäli tulokset pysyvät samana, puuttuvien havaintojen täyttäminen tilastomenetelmin ei ole tarpeen. (Little & Rubin, 2002, s. 8; StataCorp, 2017, s. 1.)

Yleisesti kuvattuna imputointi pyrkii matemaattisesti ennustamaan puuttuvalle arvolle tutkimiseen soveltuvan arvon, perustaen sen varsinaisiin havaintoihin (Little & Rubin, 2002, s. 19, 59). Moni-imputointimenetelmä korvaa jokaisen puuttuvan arvon useammalla kuin yhdellä arvolla, toisin kuten yhden imputoinnin menetelmässä. Se korvaa puuttuvan havainnon sen vektorissa olevalla ensimmäisellä, sitten toisella komponentilla luoden siten kokonaisia aineistoja niin monta kuin imputointeja määritetään tarpeelliseksi. Tämä mahdollistaa aineiston täydentämisen ja yleisempien analyttisten tilastomenetelmien soveltamisen. (Little & Rubin, 2002, s. 85–86.) Imputointi tapahtuu kolmessa vaiheessa. Ensin luodaan kuvatulla tavalla täytetyt aineistot, toiseksi monitasoregressioanalyysi toteutetaan jokaiselle imputoidulle aineistolle erikseen. Viimeiseksi tulokset yhdistetään yhdeksi moni-imputointitulokseksi. (StataCorp, 2017, s. 3.)

4.4 SELITETTÄVÄ MUUTTUJA – LUOTTAMUS INSTITUUTIOIHIN

Institutionaalisen luottamuksena usein katsotaan vastaajien luottamus maan valtiojohtosiin instituutioihin. Kyseessä on siis näkemys julkisen sektorin luottamuksenarvoisuudesta. Tutkimukset, jotka käsittelevät tällaisia instituutioita, sisältävät melko monimuotoisen skaalan julkisen sektorin kokoonpanoja selitettävänä muuttujina. Karkeasti ensimmäinen jako voidaan nähdä siinä, onko tutkittu instituutioiden luottamuksenarvoisuutta selittäen vain yhden, tai useamman instituution luottamusta yksi kerrallaan vai onko käytetty usean instituution luottamuksenarvoisuuden yhteenlaskettuja indeksejä. Suurin piirtein puolet kaikesta aiemmasta tutkimuksesta käyttää yhteenlaskettuja indeksejä usean instituution luottamuksenarvoisuudesta yhtenä selitettävänä muuttujana (esim. Anderson & Singer, 2008; Hadarics, 2016; Hakhverdian & Mayne, 2012; Khan, 2016; Lühiste, 2006; McKee ym., 2013; Medve-Bálint & Boda, 2014; Mishler & Rose, 1997, 2001; Slomczynski & Janicka, 2009; Wallace & Latcheva, 2006), loppujen soveltaessa joko yksittäis- tai parittaistarkastelua (esim. Anderson & Tverdova, 2003; Boda & Medve-Bálint, 2015; Catterberg & Moreno, 2005; Ishiyama & Pechenina, 2016; Mieriņa & Cers, 2014; Pellegata & Memoli, 2016; van der Meer & Hakhverdian, 2016; van

Erkel & van der Meer, 2016). Ensin mainitussa tavassa puhutaan David Eastonin (1965, 1975) suosittelemasta tutkimustavasta, jossa eliminoidaan toteutukseen liittyvät metodiset ja teoreettiset ongelmat. Jälkimmäinen tutkimustapa problematisoi osaltaan institutionaalisen luottamuksen käsitettä itsessään. Jos tutkimus selittää vain hallituksen ja parlamentin luottamuksenarvoisuutta, on hankalampaa puhua suoraan institutionaalista luottamuksesta. Tarkastelun kohdentuessa vain demokraattisesti valittuihin hallitsijoihin puhutaan enemmänkin poliittisesta luottamuksesta. Ensimmäiset tutkimukset transitionaalisesta Itä-Euroopasta pystyivät todentamaan, että useiden maiden tuloksia yhdistää instituutioiden holistinen kokeminen, eli niiden katsotaan edustavan samaa substanssia; tähän ryppäeseen on luettu jopa kansalaisjärjestöt (Mishler & Rose, 1997, s. 432). Viitaten yllä sekä luvussa 2.2.1 esitettyyn tietoon siitä, mitä instituutioita on luottamusmittauksissa tarkasteltu, hyödynnän mahdollisimman montaa Life In Transition Surveyn tarkasteleman instituution luottamuksenarvoisuutta tutkielmassani.

Tässä tutkielmassa käytän selitettävänä muuttujana tutkittaville esitettyä kysymystä: “Missä määrin luotat seuraaviin instituutioihin?”. Kysymykseen on voinut vastata instituutio kerrallaan Likertin asteikon mukaisesti yhdestä viiteen, jossa vaihtoehto 1 on merkinnyt täyttä epäluottamusta, ja vaihtoehto 5 täyttä luottamusta. Life In Transition Surveysssä on kysytty vastaajalta hänen arvioimaansa luottamusta seuraaviin julkishallinnollisiin instituutioihin:

presidentti	hallitus	oikeuslaitos
parlamentti	aluehallitus	asevoimat
poliittiset puolueet	paikallishallitus	poliisilaitos

Luottamuksen myöntäminen on ehdollinen arviointi, mitä on tutkittu eri tavoin joko dikotomisesti niin, että yksilö joko luottaa tai ei luota, tai asteittaisesti siten, että yksilö luottaa tai osoittaa epäluottamusta enemmän tai vähemmän osoitetun asteikon avulla. (Levi & Stoker, 2000, s. 476). Likertin asteikko on kehitetty hieman alle 100 vuotta sitten asennemittausta varten (Eskola, 1971, s. 211), ja se mielletään järjestysasteikolliseksi muuttujaksi. Tällaisten muuttujien käyttöä lineaarisessa regressiomallinnuksessa on kyseenalaistettu, esimerkiksi puoltaen logistista mallinnustapaa (esim. Winship & Mare, 1984). Likert-asteikollisten muuttujien hyödyntämistä on myös puolustettu vedoten siihen, että normaalijakautuneisuuden vaatimus, joka Likert-muuttujien kanssa usein uhrataan, mitätöisi valtavan määrän nykyisestä yhteiskuntatutkimuksesta (Norman, 2010, s. 627). Koska logistinen analyysitapa kadottaisi

neutraalin vastausvaihtoehdon valinneet havainnot, niin turvaudun lineaariseen regressiomuotoon.

Ensimmäisellä tutkimuskerralla (LiTS I) vuonna 2006 tarkasteltavien instituutioiden joukosta puuttuivat kokonaan aluehallitus ja paikallishallitus. Seuraavalla tutkimuskerralla (LiTS II) vuonna 2010 kyseiset instituutiot olivat tarkastelussa mukana. Aluehallitusta koskevia arvoja ei ole tältä vuodelta saatavilla kuitenkaan Pohjois-Makedoniasta, Unkarista, Kosovosta, Latviasta, Montenegrosta ja Tadžikistanista, koska maissa ei tuolloin todennäköisesti ollut alueellista hallintajärjestelmää. Kolmannella tutkimuskerralla (LiTS III) vuonna 2016 aluehallituksen luottamusarvot puuttuivat edelleen Pohjois-Makedoniasta ja Latviasta, joissa aluehallitusjärjestelmää ei ole kehitetty.

Kosovo itsenäistyi vasta vuonna 2008, joten vuoden 2006 LiTS I:ssä sitä ei käsitellä omana kokonaisuutenaan tai sisällytetä Serbian otokseen (EBRD, 2006, s. 12), jolloin vuoden 2006 aineistoa siitä ei ole ollenkaan. LiTS I:stä puuttuu myös Valko-Venäjän luottamusarvot koskien presidentti-instituutiota eli Aljaksandr Lukašenkaa, koska kysymys katsottiin tuona ajankohtana arkaluontoiseksi (EBRD, 2006, s. 8). Sama tieto puuttuu myös LiTS II:n aineistosta Uzbekistanista koskien presidentti-instituutiota ja siten Islom Karimovia. Uzbekistanissa muun muassa tämä kysymys karsittiin kenttätyötä suorittavien suojelemiseksi ylimääräiseltä viranomaishuomiolta (EBRD, 2011, s. 8).

Kuvailevassa analyysissä tulen käyttämään kaikkia kolmea tutkimuskertaa, joten edellisessä kappaleessa kuvaamieni tietopuutteiden vuoksi tästä analyysiosuudesta pois rajautuvat sekä aluehallitus että paikallishallitus. Selittävän analyysin puolestaan on pohjaututtava yksinomaan viimeisimpään tutkimuskertaan, LiTS III:teen, joka on kerätty vuonna 2016 aukottomin vastauksin kaikista maista ja kaikista instituutioista aluehallitusta lukuun ottamatta. Aluehallituksen instituution täten rajaan useiden tietopuutteiden vuoksi pois tutkielmastani kokonaan.

Likertin asteikon ulkopuoliset vastausvaihtoehdot olivat ”en osaa sanoa” ja ”ei sovellettavissa”. Jälkimmäisillä vastauksilla ei ole tietoarvoa, ja niiden osuus kokonaisvastauksista oli maasta ja instituutiosta riippuen hyvin vähäinen vaihdellen 0,07–4 prosenttiyksikön välillä. Joissain maissa kyseinen vaihtoehto ei ole saanut ainuttakaan vastausta. Täten poistin ”ei sovellettavissa” -vastausvaihtoehtoa käyttäneet havainnot aineistosta lopullisesti. Tämän

vuoksi suurin mahdollinen aineistokoko 27:stä maasta on 37 415 havaintoa. ”En osaa sanoa” -vastauksien (myöhemmin ”EOS-arvot”) prosenttiosuus vaihteli puolestaan instituutioittain ja maittain maksimissaan 25,67 ja 0,2 prosentin välillä, mediaanin ollessa 3,2 prosenttia. Uzbekistanissa, Azerbaidžanissa, Virossa, Valko-Venäjällä, Montenegrossa ja Pohjois-Makedoniassa se sai suurimpia osuuksia institutionaalisen luottamuksen kokonaisuuttujan vastausvaihtoehdoista, kuitenkin enimmillään jääden alle 11 prosenttiin. ”En osaa sanoa” -vastausvaihtoehdon informaatioarvo on kiistanalainen. Se voi merkitä joko todellisen mielipiteensä salaamista varsinkin hyvin poliittisesti latautuneissa kysymyksissä, välinpitämättömyyttä tai riittävän asiantuntemuksen puutetta. Vastausvaihtoehtojen ollessa kuitenkin kattavat siten, että oli mahdollista vastata kielteisen ja myönteisen luottamusarvion lisäksi myös neutraalilla tavalla, on EOS-arvoja pidettävä todennäköisimmin riittävän asiantuntemuksen puutteen ilmaisuna. Kuvailevissa analyysissä selitettävää muuttujaa, eli institutionaalista luottamusta, käsitellään siis ilman kyseisiä ”en osaa sanoa” -vastauksia, jolloin ne puuttuvat keskiarvojen summasta. Selittävässä analyysissä EOS-arvoja käsitellen kahdella tavalla muodostaen kaksi aineistoa LiTS III:sta. Nämä ovat aineisto, jossa EOS-vastaukset on pudotettu, ja aineisto, jossa EOS-vastauksia käsitellään hyödyntäen tilastollista työkalua, eli imputointia.

Kaikki kuvailevat analyysit käyttävät samoja tietoja, eli aiemmin luvussa 4.5 kuvaamaani demokraattisuuspisteytystä ja LiTS:n kaikilta kyselykierroksilta kerättyjä tietoja institutionaalista luottamuksesta. Keräsin nämä luottamuskeskiarvot ensin instituutiokohtaisesti maittain ja vastauskategorioittain, ja laskin lopuksi instituutioiden saamat luottamuskeskiarvot näissä kategorioissa yhteen, jolloin saatiin institutionaalisen luottamuksen maakohtainen kokonaisjakauma perustuen keskiarvoihin. Vastauskategoriat eivät sisällä EOS-arvoja tässä kuvailevassa analyysivaiheessa.

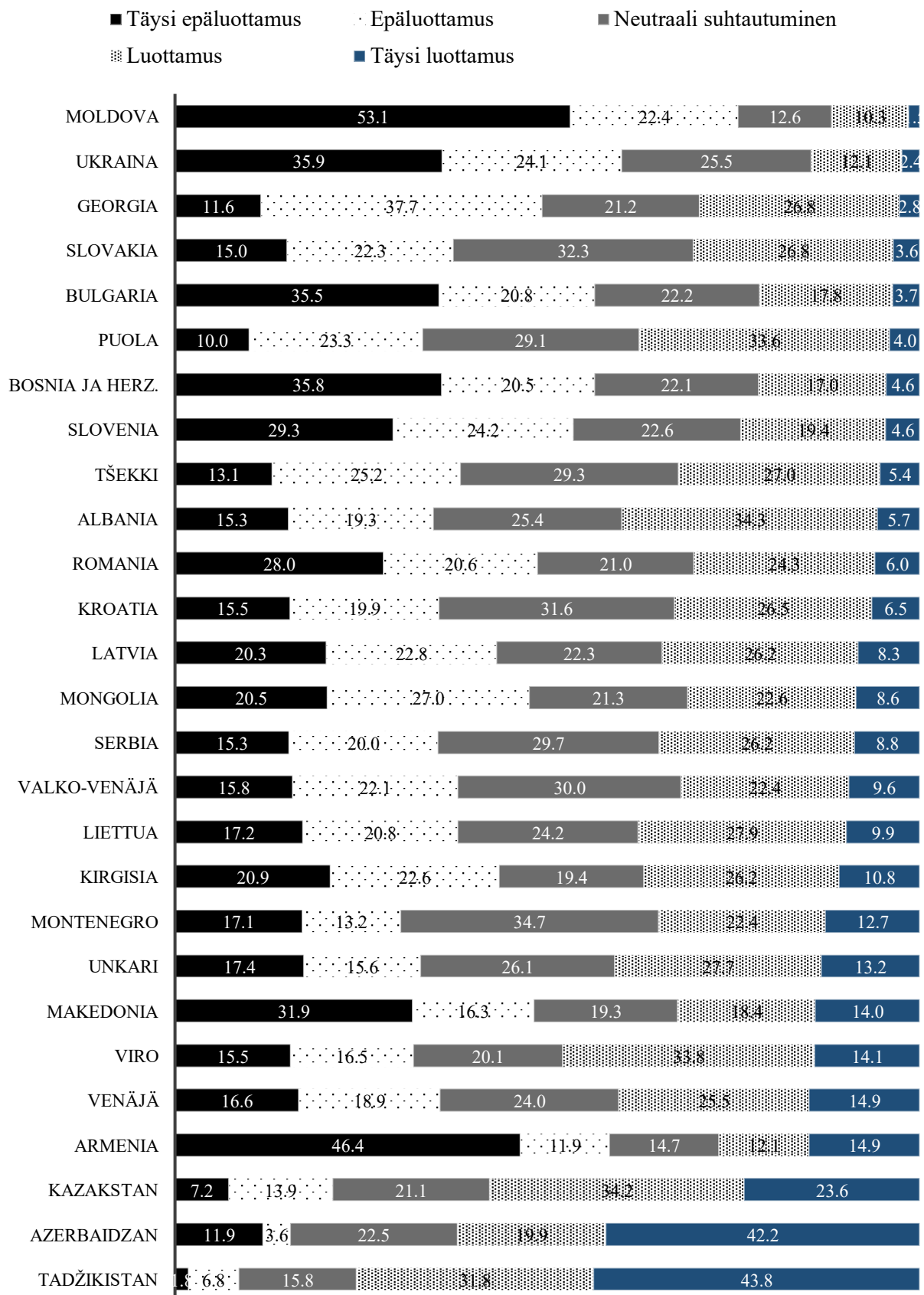
Kuten institutionaalisen luottamuksen käsitettä määrittelevässä luvussa kuvailin, David Eastonin teoreettisen pohdinnan (Easton, 1965, 1975) ja sitä tukevia tutkimustuloksia (Mishler & Rose, 1997; Norris, 2011, s. 87) mukailten, poliittisen järjestelmän ja valtionhallinnon kansalaistukea on mielekkäintä tutkia kokonaisvaltaisesti käsitellen samaan aikaan kaikkia instituutioita. Väittämän todenmukaisuus on kuitenkin hyvä todentaa tutkielmassa käytettävästä aineistosta suoraan, eli selittävän analyysin näkökulmasta Life In Transition Survey III:sta vuodelta 2016. Tähän hyödynnän eksploratiivista faktorianalyysia, jonka avulla muuttujajoukkoa, eli kahdeksan instituution luottamuksenarvoisuutta voidaan käsitellä

tavallista korrelaatiotestausta selkeämmässä muodossa. Muuttujien keskinäiset korrelaatiot ilmentävät normaalisti yhteyden voimakkuutta, mutta faktorianalyysin avulla myös piilevää yhtenevyyttä tai eroavaisuutta keskenään. (Eskola, 1971, s. 260–261; Nummenmaa, Holopainen, & Pulkkinen, 2017, s. 214.) Lisäksi testaan Cronbachin alfaa käyttäen, onko kaikkien instituutioiden yhteinen reliabiliteetti riittävän korkea. Tilastotieteellinen alfaluku kehitettiin mittaamaan muuttujien keskinäistä johdonmukaisuutta eli reliabiliteettia (ks. Cronbach, 1951). Idealisesti alfan arvo sijoittuu lukujen 0,7–0,95 välille. Luku tämän alle viittaa useampaan ulottuvuuteen muuttujajoukossa ja korkeampi siihen, että kysymykset mittaavat tismalleen samaa asiaa vain eri muodossa. Molemmat analyysitavat mittaavat omalla menetelmällään käytännössä samaa asiaa. Faktorianalyysi siis kertoo muuttujajoukon ulottuvuuksien määrän, ja Cronbachin alfa puolestaan kuvaa yksiulotteisuuden oletettaman pitävyyttä. (Tavakol & Dennick, 2011, s. 54.)

Koska analyysissa tullaan käyttämään selitettävää muuttujaa sekä EOS-arvoilla, että ilman, on faktorianalyysi ja Cronbachin alfan analyysi hyvä suorittaa molemmilla aineistoilla. Ennen faktorianalyysin suorittamista on kuitenkin testattava, korreloivatko muuttujat keskenään riittävästi. Aineiston, jossa sisällytin EOS-arvot, antoi kahdeksan instituution luottamusmuuttujalle korrelaatiokertoimet välille 0,343–0,805. Pääasiassa kertoimet olivat yli 0,4:n. Muuttujat siis korreloivat riittävästi keskenään, mikä antaa perustan faktorianalyysin toteuttamiselle. Faktorianalyysin ja sen rinnakkaisanalyysin mukaan (ks. liitekuvio 1) kaikki instituutiokohtaiset luottamusmuuttujat latautuivat yhteen faktoriin. Vähiten tähän yhteen faktoriin latautui poliisin ja armeijan instituutioiden niiden latauksien ollessa alle 0,6, mutta ne eivät silti muodostaneet omaa faktoriaan. Muiden instituutioiden faktorilataukset ylittivät 0,75. Cronbachin alfalla laskettu yhteisreliabiliteetti kahdeksalle luottamusmuuttujalle EOS-arvoineen oli 0,880, eli riittävän korkea todistamaan, että muuttujien saamat vastaukset muistuttavat toisiaan.

Faktorianalyysi aineistolla, josta pudotin EOS-arvot, jolloin vastausskaala on tyypillinen Likertin asteikko 1–5, on tuloksiltaan vastaava. Kyseisten kahdeksan muuttujan keskinäiset korrelaatiokertoimet vaihtelivat välillä 0,373–0,816, niiden ollessa kuitenkin pääsääntöisesti yli 0,4. Kaikki instituutiokohtaiset luottamusmuuttujat latautuivat samalla tavoin yhteen faktoriin (ks. liitekuvio 2). Huolimatta matalimmasta faktorilataussijoituksesta asevoimien ja poliisilaitoksen faktorilataus on kuitenkin sen verran korkea, 0,5–0,6 välillä, että ne siitä huolimatta latautuvat muiden seitsemän instituution kanssa samaan faktoriin, joiden lataukset

KUVIO 1: INSTITUTIONAALISEN LUOTTAMUKSEN JAKAUMAT (%) MAITTAIN VUONNA 2016

olivat yli 0,72. Faktorianalyysin osoittaessa kaikkien muuttujien latautuvan selkeästi yhteen faktoriin, minun ei ollut myöskään tarpeellista suorittaa faktorirotaatiota. Tällöin myös Cronbachin alfan tulos kaikkien instituutioluottamusmuuttujien yhteisreliabiliteetiksi nousi lukemaan 0,918, mikä on erittäin hyvä arvo summamuuttujan luomiseen.

Molemmilla aineistoilla tulokset olivat lähes identtiset instituutioittain. Vedoten esitettyihin rinnakkaisanalyysiin, faktorilataustestauksiin ja Cronbachin alfan testituloksiin muodostan siis näistä kahdeksasta instituutiosta yhdistetyn summamuuttujan molempiin käytettäviin aineistomuunnelmiin. Kun institutionaalisen luottamuksen summamuuttuja oli luotu, se on (ks. liitekuvio 3) riittävästi normaalijakautunut, mutta jonkin verran painottunut epäluottamukseen vastauskategorioista. EOS-arvojen pudottaminen siis vinouttaa institutionaalisen luottamuksen summamuuttujaa jonkin verran, jolloin aineistossa epäluottavaisten osuus kasvaa verrattuna koskemattomaan aineistoon. Kun EOS-arvot ovat mukana aineistossa imputoimattomina, institutionaalisen luottamuksen summamuuttuja on toivotusti normaalijakautunut (ks. liitekuvio 4). Kuvio 1 kuvaa kaikkien kahdeksan analyysissä käytettävän instituution luottamuksenarvoisuutta maittain uusimman Life In Transition Surveyn kyselykierroksella. Kuvion tulokset ilmentävät 18 870 vastaajan aineistoa, jossa institutionaalisen luottamuksen EOS-arvot on pudotettu pois. Järjestin maat vähiten luottavasta luottavaisimpaan.

4.5 SELITTÄVÄT MUUTTUJAT

Analyysiosuuden kannalta kiinnostavat selittävät muuttujat on monitasoregressiossa jaettu hypoteesien mukaisesti neljään eri malliin. **Ensimmäinen hypoteesi keskittyy yksin demokraattisuuden tason, eli regiimityypin vaikutusta alueen institutionaaliseen luottamukseen.** Aiemmissa tutkimuksissa valtion poliittinen järjestelmä selittävänä muuttujana sisältää yksinomaan maatason muuttujia. Aiemmissa tutkimuksissa on käytetty maan demokraattisuutta tai autoritaarisuutta kuvailevia alkuperäisen aineiston ulkopuolisia muuttujia lähinnä tutkimuslaitos Freedom Houselta ja Polity-pisteystystä (Anderson & Tverdova, 2003; Horne, 2012; Hutchison & Johnson, 2011; Ishiyama & Pechenina, 2016; Ma & Yang, 2014; Pop-Eleches & Tucker, 2011; van der Meer & Hakhverdian, 2016). Poliittista järjestelmää on hahmotettu myös sen keston kautta testaten demokraattisen hallinnon kestoja tai jaotellen tutkittavat maat uusiin ja vanhoihin demokratioihin (Medve-Bálint & Boda, 2014; Pellegata & Memoli, 2016). Maita on luokiteltu myös edustamaan useita eri regiimityyppejä

joko nykyisen tai transitiota edeltävän mallin mukaan (Ecevit & Karakoç, 2017; Kouvo, 2011; Pop-Eleches & Tucker, 2011; van der Meer, 2010).

Tässä tutkielmassa vaihtoehtoja käytettäväksi demokraattisuuden mittariksi on useita: hallitustenvälinen organisaatio International IDEA:n demokradiapisteytys; yhdysvaltaisen kansalaisjärjestö Freedom Housen vapausindeksi ja jälkisosialistisia transitiovaltioita koskeva Nations in Transit -indeksi; ja the Economist Intelligence Unitin demokradiaindeksi. Sekä International IDEA:n että Freedom Housen Nations in Transit sisälsivät tietopuutteita tutkielmassani käsiteltävää jälkisosialistista Euraasia koskien. Freedom Housen vapausindeksi on usein käytetty, mutta myös usein kritisoitu.

Demokratian maakohtainen arviointi sisältää paljon poliittisia merkityksiä, jonka vuoksi on tärkeää käyttää metodologisesti kestäväää mittaria. Tutkielmani kannalta olennainen valintaperuste on, että The Economist Unitin ja Freedom Housen eroavat toisistaan siten, että EIU antaa yhdysvaltalaiseen Freedom Houseen verrattuna demokratian kannalta suotuisampia arvioita entisille neuvostomaille, Freedom Housen antaessa tällaisia arvioita Yhdysvaltoja myötäileville maille (Bush, 2017). Freedom Housea on mediassa ja tiedeyhteisössä kritisoitu puolueellisesta arviointitavasta (esim. Giannone, 2010; Steiner, 2016).

Päädyn ylläkuvattujen perusteiden nojalla käyttämään The Economist Intelligence Unitin demokradiaindeksiä (The Economist Intelligence Unit, 2019), joka tuottaa demokradiaindeksinsä pisteyttämällä maiden demokraattisuuden asteikolla 0-10, luvun 10 merkitessä täyttä demokraattisuutta ja luvun 0 merkitessä autoritaarista hallintatapaa. Sen lisäksi EIU soveltaa neljää kategoriaa kunkin maan regiimityypin määrittämiseksi: täysi demokradia 8-10, puutteellinen demokradia 6-8, puolidemokradia, 4-6, autokradia, 0-4. Mikään tutkielmassani käsiteltävistä valtioista ei ollut EIU:n mukaan täysin demokraattinen, vaan maat jakautuivat puutteellisen demokradian, puolidemokradian ja autokradian kategorioihin. On tärkeää, että pystyn todentamaan analyysissa sen, millainen on demokraattisuuden ja institutionaalisen luottamuksen välinen yhteys kussakin regiimityypissä. Tämän vuoksi sovellan kolmea kategoriaa pohjaten EIU:n luokitteluuun, tehden kuitenkin omien laskelmieni perusteella muutoksia. Liitekuviosta 5 voin havaita, että vuosien 2010 ja 2016 välillä valtioiden demokraattisuudessa ei tapahdu kovinkaan suuria muutoksia, vaan lukemat ovat vuodesta toiseen hyvin tasaiset. Tämän päätelmän perusteella laskin vuosien 2011-2016 maittaisten lukemien keskiarvon, jonka perusteella päätelin regiimityypin taulukon 1 ilmoittamalla tavalla.

Ainoastaan Moldovan regiimityyppi muuttui keskiarvon laskemisen perusteella. Selkeän ilmaisun vuoksi yksinkertaistan kategorioiden ilmaisun demokratiaan, puolidemokratiaan ja autokratiaan (ks. liitetaulukko 2).

Toinen hypoteesi tarkastelee maan elintason vaikutusta demokraattisuuden ja institutionaalisen luottamuksen väliseen yhteyteen. Aiemmissä tutkimuksissa maatasolla on lähinnä keskitytty kansantalouden ja institutionaalisen luottamuksen väliseen yhteyteen. Painopiste on ollut bruttokansantuotteen analysoinnissa, ja tällöin on pääasiassa käytetty talouskasvua kuvaavaa bruttokansantuotteen vuosittaista kasvuprosenttia tai asukaskohtaista bruttokansantuotetta (esim. Anderson & Tverdova, 2003; Anderson & Singer, 2008; Hadarics, 2016; Hakhverdian & Mayne, 2012; Medve-Bálint & Boda, 2014; Pellegata & Memoli, 2016; van der Meer, 2010; van der Meer & Hakhverdian, 2016). Bruttokansantuote kuitenkin kuvaa vain yhtä kansantaloudellista näkökulmaa, nimittäin talouden koosta tai keskimääräisestä varallisuudesta kertovaa tietoa. Institutionaaliseen luottamukseen on katsottu kytkeytyvän myös käsitykset taloudellisesta tasa-arvoisuudesta ja esimerkiksi ostovoimaan vaikuttavat tekijät. Gini-kertoimen, kansallisen työttömyysasteen ja inflaatiotason käyttö kertoo tutkijoiden uskovan, että myös ympärillä vallitseva kansantaloudellisista syistä johtuva sosiaalinen hyvinvointi tai deprivatio yhdistyvät vastaajien silmissä instituutioluottamukseen (esim. Anderson & Singer, 2008; Ecevit & Karakoç, 2017; Hadarics, 2016; Hakhverdian & Mayne, 2012; Hutchison & Johnson, 2011; Medve-Bálint & Boda, 2014; van der Meer & Hakhverdian, 2016; van Erkel & van der Meer, 2016; Wong ym., 2011). Tätä voisi kutsua ulospäinsuuntautuneeksi tavaksi arvioida instituutioiden luottamuksenarvoisuutta – ihmiset osoittavat kiinnostusta koko maan ja sen muiden kansalaisten taloudelliseen hyvinvointiin. Maatasolla ei ole siis mielekäästä tutkia pelkästään bruttokansantuotteen, vaan myös elintaso muilla elämän osa-alueilla mittaavia talousindikaattoreita.

Tähän malliin tulee valita maatason muuttujia, yksilökokemuksesta riippumatta tuotettuja tietoja. Muuttujien testaamisella tavoitetaan tietoa siitä, onko maan elintason tilanne yhteydessä institutionaaliseen luottamukseen ja vähentääkö se kenties hallintatavan merkitystä luottamuksen selittämisessä. Kuten demokraattisuusastetta, myös elintaso voi mitata usealla mittarilla, mutta niiden merkitys vaihtelee enemmän. Kansantalouden suoriutumiskykyä kuvaamaan valitsin Maailmanpankin tarjoamasta aineistosta maakohtaiset bruttokansantuotteen kasvuprosentin (World Bank, 2019a) ja ostovoimaparieteettiin sidotun asukaskohtaisen bruttokansantuotteen (World Bank, 2019b). Tutkimuksissa on myös käytetty

asukaskohtaista bruttokansantuotetta taloussuoriutumisen mittarina, mutta se kertoo enemmänkin valtion tuotantokapasiteetista elintason sijaan. Ostovoimapariteettiin sidottu bruttokansantuote puolestaan sisältää tarkemmin tietoarvoa maan kansalaisten ostovoimasta ja elinkustannuksista. Bruttokansantuotteen kasvuprosentti puolestaan on informatiivisempi kuvaamaan nousu- tai laskukautta ja sen voimakkuutta, ja se myös indikoi maan tulevaisuudennäkymiä. Näiden molempien ajallista kehitystä kuvaavat liitekuviot 6 ja 7 ilmaisevat, miten kasvuprosentti on jokseenkin epätasainen vuosien varrella, puolestaan ostovoimapariteettiin sidotun asukaskohtaisen bruttokansantuotteen kohotessa paremmaksi edellistä lamakautta lukuun ottamatta. Tämän pohjalta lasken kasvuprosentista kymmenen vuoden keskiarvon vuosilta 2007–2016, ja ostovoimapariteettiin sidotusta bruttokansantuotteesta kymmenen vuoden kulmakertoimen vastaavasti vuosilta 2007–2016. Keskiarvon käyttäminen tasaa vuosittaisia eroja, ja kulmakerroin huomioi elintason nousun verrattuna pelkkään poikkileikkausluvun ilmoittamaan tietoon siitä, millä tasolla elintaso sen mukaan on.

Bruttokansantuote itsessään ei silti ole ainoa suositeltava elintason mittari, sillä se kuvaa yksin kansantaloudellisia näkökulmia, jonka kausaalinen yhteys elintasaan on vaikeammin todennettavissa. Tämän vuoksi hyödynnän Yhdistyneiden kansakuntien kehitysohjelman inhimillisen kehityksen indeksiä (UNDP, 2019), jossa on huomioitu talouden sijaan nimenomaan maan inhimillisten olojen kehitys. Se huomioi maassa asuvien eliniänodotteen, koulutuksen määrän vuosissa, ja asukaskohtaisen tuloeroja mittaavan Gini-kertoimen yhteenlasketun arvon. Liitekuvioista 8 päättelin, että inhimillisen kehityksen indeksi on käytännössä muuttumaton vuosien 2010–2016 välillä. Muodostin siitä joka tapauksessa viiden vuoden keskiarvon ajalta 2011–2016 tasatakseni mahdollisia vuosittaisia poikkeamia. Kaikkien maatason muuttujien hyödynnettävät arvot ovat ilmoitettuna tiiviissä muodossa taulukossa 1.

Kolmas hypoteesi tarkastelee yksilön oman elintasokokemuksen vaikutusta demokraattisuuden ja institutionaalisen luottamuksen väliseen yhteyteen. Aiemmissä tutkimuksissa yksilön kokemus ja arvio omasta taloudellisesta tilanteestaan on yksi käytetyimpiä muuttujatyyppejä, kun yritetään löytää institutionaalisen luottamuksen lähteitä. Kun kansantaloudellisilla objektiivisilla mittareilla on yhteys institutionaaliseen luottamukseen, voidaan katsoa, että vastaajat ovat havainneet yhteiskunnallisen hyvinvoinnin tason, ja se on vaikuttanut heidän näkemykseensä instituutioista. Yksilön taloudellisessa

TAULUKKO 1: MAATASON MUUTTUIJEN TIEDOT MAITTAIN

* Maa	BKT Ostovoimaparit. 10 v. kk	BKT kasvuprosentti 10 v. ka	Inhimillisen kehityksen indeksi 5 v. ka	EIU demokraatiaindeksi 5 v. ka.	Regiimikategoria	
AL	Albania	457,59	3,32	0,774	5,77	Puolidemokratia
AM	Armenia	276,36	3,21	0,744	4,02	Puolidemokratia
AZ	Azerbaidžan	542,35	4,34	0,754	2,88	Autoritaarinen regiimi
BA	Bosnia ja Herz.	420,34	2,64	0,752	4,92	Puolidemokratia
BG	Bulgaria	420,34	2,94	0,798	6,89	Demokratia
BY	Valko-Venäjä	637,68	3,17	0,805	3,39	Autoritaarinen regiimi
CZ	Tšekki	903,00	1,37	0,877	7,99	Demokratia
EE	Viro	1039,86	1,27	0,864	7,73	Demokratia
GE	Georgia	509,98	5,58	0,764	5,82	Puolidemokratia
HR	Kroatia	852,76	0,68	0,823	6,89	Demokratia
HU	Unkari	852,76	0,99	0,833	6,88	Demokratia
KG	Kirgisia	852,76	3,25	0,661	4,98	Puolidemokratia
KZ	Kazakstan	962,79	2,98	0,791	3,06	Autoritaarinen regiimi
LT	Liettua	1362,55	3,54	0,845	7,47	Demokratia
LV	Latvia	934,33	2,04	0,836	7,25	Demokratia
MD	Moldova	225,14	3,73	0,693	6,26	<i>Puolidemokratia/Demokratia**</i>
ME	Montenegro	225,14	2,20	0,805	5,93	Puolidemokratia
MK	Pohjois-Makedonia	542,31	2,93	0,748	5,96	Puolidemokratia
MN	Mongolia	729,64	5,90	0,733	6,54	Demokratia
PL	Puola	1194,57	3,62	0,849	7,13	Demokratia
RO	Romania	892,69	3,27	0,802	6,61	Demokratia
RS	Serbia	394,32	1,84	0,776	6,60	Demokratia
RU	Venäjä	943,73	1,64	0,807	3,45	Autoritaarinen regiimi
SI	Slovenia	497,65	0,61	0,886	7,67	Demokratia
SK	Slovakia	990,37	3,08	0,847	7,33	Demokratia
TJ	Tadžikistan	134,97	4,45	0,645	2,25	Autoritaarinen regiimi
UA	Ukraina	57,39	0,03	0,745	5,71	Puolidemokratia

*Tilastokeskuksen luokituksen (Tilastokeskus, 2018) mukaiset maalyhenteet **EIU on luokitellut Moldovan puolidemokratiaksi, mutta viiden vuoden keskiarvo osoittaa sen olevan samalla EIU:n luomalla skaalalla demokratia

hyvinvointikokemuksessa on päinvastaisesti kyse subjektiivisesta näkökannasta – henkilö on kiinnostunut siitä, miten itse pärjää, ja se määrittää hänen luottamustaan instituutioihin. Tällaisissa asetelmissä usein yritetään vahvistaa niin kutsuttua voittajahypoteesia, eli ovatko maan poliittisessa ja taloudellisessa järjestelmässä parhaiten pärjäävät niitä, jotka hyvinvointinsa turvaamina luottavat enemmän valtioon.

Tällaisina muuttujina on käytetty lukuisia toisistaan erottuvia muuttujia, mutta niissä toistuu sama yksilön talouteen, hyvinvointiin ja koettuun stratifikaatiostatukseen liittyvä kokeminen, tunteminen ja arviointi. Vastaaajilta on aineistossa kysytty tyytyväisyyttään omaan taloustilanteeseensa, elämäänsä ja elintasoonsa sekä kansantalouteen yleisesti, kokemusta taloudellisista vastoinkäymisistä, omasta työllisyystilanteestaan ja valtion talouspolitiikasta. Lisäksi nykytilanteen arvioinnin lisäksi vastaajia on saatettu pyytää vertaamaan kansantalouden tai oman taloutensa kehitystä viime vuosien aikana, tai kertomaan taloudellisista tulevaisuuden odotuksistaan (esim. Anderson & Tverdova, 2003; Catterberg & Moreno, 2005; Čermák ym., 2016; Hadarics, 2016; Hakhverdian & Mayne, 2012; Ishiyama & Pechenina, 2016; Lühiste, 2006; McKee ym., 2013; Medve-Bálint & Boda, 2014; Mishler & Rose, 1997, 2001; Pellegata & Memoli, 2016; Slomeczynski & Janicka, 2009).

Tähän tutkielmaan valitsin tähän malliin kolme LiTS III -aineistosta löytyvää yksilön elintasokokemuksia kuvaavaa muuttujaa, joiden on tarkoitus selittää, onko yksilön oma elintaso ja sen kokeminen merkittävä selittäjä institutionaaliselle luottamukselle ja vähentääkö se regiimityypin merkitystä. Aineisto ei tarjonnut varsinaista tulomuuttujaa, joka olisi ollut objektiivisempi mittari, joten tämä analyysiosuus keskittyy subjektiiviseen kokemukseen. Valitsin sellaisia muuttujia, joissa vastaajan arvio on keskittynyt nykytilanteeseen retrospektiivisen ja prospektiivisen arvion sijaan analyysin poikkileikkausmallista johtuen. Ensimmäinen muuttuja on vastaajan arvio siitä, miten hän sijoittuu varallisuutensa perusteella asteikolla 1–10, jossa 1 merkitsee maan köyhimpiä ja 10 maan rikkaimpia ihmisiä. Tämä arvio saa vastaajan suhteuttamaan oman varallisuustilanteensa muihin ihmisiin. Toinen ja kolmas kysymys ovat molemmat Likert-asteikollisia muuttujia, joissa mitataan vastaajan tyytyväisyyttä omaan taloustilanteeseensa ja kansantalouteen väittämin (ks. liitetaulukko 2).

Neljäs hypoteesi tarkastelee yksilön korruptoituneisuuden kokemuksen vaikutusta elintason ja institutionaalisen luottamuksen väliseen yhteyteen. Aiemmissä tutkimuksissa korruptio on yksi yleinen institutionaalisen luottamuksen selittäjä kansainvälisesti.

Transparency Internationalin korruptioindeksi on käytetyin maatasoinen indikaattori, mutta myös muiden tutkimuslaitosten korruptiomittareita on hyödynnetty (esim. Anderson & Tverdova, 2003; Hakhverdian & Mayne, 2012; Horne, 2012; Khan, 2016; McKee ym., 2013; Mishler & Rose, 2001; Pellegata & Memoli, 2016; van der Meer & Hakhverdian, 2016; van Erkel & van der Meer, 2016). Tärkeänä on myös pidetty vastaajien omaa näkemystä maan korruptiotasosta heidän uskomustensa tai suorien kokemustensa kanssa. Osa tutkimuksista käsittelee viranomaiskohtaamisen yhteyttä korruptoituneisuuden kokemukseen, kun puolestaan osa keskittyy vastaajan myönteiseen tai kielteiseen korruptioasenteeseen. Korruptio pitää sisällään laajan skaalan tekoja ja niiden luokituksia, ja korruptoituneisuuden rajat ovat hämärät. Yksi tapa tavoittaa korruptio ja viranomaisten vilpillisyys on ollut kiertokysymysten käyttäminen, jossa on kysytty viranomaisten rehellisyydestä ja poliittisesta puolueellisuudesta ja mielipidettä hallituksen korruptionvastaisesta politiikasta (esim. Boda & Medve-Bálint, 2015; Carreras, 2013; Gouws & Schulz-Herzenberg, 2016; Houston ym., 2016; Khan, 2016; Lühiste, 2006; Mishler & Rose, 2001; Wallace & Latcheva, 2006).

LiTS III -aineistossa on vastaajilta kysytty Likertin asteikolla, kuinka monen kunkin viranomaistahon edustajan he uskovat olevan korruptoitunut. Viranomaistahoja oli yhteensä seitsemän: 1) presidentti tai pääministeri ja hänen kabinetinsa, 2) kansanedustajat, 3) hallituksen viranomaiset, 4) paikallishallituksen valtuutetut, 5) veroviranomaiset, valtionvarainministeriön viranhaltijat tai paikallishallituksen veronkerääjät, 6) poliisi ja 7) tuomarit ja maistraatit. LiTS III:n tarjoama kysymyspatteristo muodosti yhteensä seitsemän eri muuttujaa, joista tein faktorianalyysia ja Cronbachin alfaa käyttämällä yhden summamuuttujan seuraavin perustein.

Aineiston, jossa sisällytin EOS-arvot, faktorianalyysin ja sen rinnakkaisanalyysin mukaan (ks. liitekuvio 9) kaikki viranomaiskohtaiset korruptiomuuttujat latautuivat yhteen faktoriin. Aineistossa näiden seitsemän muuttujan keskinäiset korrelaatiokertoimet vaihtelivat välillä 0,607–0,822, eli näiden perusteella faktorianalyysi on perusteltavissa oleva menetelmä. Kaikkien muuttujien muodostamat faktorilataukset vaihtelivat 0,81–0,91 välillä, eli tulokset tältä osin osoittavat johdonmukaista yhtenevyyttä. Cronbachin alfalla laskettu yhteisreliabiliteetti kahdeksalle luottamusmuuttujalle EOS-arvoineen oli 0,957, eli riittävän korkea todistamaan, että muuttujien saamat vastaukset muistuttavat toisiaan. Vastaava faktorianalyysi aineistolla, jossa pudotin EOS-arvot, jolloin vastauskaala on tyypillinen Likertin asteikko 1–4, on tuloksiltaan vastaava. Yhteensä seitsemän muuttujan keskinäiset

korrelaatiokertoimet vaihtelivat välillä 0,628–0,832, eli ne korreloivat keskenään voimakkaasti. Kaikki instituutiokohtaiset korruptiomuuttujat latautuivat samalla tavoin yhteen faktoriin (ks. liitekuvio 10). Faktorilataukset vaihtelevat 0,79–0,89 välillä, eli lataukset ovat edellistä faktorianalyysia matalammat, mutta ero on lähes huomaamaton. Tällöin myös Cronbachin alfan tulos kaikkien instituutioluottamusmuuttujien yhteisreliabiliteetiksi nousi lukemaan 0,949, mikä on erittäin hyvä arvo summamuuttujan luomiseen

Tähän malliin testasin myös valtion instituutioiden toimintavakautta ja turvallisuutta mittaavaa State Fragility Indexiä, mutta se ei kahdenvälisessä hajontakuviossa ollut yhteydessä institutionaaliseen luottamukseen, eikä lisäanalyysinä toteutetuissa regressioanalyysissä ollut tilastollisesti merkitsevä selittävä muuttuja. Tutkimuksissa on usein myös käytetty kansainvälisen kansalaisjärjestö Transparency Internationalin korruptioindeksiä, mutta State Fragility Indexin tavoin se ei osoittanut lisäanalyysissä olevansa merkittävä selittävä tekijä institutionaaliseen luottamukseen. Koska aineistosta itsestään löytyy jo toimiva korruptiomuuttuja, hyödynnän yksinomaan sitä mallissa. Selittävät muuttujat korreloivat vahvasti vain kahden muuttujan osalta, joista toisen (Corruption Perception Index) jätin pois. Inhimillisen kehityksen indeksin viiden vuoden keskiarvo korreloi voimakkaasti muiden maatason muuttujien kanssa, kun taas bruttokansantuotemuuttujat eivät tehneet niin. Pidän sitä kuitenkin teoreettisesti tärkeänä muuttujana tasapainottamaan bruttokansantuotemuuttujia. Aineiston ollessa kuitenkin näin suuri, korrelaatioiden testaaminen ei tosin ole enää välttämätöntä. Aineiston ryhmittäytyminen maihin on olennaisempaa monitasoregressiomallinnuksessa.

Vaikka tällä tutkimusalalla on keskitytty eniten asenteiden tutkimukseen sosiaalisella ja poliittisella akselilla, ei yksilöä kuvaavia perustekijöitä ole unohdettu. Vastaajien profiileja on kartoitettu useimmiten sukupuolen, koulutuksen, iän, työmarkkinastatuksen ja tulojen mukaan joko käyttäen näitä kaikkia yhdessä tai valikoivammin. (esim. Anderson & Tverdova, 2003; Anderson & Singer, 2008; Hadarics, 2016; Hakhverdian & Mayne, 2012; Ishiyama & Pechenina, 2016; McKee ym., 2013; Medve-Bálint & Boda, 2014; Mieriņa & Cers, 2014; Mishler & Rose, 1997, 2001; Pellegata & Memoli, 2016; Slomczynski & Janicka, 2009; van der Meer, 2010; van der Meer & Hakhverdian, 2016; van Erkel & van der Meer, 2016; Wallace & Latcheva, 2006). Kaikissa tutkimuksissa ei kuitenkaan demografisia tekijöitä testattu lainkaan, mutta kyseessä on marginaalinen osa koko tutkimusalasta. Tämän tutkimuksen kontrollimuuttujia ovat ikä sukupuoli ja koulutustaso.

5 ANALYYSI JA TULOKSET

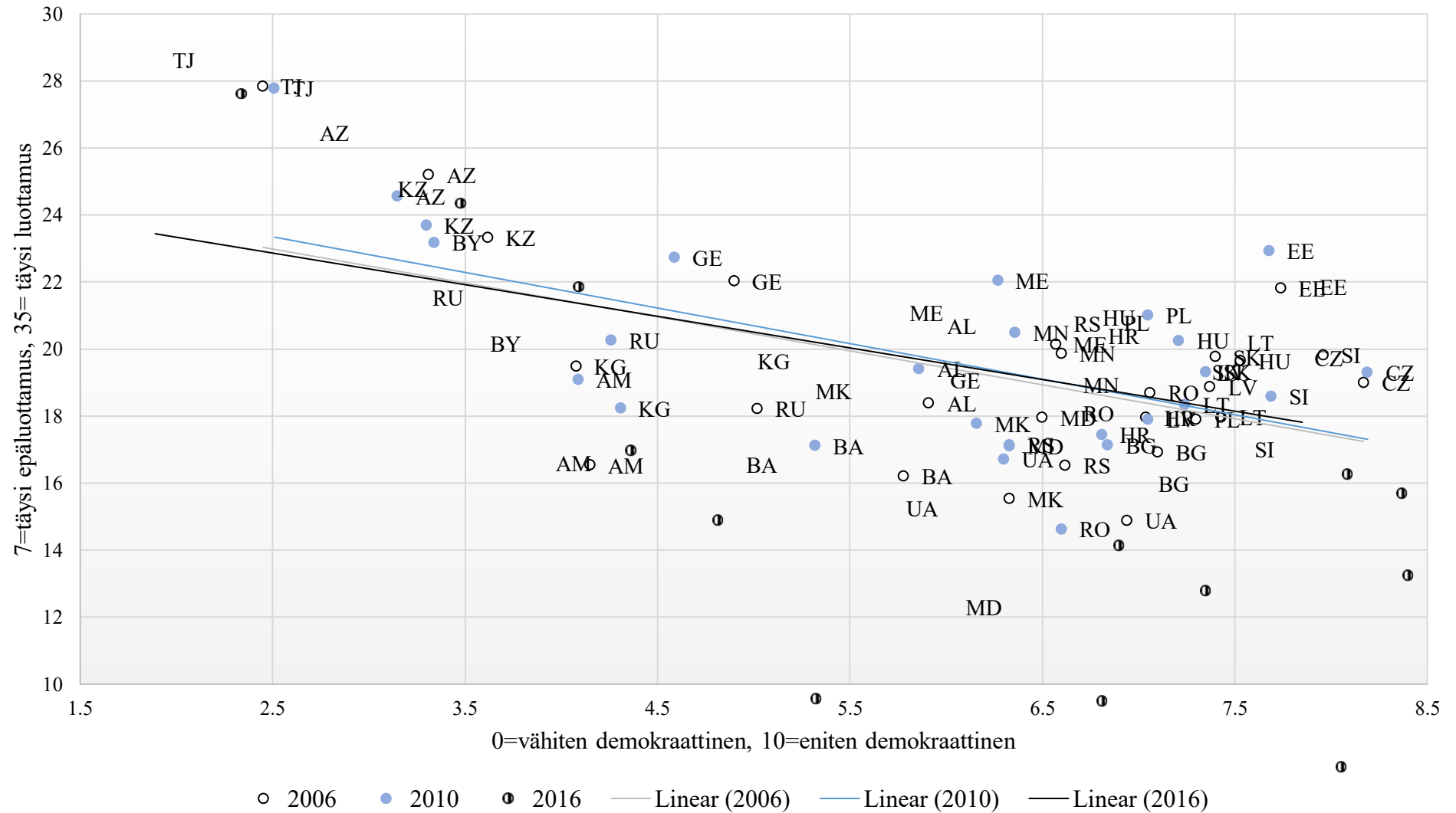
Tutkielmassa tarkastelen institutionaalista luottamusta jälkisosialistisessa Euraasiassa. Selvitän, millainen yhteys valtion demokraattisuuden tasolla on sen instituutioiden luottamuksenarvoisuuteen, ja mitä tälle yhteydelle tapahtuu, kun maan elintaso ja yksilön elintasokokemus on huomioitu. Lisäksi tarkastelen korruptoituneisuuden vaikutusta elintason ja institutionaalisen luottamuksen väliseen yhteyteen. Suoritin kuvailevat analyysit käyttämällä institutionaalisen luottamuksen maakohtaisen keskiarvon ja EIU:n demokraattisuuspisteytyksen välisiä hajontakuvioita. Niiden avulla voidaan todentaa yhteyden lineaarisuus, suunta, vahvuus ja maiden sijoittuminen niiden mukaan. Näitä tuloksia käsittelen luvussa 5.1. Tämän jälkeen luvussa 5.2. selvitän vastaukset hypoteeseihin 2–4 suorittamalla lineaarisen monitasoregressioanalyysin.

5.1 KUVAILEVAT TULOKSET – KAHDENVÄLISET

HAJONTAKUVIOT

H1: Poliittisen järjestelmän demokraattisuus on negatiivisessa yhteydessä institutionaaliseen luottamiseen jälkisosialistisissa maissa. Tämä hypoteesi saa tukea tuloksista. Hypoteesi 1 on kiinnostunut demokraattisuuden ja institutionaalisen luottamuksen välisen yhteyden olemassaolosta, sen suunnasta ja vahvuudesta. Trendin lineaarisuuden voi todeta kuvioista 2. Kuitenkin demokraattisimpien maiden institutionaalisen luottamuksen keskiarvot tekevät suoran jonkin verran kurvilineaariseksi, eli niitä koskevat tulokset ovat hypoteesin vastaisia. Lineaarisuuden varmistamiseksi voidaan suorittaa Spearmanin ja Pearsonin korrelaatioiden vertailu. Kun Pearsonin korrelaatio on Spearmanin korrelaatiota suurempi, yhteyttä voi pitää vähintään monotonisena eli yksisuuntaisena, jolloin se on myös riittävän lineaarinen analysoitavaksi (Nummenmaa ym., 2017, s. 223–224). Pearsonin korrelaatiotestin tulos oli 0,218 ja Spearmanin puolestaan oli puolestaan 0,162. Yhteys on näin myös matemaattisesti testattuna riittävän lineaarinen, jotta yhteydestä voidaan tehdä sen mukaiset päätelmät. Suunta mukailee aiempaa tutkimuskirjallisuutta autoritaarisista ja demokraattisista maista koskien yleisesti Euraasiaa. Toisin sanoen, mitä autoritaarisempi maa on alueella, sitä enemmän siellä luotetaan valtion instituutioihin. Kuten aiemmin mainitsin, trendisuorassa on kurvilinearisuutta, mitä muodostuu demokraattisimpien maiden kohdalla. Esimerkiksi Viro

KUVIO 2: INSTITUTIONAALISEN LUOTTAMUKSEN JA DEMOKRAATTISUUDEN JAKAUMAT VUOSINA 2006, 2010 JA 2016

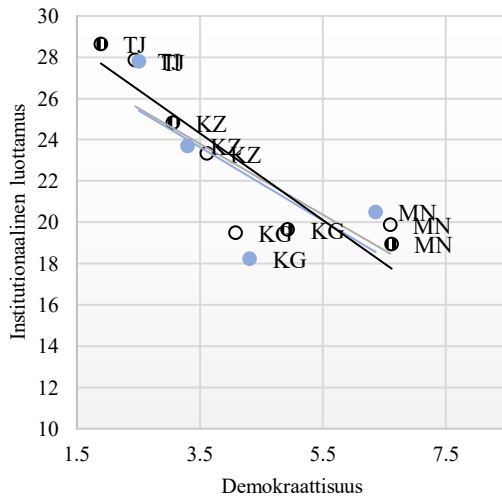

(EE) on yksi alueen demokraattisimpia maita heti Tšekin (CZ) jälkeen, mutta luottamus on silti melko korkealla tasolla, yli puolivälin luottamusskaalassa. Viron tavoin jotkin alueen demokraattisimmista maista muodostavat siis poikkeuksen sääntöön, joten en voi suoraan sanoa, että mitä demokraattisempi maa on, sitä vähemmän sen kansalaiset luottavat instituutioihin. Kuviosta 2 näkee selkeästi, minkä pystyi jo listauksena toteamaan taulukosta 1: alueella on selkeästi eniten demokraattisia maita, yhteensä 14. Toiseksi eniten maat sijoittuvat puolidemokraattisuuden kategoriaan, näitä maita on yhteensä kahdeksan. Alueella vain viisi autoritaarista maata. Kuvio 2 sisältää myös vuosien trendisuorat, jotka havainnollistavat lineaarisuutta. Vuosien välillä on hyvin vähän eroa. Vuodet 2006 ja 2016 muistuttavat toisiaan hyvin paljon, ja 2010 osoittaa äärimmäisen pientä jyrkennystä hypoteesia 1 myötäillen. Sinä vuonna havaittu trendi on siis vahvempi kuin vuosina 2006 ja 2016, mutta ero on niin vähäinen, että suurempaa tulkintaa siitä on hankala tehdä.

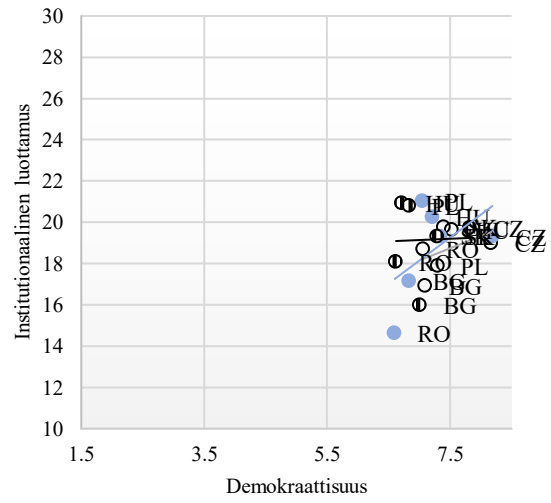
Yksittäisten maiden tai maaryhmien käyttäytymisestä on kuvion 2 perusteella vaikea tehdä päätelmiä, joten jaottelin tulokset maaryhmien perusteella kuuteen hajontakuviioon (kuviot 3–8). Hypoteesin 1 mukainen trendi näkyy tulevan todeksi alueilla, joilla autoritaarisia maita esiintyy yhdessä puolidemokratioiden ja demokratioiden kanssa. Kaukasiassa, Itä-Euroopassa ja Aasiassa ilmiö on selkeä. Autoritaarisissa maissa on hallinnollisesti vapaampia maita korkeampi institutionaalinen luottamus. Sen sijaan huomion siirtyessä Keski-Euroopan, Länsi-Balkanin ja Baltian maihin, pakka menee sekaisin. Keski-Euroopassa ja vielä jyrkemmin Baltiassa demokraattisuuden merkitys häviää käytännössä kokonaan tai kääntyy päinvastaiseksi. Baltiassa luottamus instituutioihin on nimenomaan korkeampaa mitä demokraattisempi maa on. Keski-Euroopan ja Baltian maat ovat EU-maita. Paitsi että niiden liittymisen edellytys oli demokraattisuus, niin se on myös Euroopan unioniin kuulumiseen sisäänrakennettu piirre. Näiden maiden välillä ei ole siis demokraattisuuden tasossa suuria eroja, jolloin institutionaaliseen luottamukseen liittyvät eroavaisuudet eivät myöskään ole kovin selkeitä.

Demokraattisuuden tason hajaantuneisuus näkyy Länsi-Balkanilla selkeämmin kuin muualla Euroopan jälkisosialistisissa maissa (kuvio 6). Kun autoritaaristen ja puolidemokratioiden määrittelemät Kaukasia, Keski-Aasia ja Itä-Eurooppa osoittivat selkeän suunnan autoritaarisuuden ja institutionaalisen luottamuksen välisessä yhteydessä, Keski-Euroopan ja Baltian maiden antaessa viitteitä päinvastaisista tuloksista, lähes täysin puolidemokraattiset

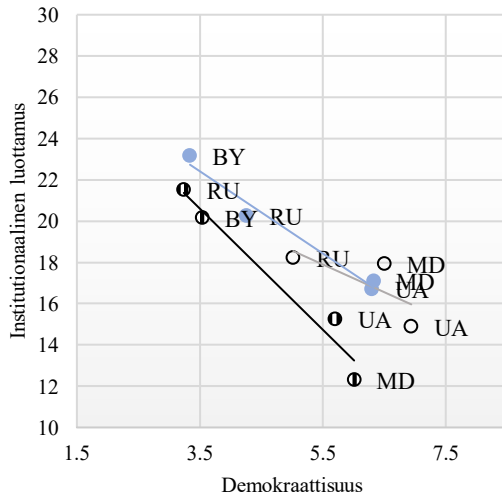
KUVIO 3: KESKI-AASIA JA MONGOLIA

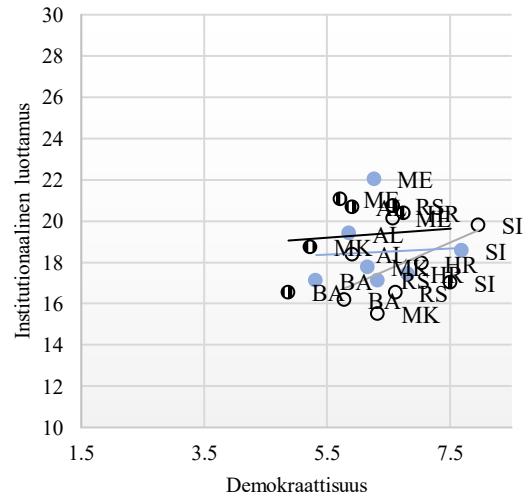
KUVIO 4: KESKI-EUROOPPA

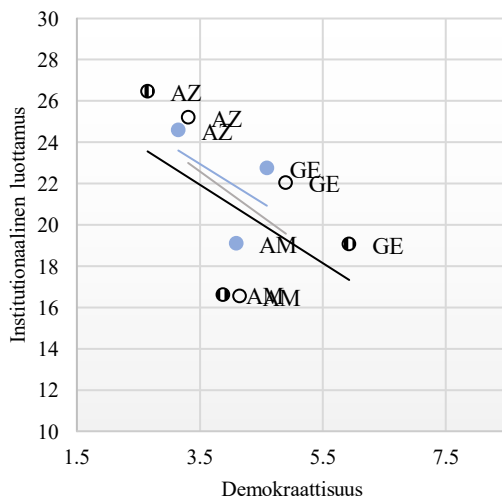
KUVIO 5: ITÄ-EUROOPPA

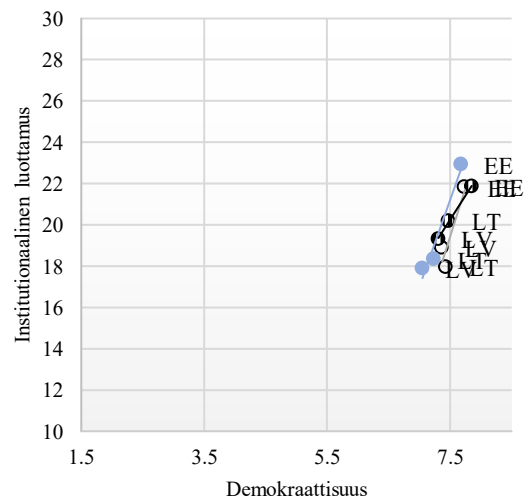
KUVIO 6: LÄNSI-BALKAN

KUVIO 7: KAUKASIA

KUVIO 8: BALTIA

Länsi-Balkanin maat osoittavat, ettei yhteyttä ole ollenkaan, suuntaan tai toiseen. Kuvion 6 trendisuorat ovat vuotta 2006 lukuun ottamatta lähes vaakasuorat.

Keski-Aasian ja Mongolian vertailu (kuvio 3) sisältää demokraattisen Mongolian, puolidemokraattisen Kirgisian ja autoritaariset diktatuurit Kazakstanin ja Tadžikistanin. Analyysi osoittaa ajallisen muutoksen on vähäisyyden. Demokraattisuuden ajallinen vaihtelu on suurinta Kirgisiassa, mutta se ei näy juurikaan institutionaalisessa luottamuksessa. Tadžikistan ja Kazakstan pysyvät melko samoilla sijoilla kaikkina vuosina. Mongolian institutionaalinen luottamus on lähes samalla tasolla Kirgisian kanssa.

Kaukasian selkeimmin autoritaarisen maan, Azerbaidžanin, ajallinen kehitys osoittaa lähinnä sekä autoritaarisuuden että institutionaalisen luottamuksen kasvua vuonna 2016 (kuvio 7). Puolidemokratiat Armenia ja Georgia osoittavat myös yhden vuoden poikkeamia – Armenia vuonna 2010 ja Georgia vuonna 2016. Tuolloin Armenian demokraattisuustaso pysyi ennallaan, mutta institutionaalinen luottamus kasvoi, ja Georgiassa puolestaan demokraattisuus lisääntyi, mutta luottamus väheni. Alueella Georgia ja Azerbaidžan osoittavat toisin sanoen hypoteesin 1 mukaista suuntaa, jolloin autoritaarisuuden mukana luottamus lisääntyy ja demokraattisuuden mukana luottamus vähenee.

Venäjä osoittaa selkeästi hypoteesin 1 osaltaan todeksi ajallista vaihtelua tarkasteltaessa (kuvio 5). Muilla Itä-Euroopan mailla ei ole selkeää ajallista kehityssuuntaa. Valko-Venäjällä ainoa muutos on, että institutionaalinen luottamus on jokseenkin laskenut vuodesta 2010 vuoteen 2016. Ukraina on siirtynyt demokratiasta puolidemokraattisuuden puolelle luottamustason pysyessä samana ja Moldovan viimeaikaisin kehitys on luottamustason huomattava lasku demokraattisuuden laskun mukana.

Länsi-Balkanin ajallinen muutos on pysynyt vuosina 2010 ja 2016 hyvin saman tyyppisenä ja vaakasuorana, mutta vuonna 2006 on havaittavissa Keski-Euroopan ja Baltian maiden kanssa samansuuntaisuutta, jolloin demokraattisuus olisi positiivisessa yhteydessä institutionaaliseen luottamukseen (kuvio 6). Alueen toisen EU-maan Slovenian ajallinen kehitys on osoittanut sekä demokraattisuuden, että luottamuksen vähenemistä. Länsi-Balkanin maat ovat sekä demokratioita että puolidemokraattisia. Bosnia ja Herzegovina ja Albania ovat selkeitä puolidemokratioita, kun ajallinen vaihtelu huomioon otettuna muut maat liikkuvat skaalalla enemmän. Slovenia ja Kroatia EU-maina ovat alueen demokraattisimmat, joskaan Kroatia ei

Slovenian tavoin osoita merkittävää ajallista kehityssuuntaa suhteessaan institutionaaliseen luottamukseen.

Keski-Eurooppa osoittaa ajallisena kehityksenä institutionaalisen luottamuksen ja demokraattisuustason välisen yhteyden katoamista, kun se on ennen ollut lievästi positiivinen (kuvio 4). Maissa ei tapahdu järjestyttäviä ajallisia muutoksia, mutta Unkarin demokraattisuuden väheneminen on näkynyt luottamuksen nousuna. Romaniassa ainoa merkittävä ajallinen muutos on luottamustason nousu vuodesta 2010 vuoteen 2016. Puolan demokraattisuustason ja luottamuksen välinen yhteys on pysynyt samassa tilanteessa näinä vuosina, samoin Tšekin ja Slovakian tilanteet. Baltian maista demokraattisin ja luottavaisin on Viro (kuvio 8). Latvian ja Liettuan institutionaalisen luottamuksen ja demokraattisuuden välinen yhteys ovat hyvin lähellä toisiaan. Trendisuorat osoittavat jyrkkää positiivista suhdetta, ja ne ovat ajallisesti lähes samanlaiset.

Yhteenvedona institutionaalisen luottamuksen ja demokraattisuuden kahdenvälisestä yhteydestä jälkisosialistisessa Euraasiassa totean, että hypoteesi 1 pystytään vahvistamaan osittain. Katseltaessa koko aluetta autoritaarisuus todella on positiivisessa yhteydessä institutionaaliseen luottamukseen. Kuitenkin ositettaessa koko alue pienempiin maaryhmiin huomataan, että hypoteesi 1 ei pidä paikkaansa kaikkialla. Demokraattisissa Keski-Euroopan maissa suhde on käänteinen, joskin yhteyden maidenvälinen vaihtelu on vähäisempää kuin Kaukasiassa, Keski-Aasiassa ja Itä-Euroopassa. Puolidemokraattisella Länsi-Balkanilla yhteyttä institutionaalisen luottamuksen ja demokraattisuuden tason välillä karkeasti ilmaistuna ei ole. Vastaus hypoteesiin 1 voidaan todentaa myös seuraavan luvun 5.2 monitasoregressioanalyysistä taulukosta 2. Hajontakuvioiden demokraattisuustasoa käsiteltiin jatkuvana muuttujana, regressiomallinnuksessa se on kategorisoitu taulukon 1 mukaisesti. Tällöin regiimin autoritaarisuus on melko voimakkaastikin positiivisessa yhteydessä institutionaaliseen luottamukseen verrattuna demokraattisiin regiimeihin. Mallista riippuen autoritaarisuuden tilastollisesti merkitsevä kerroin vaihtelee lukujen 0,454–0,672 välillä, keskivirheen pienentyessä johdonmukaisesti analyysin tullessa hienojakoisemmaksi. Regiimin puolidemokraattisuudella ei ole tilastollisesti merkitsevää yhteyttä institutionaaliseen luottamukseen, mikä tukee hajontakuvioiden tuloksia esimerkiksi Länsi-Balkanin tapauksessa. Trendejä jälkisosialistisessa Euraasiassa institutionaalisen luottamuksen ja demokraattisuustason yhteydessä on siis käytännössä kolme – kaksi toisilleen käänteistä yhteyttä ja se, ettei yhteyttä ole lainkaan.

5.2 SELITTÄVÄT TULOKSET – MONITASOREGRESSIOMALLINNUKSET

Luvussa esitän vastaukset hypoteeseihin 2–4, jotka käsittelivät maan elintason, yksilön elintasokokemuksen ja viranomaiskorruptoituneisuuden yhteyttä institutionaaliseen luottamukseen ja niiden vaikutusta luottamukseen ja demokraattisuustason väliseen yhteyteen. Käsittelen myös varianssitulokset ja kontrollimuuttujien yhteydet institutionaaliseen luottamukseen, sekä esitän menetelmälliset lisähuomiot.

H2: Maan elintaso vaikuttaa negatiivisesti institutionaalisen luottamuksen ja demokraattisuusasteen väliseen yhteyteen jälkisosialistisen Euraasian alueella. Hypoteesi ei saa tukea tuloksista. Ostovoimapariteettiin sidotun bruttokansantuotteen, bruttokansantuotteen kasvuprosentin ja inhimillisen kehityksen indeksin lisääminen selittäviksi muuttujiksi ei anna tukea toiselle hypoteesille koskien objektiivisten elintasoindikaattorien merkitystä. Mikään näitä muuttujia koskeva regressiokerroin ei ole tilastollisesti merkitsevä, ja niiden lisääminen regressiomalliin lähinnä kasvatti autoritaarisen regiimin regressiokerrointa, eli sen selitysvoima parani luvusta 0,682 lukuun 0,690. Elintasoindikaattorien vaikutus demokraattisuuden ja institutionaalisen luottamuksen väliseen yhteyteen oli siis käytännössä päinvastainen, lisäksi niillä itsessään ei ole yhteyttä institutionaaliseen luottamukseen. Inhimillisen kehityksen indeksin korreloiminen muiden maatasomuuttujien kanssa näkyy tässä regressiomallissa 3 paitsi muut- tujan regressiokertoimen huomattavan isona keskivirheenä, BKT-muuttujista selkeästi erottuvana regressiokertoimena, myös mallin vakiotermin tilastollisen merkittävyyden katoamisena sekä sen keskivirheen kasvuna. Täten totean, että maan elintasolla ei ole mitään yhteyttä institutionaaliseen luottamukseen jälkisosialistisessa Euraasiassa, eikä se vähennä regiimityypin merkitystä alueen institutionaalisen luottamuksen selittäjänä. En tämän vuoksi sisällytä sitä malliin 6, joka kokoo kaikki tilastollisesti merkitsevät selittävät muuttajat samaan malliin.

H3: Yksilön elintasokokemus vaikuttaa negatiivisesti institutionaalisen luottamuksen ja demokraattisuusasteen väliseen yhteyteen jälkisosialistisen Euraasian alueella. Hypoteesi saa tukea tuloksista. Yksilön subjektiivista elintasokokemusta kuvaavat muuttujat ovat huomioitu mallissa 3. Subjektiivinen elintasokokemus on kyllä positiivisessa ja tilastollisesti merkitsevässä yhteydessä institutionaaliseen luottamukseen, mutta se vähentää autoritaarisen

TAULUKKO 2: JÄLKISOSIALISTISEN EURAASIAN INSTITUTIONAALINEN LUOTTAMUS - EOS-
ARVOT IMPUTOITU

	MALLI 1	MALLI 2	MALLI 3	MALLI 4	MALLI 5	MALLI 6
Viiteryhmä: Demokratia
Puolidemokratia	-0,094 (0,149)	-0,089 (0,150)	0,024 (0,179)	-0,074 (0,107)	-0,002 (0,111)	-0,001 (0,080)
Autoritaarinen regiimi	0,672*** (0,175)	0,682*** (0,176)	0,690*** (0,185)	0,562*** (0,126)	0,532*** (0,131)	0,454*** (0,094)
Ikä (10 vuoden frekv.)		0,020*** (0,003)	0,020*** (0,003)	0,027*** (0,003)	0,010*** (0,003)	0,018*** (0,003)
Sukupuoli: viiteryhmä naiset Miehet	
		-0,027** (0,009)	-0,027** (0,009)	-0,034*** (0,009)	-0,023* (0,009)	-0,030*** (0,009)
Korkein suoritettu koulutustaso		0,014*** (0,003)	0,014*** (0,003)	-0,006 (0,003)	0,008* (0,003)	-0,009** (0,003)
BKT: Ostovoimapariteetti 10 vuoden kulmakerroin			0,000 (0,000)			
BKT: Kasvuprosentti 10 vuoden keskiarvo			0,005 (0,065)			
Inhimillisen kehityksen ind. 5 vuoden keskiarvo			-0,795 (2,332)			
Tyytyväisyys kansantalouteen				0,257*** (0,005)		0,214*** (0,005)
Arvio omasta taloustilanteesta				0,006* (0,003)		0,014*** (0,003)
Tyytyväisyys omaan taloustilanteeseen				0,108*** (0,005)		0,084*** (0,005)
Usko viranomaisten korruptoituneisuuteen					-0,496*** (0,007)	-0,429*** (0,007)
Vakiotermi	2,725*** (0,090)	2,573*** (0,093)	2,901 (1,797)	1,666*** (0,069)	3,870*** (0,073)	2,920*** (0,057)
Maavarianssi	0,334	0,337	0,325	0,241	0,250	0,178
Jäännösvarianssi	0,881	0,880	0,880	0,811	0,797	0,745
Sisäkorrelaatio	0,139	0,147	0,148	0,078	0,042	0,026
N	37 415	37 415	37 415	37 415	37 415	37 415
•Kokonais-R ²	0,101	0,100	0,110	0,292	0,290	0,410
•Maansisäinen R ²	0,000	0,001	0,001	0,161	0,160	0,272
•Maidenvälinen R ²	0,414	0,410	0,448	0,705	0,721	0,867
•N	18 870	18 870	18 870	18 870	18 870	18 870

Keskivirheet sulkeissa. * $p < 0.05$, ** $p < 0.01$, *** $p < 0.001$, • Tiedot saatu liitetaulukosta 4

regiimin ja institutionaalisen luottamuksen keskinäisen yhteyden voimakkuutta. Tästä on tulkittavissa, että demokraattisuus ja hyvä elintasokokemus ilmenevät samassa paikassa samaan aikaan ja muodostavat piilevän yhteyden. Jokainen niistä tuottaa tilastollisesti merkitsevän regressiokertoimen pienellä keskivirheellä. Voimakkain yhteys institutionaaliseen luottamukseen näistä on tyytyväisyydellä kansantalouteen sen kertoimen ollessa 0,257. Sen jälkeen tyytyväisyys omaan taloustilanteeseen tuottaa regressiokertoimen 0,108. Pienin merkitys mallissa on vastaajan arviolla omasta taloustilanteestaan. Se on vähiten tilastollisesti merkitsevä, ja sen kerroin on lähes huomaamaton, 0,006. Joka tapauksessa subjektiivinen elintasokokemus, mutta ensisijaisesti yksilön kokema tyytyväisyys kansantalouteen ja omaan taloustilanteeseensa ovat positiivisesti yhteydessä institutionaaliseen luottamukseen. Lisäksi ne heikentävät regiimikategorian regressiokertoimen voimakkuutta, mutta ero ei ole tilastollisesti merkittävä eli sitä ei tarvitse huomioida varsinaisena tuloksena. Totean, että yksilön elintasokokemuksella on positiivinen yhteys institutionaaliseen luottamukseen näiden tukiessa toisiaan, lisäksi yksilön elintasokokemus vähentää regiimityypin roolia selittävänä tekijänä maan institutionaaliseen luottamukselle.

H4: Korruptoituneisuus heikentää elintason ja institutionaalisen luottamuksen välistä yhteyttä. Hypoteesi saa tuloksista tukea. Mallissa 5 korruptoituneisuus on kontrollimuuttujien ja regiimikategorian lisäksi ainoa selittävä muuttuja. Sen lisääminen pienentää molempien regressiokertoimia koulutustasoa lukuun ottamatta. Korruptoituneisuususkomuksen vaikutus demokraattisuuden ja institutionaalisen luottamuksen väliseen yhteyteen on siis negatiivinen, koska niiden välinen yhteys heikkenee. Mallissa 6 otetaan huomioon korruptoituneisuususkomuksen lisäksi subjektiiviset elintasokokemukset. Korruptoituneisuususkomuksen regressiokerroin laskee, mutta vain vähän. Se on edelleen yhdessä autoritaarisen regiimin kanssa vahvin institutionaalisen luottamuksen selittäjä, mutta niiden yhteydet institutionaaliseen luottamukseen ovat toisistaan päinvastaiset.

Korruptiouskomuksen lisääminen pienentää subjektiivista elintasokokemuksista muuttujista kahta – tyytyväisyyttä kansantalouteen ja omaan taloustilanteeseen. Muutos regressiokertoimissa ei ole suuri. Yksilön arvio omasta taloustilanteestaan puolestaan vahvistuu korruptiouskomuksen lisäämisen myötä, eli se käyttäytyy päinvastaisesti verrattuna elintason tyytyväisyyttä kuvaaviin tekijöihin. Viimeisessä mallissa on tasattu mallissa 4 ilmenevä kontrollimuuttujien kertoimien voimistuminen ja mallissa 5 ilmenevä heikentyminen.

Neljäs ja viimeinen hypoteesi on siten vahvistettavissa tietyin varauksin: kansalaisten usko viranomaisten korruptoituneisuuteen on negatiivisesti yhteydessä institutionaaliseen luottamukseen jälkisosialistisessa Euraasiassa. Tämän lisäksi se vähentää sekä regiimityypin merkitystä ja pääosin myös subjektiivisen elintasokokemuksen merkitystä alueen institutionaalisen luottamuksen selittäjänä.

Sosiodemografisista kontrollimuuttujista sukupuoli puolestaan tuotti järjestelmällisesti jokaisessa mallissa saman tuloksen, mutta hieman eri vahvuuksilla. Miehet luottavat naisia vähemmän instituutioihin. Miessukupuolisuuden merkitys vahvistuu kertoimeen $-0,034$, kun yksilötason elintasokokemusten muuttujat otetaan mukaan malliin. Kerroin heikentyy mallissa 5, jossa on huomioitu usko korruptoituneisuuteen. Kerroin nousee jälleen viimeisessä mallissa 6, jolloin subjektiivinen elintasokokemus ja korruptoituneisuususkomus on huomioitu. Samoin iän osalta tulokset ovat järjestelmällisesti samat kaikissa malleissa. Kun ikä kasvaa vastaajajoukossa kymmenellä vuodella, luottamus instituutioihin kasvaa vaihdellen 1-2,7 prosenttiyksikön välillä. Voimakkain iän yhteys institutionaaliseen luottamukseen on silloin, kun on huomioitu subjektiivinen elintasokokemus. Heikoin se on, kun on huomioitu kansalaisten uskomus viranomaiskorruptoituneisuuteen.

Kaikki kontrollimuuttujat olivat institutionaaliseen luottamukseen tilastollisesti merkitseviä selittäviä muuttujia, ja niiden keskivirheet pysyivät samana mallista toiseen. Ainoastaan koulutustaso tuotti yhdessä mallissa regressiokertoimen, joka ei ollut tilastollisesti merkitsevä. Lisäksi sen kertoimet vaihtelivat positiivisesta negatiiviseen mallista riippuen. Kun kontrollimuuttujien lisäksi vain regiimikategoria oli huomioitu, kouluttautuneisuus oli lievästi positiivisessa yhteydessä institutionaaliseen luottamukseen. Elintasoindikaattorien lisääminen ei muuttanut tätä kerrointa. Elintason yksilökokemusten muuttujien lisääminen vei kouluttautuneisuudelta tilastollisen merkitsevyyden. Voidaan olettaa, että kouluttautuneisuus lisää odotuksia omalle elintaloudelle mahdollistaen sen nousun, joten kouluttautuneet todennäköisemmin ovat tyytyväisempiä kansan- ja kotitalouteen, mikä saattaa vähentää koulutuksen yhteyttä institutionaaliseen luottamukseen. Koulutustaso ja elintasokokemus ovat siis tässä regressiomallinnuksessa piilevästi saman kolikon kääntöpuolet ja elintasokokemus toimii siinä vahvempana selittäjänä institutionaaliseen luottamukseen.

Monitasoregressioanalyysin varianssit pysyttelevät malleissa 1, 2 ja 3 hyvin samanlaisina lähes huomaamattomin muutoksin. Sisäkorrelaatio pysyttelee 13,9 ja 14,8 prosentin paikkeilla.

Jäännösvarianssi on järjestelmällisesti 88 prosenttia kaikissa malleissa. Maavarianssi vaihtelee 32,5 ja 33,7 välillä, sen ollessa alimmillaan maatasoisten indikaattorien mallissa 3. Elintasoindikaattorit onnistuivat kuitenkin hieman eristämään maavarianssista selittäviä muuttujia. Liitetaulukosta 4 voimme tarkastella pienempää aineistoa, mutta muuten samalla tavalla toteutetun analyysin muita varianssilukemia. Sama kaava toistuu niissä, eli ne pysyvät pitkälti samana. Mallien 1-3 selitysaste selitettävän muuttujan kokonaisvaihtelusta on 10–11 prosentin luokkaa, maansisäisestä vaihtelusta käytännössä 0, ja maidenvälisestä 41–44,8 prosentin luokkaa.

Selkeä muutos variansseissa ja mallien selitysasteissa tapahtuu, kun lisätään selittäviä yksilötason muuttujia kontrollimuuttujien jatkeeksi. Mallissa 4, joka siis huomioi subjektiivisen elintasokokemuksen, maavarianssi laskee 24,1 prosenttiin, jäännösvarianssi laskee 81 prosenttiin, sisäkorrelaatio laskee 7,8 prosenttiin. Liitetaulukossa 4 mallin selitysaste on jo huomattavan korkea, 29,2 prosenttia selitettävän muuttujan kokonaisvaihtelusta. Maansisäisen vaihtelun selitysaste on 16,1 ja maidenvälisen vaihtelun selitysaste on 70,5 prosenttia.

Mallissa 5, jolloin kontrollimuuttujien lisäksi pelkkä korruptiouskomus on luettu mukaan regressioyhtälöön, varianssitulokset mukailevat neljättä mallia pienin muutoksin. Ainoa todella huomattava ero tapahtuu sisäkorrelaation laskussa 4,2 prosenttiin ja maidenvälisen selitysasteen nousussa 72,1 prosenttiin. Viimeisessä mallissa 6 lisättiin sekä subjektiivinen elintasokokemus että korruptoituneisuus kontrollimuuttujien ja regiimikategorian lisäksi malliin. Maavarianssi laski alhaisimmaksi tähän asti, 17,8 prosenttiin kun se korkeimmillaan oli 33,7 prosenttia. Jäännösvarianssi lasku myös 74,5 prosenttiin, joskin ero ensimmäisiin lukemiin ei ole iso. Sisäkorrelaatio laski maavarianssin tavoin 2,6 prosenttiin kun se suurimmillaan oli 14,8 prosenttia. Maansisäisen vaihtelun selitysaste nousi huomattavalla tavalla 27,2 prosenttiin ja maidenvälisen vaihtelun selitysaste nousi puolestaan 86,7 prosenttiin, kun se aluksi oli noin 41 prosenttia. Tärkein ja huomattavin muutos voidaan havaita liitetaulukosta 4. Selitysaste jälkisosialistisen Euraasian institutionaalisen luottamuksen kokonaisvaihtelusta nousi 41 prosenttiin. Voidaan siis olettaa, että subjektiivinen elintasokokemus ja uskomus viranomaisten korruptoituneisuudesta selittävät kaksi viidesosaa institutionaalisen luottamuksen kokonaisvaihtelusta, mikä on merkittävä tulos.

Aiemmissa luvuissa kuvaamani summamuuttujia koskevien tietopuutteiden vuoksi hyödynsin monitasoregressiomalliin **moni-imputointimenetelmää**. Käytännössä tämä tarkoittaa kahdella

eri aineistolla tehtävän analyysin suorittamista kuitenkin samoilla muuttujilla. Jotta voin arvioida puuttuvien havaintojen merkityksen analyysin kannalta, on vertailtava näitä kahta regressiomallinnusta toisiinsa ja päädyttävä tulkitsemaan tulokset vain siitä, jonka tulokset ovat vankemmat.

Suoritin moni-imputoinnin käyttämällä kahtakymmentä imputointikierrosta. Kokonaisvastaajamääräksi tuli tällöin 37 415 vastaajaa. Institutionaalisen luottamuksen summamuuttujassa puuttuvia havaintoja oli 1725, ja korruptiouskomuksen summamuuttujassa niitä oli puolestaan 17 856, eli lähes puolet koko aineiston kotitalousmäärästä. Muita muuttujia ei imputoitu, koska niissä oli vain vähän puuttuvia havaintoja. Kun karsimaton aineisto on kooltaan 40 696 ja imputoidun aineiston puolestaan 37 415, niin voin katsoa puuttuvien havaintojen luoman mahdollisen vinouman korjautuneen riittävästi.

Aineistot eivät tuota merkittävästi erilaisia tuloksia (ks. taulukko 2 ja liitetaulukko 4). Lähempi tarkastelu osoittaa, että pudotettujen arvojen aineistossa muuttujien kertoimien voimakkuus ja osin myös tilastollinen merkitsevyys on vähäisempää neljällä muuttujalla: iällä, sukupuolella, tyytyväisyydellä kansantalouteen ja korruptoituneisuususkomuksella. Näiden muuttujien lisäksi pudotettujen arvojen aineistossa molemmat varianssikomponentit ovat pienempiä imputoidun aineiston tuloksiin verrattuna. Erityisesti maavarianssi on kutistunut, kun EOS-arvot on pudotettu, eli maakontekstin merkittävyys vähenee huomattavalla tavalla. Tuloksissa on myös toisensuuntaista eroavaisuutta. Seuraavilla kolmella muuttujalla kertoimien voimakkuudet kasvavat, kun EOS-arvot on pudotettu: autoritaarinen regiimikategoria, oman taloustilanteen arvio ja tyytyväisyys omaan taloustilanteeseen. Lisäksi sisäkorrelaatiot ovat malleissa korkeammat, kun EOS-arvot on pudotettu. Puolidemokratian regiimikategoria, eikä maatason elintasomittarit tuota kummankaan aineiston missään mallissa tilastollisesti merkitseviä tuloksia. Koulutustason regressiokertoimien suunta, voimakkuus ja tilastollinen merkitsevyys osoittavat sekä aineistoittain että malleittain vaihtelua.

Imputoidussa aineistossa on siis enemmän tilastollisesti merkitseviä tuloksia, suurempi vastaajamäärä ja voimakkaampia regressiokertoimia. Lisäksi autoritaarisen regiimikategorian yhteys institutionaaliseen luottamukseen vähenee, mikä kertoo, etteivät EOS-arvot todennäköisesti sisältäneet pelon vuoksi piiloteltua kritiikkiä autoritaarista hallintoa kohtaan. Näillä perusteilla päädyin tulkitsemaan imputoidulla aineistolla tehdyn monitasoanalyysin tulokset taulukosta 2. Kokonaisvarianssin, maansisäisen varianssin ja maidenvälisen varianssin

tulkitsen liitetaulukosta 4, sillä imputoidusta aineistosta ei ole mahdollista tuottaa tietoa maidenvälisestä tai maan sisäisestä varianssista, eikä kokonaisvarianssista. Vaikka liitetaulukon 4 varianssien selityssasteet eivät suoraan päde taulukon 2 tuloksiin, niin ne antavat osviittaa selittävien muuttujien institutionaaliseen luottamukseen selitysvoimasta samalla logiikalla.

Suoritin myös Hausmanin testin, joka vertaa kahden mahdollisen regressiokertoimen arvojen tehokkuutta ja johdonmukaisuutta. Testillä todennetaan usein sitä, sopiiko kiinteiden vaikutusten malli satunnaisvaikutusten mallia paremmin aineiston analysointiin (Rabe-Hesketh & Skrondal, 2008, s. 122). Testi osoitti, että kiinteiden vaikutusten malli sopisi aineiston tulkintaan. Kuten monitasoregressioanalyysistä voi todentaa, maatason muuttujien tilastollinen merkitsemättömyys on tämä tuloksen takana. Tästä huolimatta tutkimusasetelma vaatii satunnaisvaikutusten mallin soveltamista aineiston tulkintaan, lisäksi aineisto on joka tapauksessa hierarkkinen. Ennen kumpaakin monitasomallinnusta tein menetelmäluvussa kuvatun varianssikomponenttianalyysin eli niin kutsutun tyhjän mallin. Aineisto, josta EOS-arvot oli pudotettu, estimoii institutionaalisen luottamuksen sisäkorrelaatioksi 0,234. Puolestaan aineisto, jossa EOS-arvot olivat mukana analyysissä imputoituna sisäkorrelaatiokerroin oli 0,202. Toisin sanoen ensin mainitussa aineistossa 23,4 prosenttia institutionaalisen luottamuksen vaihtelusta Euraasian jälkisosialistissa maissa johtuu maiden välisistä eroista, ja jälkeen mainitussa aineistossa maatason vaihtelu on 20,2 prosenttia. Monitasomallinnus on siis sekä teoreettisesti että tilastolaskennallisesti soveltuva ja tarpeellinen tutkimusmenetelmä hypoteesien testaamiseen riippumatta aineiston koosta.

6 JOHTOPÄÄTÖKSET

6.1 METODOLOGINEN POHDINTA

6.1.1 PUUTTUVIEN ARVOJEN KÄSITTELY

Yhdessä Life In Transition Surveyn raportissa kerrotaan, miten erityisesti poliittisiin instituutioihin ja korruptioon liittyvät kysymykset saivat haastattelijoiden kuvailujen mukaan haastatellut vastahakoiksi vastaamaan. Vastaajien asenne yleisesti oli vaihdellut vastaanottavaisesta vihamieliseen. (EBRD, 2006, s. 4, 18–19.) Vaikka tässä tutkielmassa käyttämäni muuttuja ei ole saanut tähän liittyen erityismainintaa, on kuitenkin perustelua pohtia, kuinka rehellisesti moraalisesti haastavimpiin kysymyksiin on vastattu. Erityisesti korruptiomuuttujaa koskeva valtava havaintokato herättää tähän yhdistettynä kysymyksiä siitä, pitäisikö korruptiota tutkia toisella tavalla ja onko aineisto tässä kohtaa luotettava.

Perimmäinen EOS-vastauksien suuren määrän ongelma on, ettei tutkija voi tuntea perusteita tällaiselle mielipiteettömyydelle riittävän varmasti. Näennäinen mielipiteettömyys saattaa johtua asiantuntemuksen puutteesta, kriittisestä mutta piilotellusta suhtautumisesta, kiinnostuksen puutteesta, tai siitä, ettei vastaaja saa kysymykseen ja haastattelutilanteeseen tuntumaa. Lisäksi maavertailututkimuksessa maista pyritään löytämään yleistä tietoa maiden ollessa kuitenkin erilaisia. Autoritaarisissa maissa EOS-vastauksiin vaikuttavia tekijöitä saattaa olla useita, kuten koulutuksen ja lehdistövapauden puute eli tietovaje, peitelty kriittisyys tai autoritaarisuuden aiheuttama instituutioiden olematon käytännön merkitys. Maissa, joissa puoluejärjestelmällä ei ole valtaa, ja presidentti pysyy samana vuosikymmenestä toiseen, on vaikea hahmottaa, miksi jotkin instituutiot, kuten puolueet, ovat edes olemassa ja mikä niiden todellinen funktio on.

Puuttuvien havaintojen korvaamiseen yksi vaihtoehto olisi ollut suorittaa logistinen monitasoregressio. Tätä varten olisi dummy-muuttuja kategorioissa ”luottaa” ja ”ei luota” ollut tarpeellinen. Institutionaalisen muuttujan viisiluokkaisuus olisi kuitenkin merkinnyt keskimmäisen vastausvaihtoehdon, neutraalin suhtautumisen pudottamista, koska sitä ei voi luokitella kummaksikaan. Olisi myös ollut mahdollista tarkastella dummy-muuttujana joko instituutioihin luottavasti tai epäluottavasti suhtautuvia ihmisiä jättäen muihin

vastauskategorioihin turvautuneet toiseen ääripäähän. Tämä kuitenkin kadottaa muuttujan vaihtelua ja siten tietoa vastauksista. Näiden lisäksi olisi ollut mahdollista suorittaa analyysit suppealla aineistolla, josta EOS-arvot on pudotettu, ja muodostaa EOS-vastauksia antaneista oman aineistonsa ja selvittää vastaavien selittävien muuttujien avulla, millaiset haastateltavat olivat jättäneet vastaamatta. EOS-arvoja olisi myös voinut käsitellä siirtämällä ne maakohtaisten keskiarvojen mukaisiin kategorioihin. Tällöin EOS-arvot olisi tulkittu keskimääräisinä arvoina. Lisäksi ne olisi voitu keskiarvoja hyödyntämättä sijoittaa neutraalin suhtautumisen kategoriaan. Molemmat näistä vaihtoehdoista ovat mahdollisia analyysitekniikoita, mutta pohjimmiltaan tuloksia eniten vääristäviä. EOS-arvojen arvaaminen itse tutkijana vääristää tuloksia ja on täten tutkimuseettisesti ongelmallinen.

Kaikki ylläluetut vaihtoehdot ovat kuitenkin imputointia huonompia vaihtoehtoja, sillä niihin liittyy huomattavasti enemmän inhimillisten tekijöiden aiheuttamaa vääristyneisyyttä ja tulkintaa. Tämän vuoksi päädyin lineaariseen monitasoregressiomallinnukseen logistisen sijasta. Kuten selitin luvussa 5.2, imputoidun ja puuttuvien EOS-arvojen regressiomallinnuksissa erot eivät viitanneet edes implisiittisesti esimerkiksi piiloteltuun kritiikkiin.

6.1.2 KANSAINVÄLISEN MAAVERTAILUTUTKIMUKSEN EDUT JA HAASTEET

Tutkielmani tutkimusentekotapa on kvantitatiivinen maavertailututkimus. Vertaileva tutkimus kohdistuu yhteiskuntien ominaisuuksien yhteneväisyyksien tai erojen selittämiseen, eikä tyydy yhteiskuntien erilaisuuden luokitteluun ja kuvaamiseen. Tavoitteena on siis löytää yleistettävää tietoa, joka pätee yhteiskunnasta toiseen eri maiden historiallisten tapahtumien tai kulttuurin poikkeavuuksista huolimatta. (Melin, 2005, s. 53-55, 63-64.) Näkökulma on toisin sanoen muuttujakeskeinen ja teorialähtöinen tapaustutkimuksellisuuden ja ideografisuuden sijaan, jossa yleistettävyys asetetaan yksityiskohtaisuuden edelle (Ragin, 1987, s. 53–55). Yleistävässä eli nomoteettisessa tutkimusotteessa ilmiötä koskevien tutkimuskohteiden määrän kasvaessa selitysmuotojen mahdollisuus vähenee – ilmiöstä tulee yksiulotteisempi. Tutkimusotteella pyritään todentamaan, että nämä useat eri instanssit toimivat pohjimmiltaan samalla logiikalla. (Tilly, 1984, s. 81–82.) Maakohtainen ideografinen tutkimus ei tarjoa mahdollisuutta siirtää analyysin tuomia tuloksia muualle kuin kyseiseen tutkittavaan maahan. Nomoteettinen maavertailututkimus mahdollistaa siis useista maista tuotetun tiedon soveltamisen yhdessä maassa, mutta tämä toimii myös toisin päin. Sen avulla voidaan myös testata yhdessä maassa havaitun ilmiön paikkansapitävyys, eli kansainvälinen yleisyys. (Rose, 1991, s. 462.)

Kvantitatiiviseen vertailuun liittyy kuitenkin metodologisia ongelmia, kuten otoksien vertailukelpoisuuden haasteet, mikäli otanta vaihtelee maittain. Esimerkiksi kysymysten kääntäminen kielestä toiseen voi aiheuttaa muuttujissa tulkinnallisia ja yhteismitallisuuden ongelmia. (Melin, 2005, s. 57.) Vertaileva tutkimus on kallista toteuttaa aineiston hankinnan vuoksi ja sen poliittinen ohjailu on kasvanut. Tästä huolimatta kyseessä on merkittävä yhteiskuntatieteellinen tutkimustapa sen kansainvälisen vaikuttavuuden ja yleistävyyden vuoksi (Melin, 2005, s. 64). Tutkielmassani käyttämäni aineiston teettänyt Euroopan jälleenrakennus- ja kehityspankki on sitoutunut perustamissopimuksessaan länsimaiden tunnusmerkistön – demokratian, vapaan markkinatalouden, oikeusvaltioperiaatteellisuuden ja ihmisoikeuksien – toteuttamiseen. (EBRD, 1991). Demokraattisuus on ollut siis jo aineistonkeruuvaiheessa normatiivinen arvo. Kyseessä ei ole poliittisista arvoista vapaa tutkimusenteettäjä, joten tämä vaikuttaa omalta osaltaan tutkielman tutkimusetiikkaan demokratiaa suosien.

Maavertailututkimuksessa haasteena on myös maiden erilaisuus ja asettaminen siten vertailukelpoisiksi. Havaintomäärän ollessa sama maasta toiseen jää esimerkiksi populaation eli perusjoukon koon ero piiloon (Rose, 1991, s. 456–457). Näitä ongelmia voidaan käsitellä aineistopainojen avulla. Maan muodostaminen havaintoyksiköksi myös häivyttää valtionsisäiset alueelliset erot, ja merkittävä ongelma on käsitteiden sisällön siirrettävyys maasta toiseen. Presidentti-instituutio esimerkiksi on olemassa kaikissa maissa, mutta instituution sisältö vaihtelee vaikutusvallan ja työtehtävien suhteen, joten sama instituutio ei mittaa täysin samaa asiaa kaikissa maissa (Hantrais, 1999, s. 98–99, 104–105).

Nomoteettista maavertailututkimusta voidaan lisäksi kritisoida tärkeiden maiden välisten erojen häivyttämisestä, mutta valtioiden erottaminen yksittäisiksi tutkimuskohteikseen kaventaisi huomattavasti saavutettavissa olevan tiedon määrää niiden keskinäisriippuvuuden vuoksi (Alapuro, 1985, s. 93, 104–105). Yhteiskuntatutkimus on hyötynyt yleistävästä kansainvälisestä maavertailututkimuksesta merkittävästi. Sen avulla voidaan tutkia ilmiön, kuten institutionaalisen luottamuksen, piirteitä laajasta ylikansallisesta näkökulmasta ja paikkaan sekä aikaan liikaa sitoutumatta. Tilastollisen menetelmän soveltaminen maavertailututkimukseen on lisännyt empiiristen yleistyksien varmuutta. (Ragin, 1987, s. 57–58.)

Yhteiskuntatieteiden sisällä on käyty paljon keskustelua kansainvälisen tutkimuksen keskustelun metodologisesta nationalismista. Tällöin kansainvälistä yhteiskuntatutkimusta harjoitettaessa tutkimuskohteena ovat kansallisvaltiot. Tämä näkökulma katsotaan haitalliseksi, koska se ottaa annettuna kansallisvaltion roolin tutkittavan ihmisyhteisön, eli yhteiskunnan, muodostajana asettaen kansallisvaltion yhteiskunnan synonyymiksi. (Chernilo, 2006, s. 5–6.) Metodologista nationalismia voidaan syyttää muun muassa pohjimmiltaan luonnontieteenomaisesta pyrkimyksestä universalismiin eli kaiken kattavuuteen (Chernilo, 2010, s. 102–103). Metodologinen nationalismi on erityisesti ongelmallinen tulokulma, kun tutkitaan esimerkiksi valtionrajoja ylittäviä, transnationaalisia ilmiöitä kuten muuttoliikettä, tai pohjimmiltaan maailmanlaajuisia, paikkaan sitomattomia ilmiöitä. Jännite muodostuu substantiaalisesta ja suhteellisen sosiaalisen tilan ymmärryksen välille. (Seeliger & Pries, 2012, s. 225–227.)

Tässä tutkielmassa sovelletaan täysin substantiaalista sosio-maantieteellistä näkemystä, jossa otetaan valmiiksi annettuna ihmisten riippumattomuus ulkopuolisista ihmisyhteisöistä ja valtioista, heidän sitoutuneisuutensa yhteen sosiaaliseen tilaan: valtioonsa. Metodologinen nationalismi on kuitenkin oikeutettu oletama kansainväliselle maavertailulle, kun tarkoituksena tutkia nimenomaan valtiokohtaisia ilmiöitä, jotka eivät ole siirrettävissä yksilön mukana rajojensa ulkopuolelle (Seeliger & Pries, 2012, s. 232–234). Tutkittaessa valtioita on muistettava, että niillä on maakohtainen itsemääräämisoikeus, eli suvereenius – toisin sanoen maittain rajattua vastaajajoukkoa yhdistää sama sisäpoliittinen vallan institutionalisaatio: sama lainsäädäntö, sama valtaeliitti, sama pakkovalta ja niin edelleen. Kansallisvaltio on tällaisessa kontekstissa siten edelleen relevantti ihmisyhteisön määritelmä. (Rose, 1991, s. 460.) Tutkiessani kansalaisluottamusta maiden julkishallinnollisiin instituutioihin, vastaajien sitominen asuinpaikkoihinsa on siten perusteltua.

6.2 TULOKSIEN YHTEENVETO JA KESKUSTELU

Tutkielman tavoitteena oli ratkaista jälkisosialistisen Euraasian institutionaalista luottamusta koskeva tutkimusongelma. Selvitin valtion demokraattisuustason ja instituutioiden luottamukseenarvoisuuden välisen yhteyden ja suunnan pyrkien selittämään sen vaihtelua kahden suoriutumisteoriaan liittyvän näkökulman avulla. Taloudellista suoriutumista testasin elintasomittareilla ja yksilön subjektiivisella elintasokokemuksella ja poliittista suoriutumista korruptoituneisuuteen liittyvän uskomuksen avulla. Näiden näkökulmien oli tarkoitus

mahdollisesti jopa kadottaa demokraattisuustason selitysvoima institutionaalisen luottamuksen lähteenä ja kytköksenä, eli toisin sanoen toimia väliin tulevina muuttujina demokraattisuustason ja institutionaalisen luottamuksen välillä.

Institutionaalisen luottamuksen ja demokraattisuustason välillä todettiin olevan yhteys negatiivisessa suunnassa ja oletama aiemman kirjallisuuden perusteella piti paikkansa. Kuten kuvasin luvussa 2.2.2, aiemman tutkimuksen mukaan demokraattisuus on yleisimmin ollut positiivisessa yhteydessä institutionaaliseen luottamukseen – demokratia ja luottamus valtion instituutioihin siis kulkevat käsi kädessä. Tässä tutkielmassa oli kuitenkin huomioitava aluekonteksti. Entisen itäblokin demokratiaan siirtyneistä maista on raportoitu huonoja institutionaalisen luottamuksen tasoja. Lisäksi aasialaisissa autoritaarisissa maissa on puolestaan vastoin länsimaisia tutkimustuloksia raportoitu hyviä institutionaalisen luottamuksen tasoja. Tällä perusteella olikin odotettavissa, että tässä aluekontekstissa demokraattisuus tulee olemaan negatiivisessa yhteydessä institutionaaliseen luottamukseen.

Aiempien tutkimusten mukaan sekä maatasoinen että yksilötasoinen taloudellinen hyvinvointi ovat positiivisessa yhteydessä institutionaaliseen luottamukseen. Tutkimuspohja taipui kuitenkin useammin pitämään yksilötason selittäjiä vankempina tai muuten suosi niiden käyttöä (ks. esim. van der Meer, 2010, s. 531). Tässä tutkielmassa inhimillisen kehityksen indeksin viiden vuoden keskiarvo, bruttokansantuotteen kasvuprosentin keskiarvo kymmeneltä vuodelta ja bruttokansantuote sidottuna ostovoimapariteettiin kasvusuuntaa ja -voimakkuutta kuvaavana kulmakertoimenä kymmenen vuoden ajalta mittasivat maiden elintaso vastajakokemuksesta vapaina, objektiivisina mittareina. Näistä ei ollut demokraattisuustason ja institutionaalisen luottamuksen välisen yhteyden kadottajiksi. Taloudellinen hyvinvointi ei siis maatasolla tarjoa selitystä sille, miksi autoritaarisissa maissa luotetaan enemmän kuin demokraattisissa maissa juurikin jälkisosialistissa maissa. Yksilötasolla koettu subjektiivinen talouskokemus sen sijaan vähensi paitsi demokraattisuustason ja institutionaalisen luottamuksen välistä yhteyttä myös oli yhteydessä institutionaaliseen luottamukseen. Elintaso ei siis aggregaattina välttämättä kykene tekemään instituutioista luottamusta herättäviä, mutta kun taloudellinen hyvinvointi ylittää mahdollisimman monelle, myös luottamusarviot kohenevat. Tällöin myös maan vapauden tai sen puutteen merkityksestä tulee epäolennaisempi instituutioiden luottamuksenarvoisuudelle. Tutkielmani ei tarjonnut siis joidenkin aiempien tutkimusten tavoin tukea maatasoinen mittareiden selitysvoimalle, ja tarjosikin sitä vain aiemmin testatulle voittajahypoteesille – järjestelmän

voittajat kokevat omakohtaisen materiaalsen hyvinvoinnin kautta instituutiot luottamuksen arvoisiksi riippumatta paljoakaan siitä, millainen kokonaistilanne kansantaloudella on.

Regiimin poliittista suoriutumista mittaava korruptoituneisuuden kokemus tarjosi kaikkein selkeimpiä, voimakkaimpia ja yksiselitteisimpiä tuloksia. Aiemmissä tutkimuksissa ei ollut epäselvyyksiä siitä, onko korruptiolla vaikutusta maan institutionaalisen luottamuksen tasoon, eikä siitä ole epäilystä tässäkään tutkielmassa. Olennaisinta on kuitenkin, että korruptio vähentää sekä elintasokokemuksen että regiimityypin merkitystä institutionaalisen luottamuksen selittäjänä, ja se kasvattaa analyysin selitysasetta institutionaalisen luottamuksen vaihtelusta yli 40 prosenttiin. Tutkimustulokseni ovat paitsi linjassa aiempien tutkimusten tulosten kanssa tuoden tälle tiedolle lisää vankkuutta, niin se myös tuo uuden näkökulman demokraattisuustason ja institutionaalisen luottamuksen yhteyden tutkimuksessa.

Yhteenvetona totean, että Euraasian jälkisosialistisella alueella maan elintasolla ei ole yhteyttä institutionaaliseen luottamukseen. Yksilön tyytyväisyydellä talouteen, sekä omaansa että maan, sen sijaan on. Tämä yhteys on positiivinen ja tilastollisesti merkitsevä, jolloin niin kutsuttu voittajahypoteesi voidaan vahvistaa ulospäinsuuntautuneemman kiinnostuksen sijasta. Järjestelmän ”voittajat” eli hyvin pärjäävät luottavat eniten. Yksilön talouskokemukset vähentävät autoritaarisen regiimin yhteyttä institutionaaliseen luottamukseen, mutteivat kadota sitä täysin. Kansalaisten usko viranomaisten korruptoituneisuuteen puolestaan lisää huomattavasti muuttujien institutionaalisen luottamuksen selitysasetta. Tulos viittaa siihen, että yksilön talouskokemuksella ja korruptoituneisuususkomuksella on suuri selitysvaima koskien institutionaalista luottamusta jälkisosialistisessa Euraasiassa, mutta niiden yhteydet ovat toisistaan päinvastaiset. Korruptoituneisuususkomuksen yhteys institutionaaliseen luottamukseen on voimakkaampi kuin taloustyytyväisyyden, eli yleistettynä korruptoituneisuuden huono vaikutus luottamukseen on olennaisempi tekijä kuin taloudellisen tyytyväisyyden lisäävä vaikutus.

Naissukupuolisuus ja ikääntyminen lisäsivät luottavaisuutta. Koulutuksen vaikutus oli riippuvainen subjektiivisesta talouskokemuksesta. Selityksenä voi olla, että koulutus on mahdollista muuttaa elinkeinon välityksellä taloudelliseksi pääomaksi, ja tällöin se taloudellisena tyytyväisyytenä kiteytyy luottamukseksi instituutioihin. Koulutuksen kasautuminen on positiivisessa yhteydessä institutionaaliseen luottamukseen niin kauan, kunnes yksilön taloudelliset kokemukset eivät ole huomioituna.

Tutkielmani tuotti uutta tietoa institutionaalista luottamuksesta eritoten regiimin demokraattisuustason näkökulmasta ja lisäksi suoriutumisteorian vaikutuksesta näiden kahden väliseen suhteeseen. Nämä kaikki yhdessä tuovat selityksasteen perusteella melko vankan pohjan institutionaalisen luottamuksen selittämiseksi kokonaisvaltaisesti. Demokraattisuustasoa ja institutionaalista luottamusta ei ole usein yhdistetty toisiinsa. Syy voi olla siinä, että ylipäätään autoritaarisia, puolidemokraattisia ja demokraattisia maita ei yleensä tutkita tällä tutkimusalalla yhdessä ja samassa maaryhmässä.

Institutionaalisen luottamuksen merkitys kansalaisten hyvinvoinnille ja tulevaisuudelle on eri demokraattisissa ja autoritaarisissa maissa. Se tukee valtion hallinnon toimintaa nykyisellään, joten sillä on huomattava eettinen relevanssi riippuen siitä, millainen hallinto todellisuudessa on. Tämän tutkimuksen perusteella onkin selvää, ettei korkeaa institutionaalista luottamusta hallinnon attribuuttina voida enää pitää oletusarvoisesti synonyymina demokraattisuudelle ja vapaudelle. Kansantalouden trendiliikehdintä palautuu hyvänä tai huonona institutionaalisen luottamuksen tasoa vasta, kun ne ovat konkretisoituneet kansalaisten kokemuksina omasta taloustilanteestaan. Tutkielmani kontribuutio suoriutumisteorialle on, että hallinnon poliittisella suoriutumisella korruptiona mitattuna on kaikkein huomattavin merkitys instituutioiden koetulle luottamuksenarvoisuudelle. Sen yhteys on voimakkain kaikista selittäjistä, joten korruptio syö institutionaalisen luottamuksen tasoa eniten.

Missään analyysivaiheessa regiimityypin merkitys ei kadonnut täysin, vaikkakin sen yhteys institutionaaliseen luottamukseen heikkeni muiden selittävien tekijöiden myötä. Regiimityypin olennaisuuden syyt jäävät siten tässä tutkielmassa kuolleeseen kulmaan, jota ei pystytä havaitsemaan. Miksi poliittisella regiimillä on alueella niin suuri merkitys? Alue on lähihistoriassa ollut yhtenäisempi poliittiselta ja sosiaaliselta kulttuuriltaan nykypäivään verrattuna, joten on mahdollista, että kulttuurierot ovat tutkielmasta puuttuva selittävä tekijä. Aasiassa on havaittu autoritaarisuuteen suuntautuvaa arvo-orientaatiota eli suotuisuutta vahvaa yksivaltaista johtamista kohtaan. Länsimainen tutkimus saattaa ottaa omia perusarvojaan liian itsestään selvinä ja universaaleina, kun ne eivät sellaisia oikeastaan ole. Autoritaarisen tai demokraattisen poliittisen regiimin oikeutuksen mahdollisuutta on perusteltu ihmisten uskomusjärjestelmien avoimuudella/sallivuudella ja sulkeutuneisuudella. Ensin mainittu pitää sisällään vapaan ajattelun, itsensä toteuttamisen, yksilön autonomian ja kokemuksen eksistentiaalisesta turvallisuudesta. Jälkeen mainitussa puolestaan korostuu eksistentiaalisen

uhkan tunne ja ryhmäpaine joko kuulumisesta yhteisöön tai sen ulkopuolelle. Toisella termistöllä ilmaistuna avoin ja salliva uskomusjärjestelmä tarkoittaa individualistista kulttuuria ja sulkeutunut puolestaan kollektivistista kulttuuria. Individualistisen kulttuurin on katsottu edistävän demokratian kultivoitumista kollektivistisen kulttuurin tukiessa yksinvaltaista hallintoa. (Welzel & Inglehart, 2007.) Autoritaarisuuden onkin havaittu olevan yhteydessä tietyn tyyppiseen kollektivismiin, nimittäin hierarkiaa suosivaan yhteisökeskeisyyteen. (Kemmelmeier ym., 2003). Tällaisessa massauskomusjärjestelmässä yhden nousemista yhteisön johtajaksi pidetään suotuisana olosuhteena.

Sosialismi ja Neuvostoliiton hallintohistoria ja kulttuuriperintö väistyvät hiljalleen alueelta, mitkä myös vaikuttavat tämänkin tutkielman perusteella olevan ainoat näitä kaikkia maita yhdistävät tekijät. Alueella modernisaatiokehitys ei ole lähtenyt kaikkialla toivottuun suuntaan, eli kohti demokratiaa ja inhimillistä kehitystä. Kuitenkin transitio itseisarvoisesti on alueella edelleen olennainen käsite, koska alle 30 vuotta on hyvin lyhyt aika suvereeniutta, eikä hallintokulttuuri ole ehtinyt vakiintua tai kehittyä vanhojen demokratioiden tasolle. Jälkisosialistisen Euraasian alueen kansalaisista suurin osa elää joko jatkuvasti muuttuvassa poliittisessa järjestelmässä, niiden joko pyrkiessä lähemmäs demokraattista Euroopan unionia tai etsiessä juuriaan konservatiivisista ja kansallismielisistä arvoista esimerkiksi Unkarin ja Puolan tavoin.

Tutkielmani jättää tuleville tutkimuksille tehtäviä erityisesti regiimityypin merkityksen selvittämisessä. Ei ole vielä vankkaa tieteellisesti todistettua selitystä sille, miksi autoritaarisissa maissa on korkea luottamustaso. Jälkisosialistisen Euraasian aluetta tulisi tutkia syvällisemmin joko yhtenäisenä alueena tai osittain regiimityypin mukaan, jotta transitiomaiden alueellisiin eroihin voidaan syventyä. Vaikka tutkielmani yläkäsitteellinen tavoite oli valottaa paremmin regiimityypin merkitystä institutionaaliselle luottamukselle, tarvitsee silti erityisesti autoritaaristen maiden tutkimusta jatkaa ja laajentaa. Tässä tutkielmassa puolidemokratiat eivät tuottaneet tilastollisesti merkitsevää yhteyttä institutionaaliseen luottamukseen, jolloin niiden tutkimiseen on käytettävä täysin erilaisia selittäjiä. Tulevassa tutkimuksessa tulee ottaa huomioon erityisesti kulttuurille ominaisten jälkimaterialististen ja materialististen arvojen sekä kollektivismin ja individualismin vastakkainasettelu ja yhteys institutionaaliseen luottamukseen, sillä Euraasian jälkisosialistiset maat eivät ole yleistetyti samassa kategoriassa lännen vanhojen demokratioiden kanssa. Onkin mahdollista, että transitio

tulee jatkumaan vielä kauan, ja tulee kestäämään vähintäänkin yhtä kauan kuin vanhoilla demokratioilla päästä siihen pisteeseen missä ne nyt ovat – eli yli 200 vuotta.

Käsittelin tutkielmassani aineistoihin ja muuttujavalintoihin liittyviä tietopuutteita, jotka itsenään jo luovat tarpeen uusille selvityksille. Kosovoa ja Uzbekistania oli mahdotonta tutkia tässä tutkimusasetelmassa, mutta sitä suuremmalla syytä niihin tulisi paneutua. Kosovo edustaa erittäin nuorta ja konfliktiherkkää valtiota, ja institutionaalinen luottamus on johdonmukaiselle valtionrakentamiselle olennainen elementti. Uzbekistan on puolestaan klassinen esimerkki autoritaarisesta valtiosta, josta on vaikea saada irti suoraa ja kontrollivapaata tietoa. Kolmas tietopuute liittyi kansalaisten uskomukseen viranomaisten korruptoituneisuudesta. Korruptio on tämänkin tutkielman perusteella hyvin arka aihe mitata ja tutkia, jolloin siihen tarvitsee erillisenä substanssina kiinnittää huomiota.

KIRJALLISUUS

- Aberbach, J. D., & Walker, J. L. (1970). Political Trust and Racial Ideology. *The American Political Science Review*, 64(4), 1199–1219.
- Abramson, P. R., & Finifter, A. W. (1981). On the Meaning of Political Trust : New Evidence from Items Introduced in 1978. *American Journal of Political Science*, 25(2), 297–307.
- Alapuro, R. (1985). Interstate relationships and political mobilization in the Nordic countries: A perspective. Teoksessa R. Alapuro, M. Alestalo, E. Haavio-Mannila, & R. Väyrynen (toim.), *Small States in Comparative Perspective - Essays for Erik Allardt* (s. 1–306). Norwegian University Press.
- Almond, G., & Verba, S. (1989). *The Civic Culture - Political Attitudes and Democracy in Five Nations*. Newbury Park, California: Sage Publications, Inc.
- Anderson, C. J., & Singer, M. M. (2008). The Sensitive Left and the Impervious Right. *Comparative Political Studies*, 41(4–5), 564–599.
- Anderson, C. J., & Tverdova, Y. V. (2003). Corruption, political allegiances, and attitudes toward government in contemporary democracies. *American Journal of Political Science*, 47(1), 91–109.
- Aydın, A., & Cenker, C. I. (2012). Public confidence in government: empirical implications from a developing democracy. *International Political Science Review*, 33(2), 230–250.
- Berg, L., & Hjerm, M. (2010). National identity and political trust. *Perspectives on European Politics and Society*, 11(4), 390–407.
- Boda, Z., & Medve-Bálint, G. (2015). How perceptions and personal contact matter: The individual-level determinants of trust in police in Hungary. *Policing and Society*, 27(7), 732–749.
- Brennan, G. (1998). Democratic Trust: A Rational-Choice Theory View. Teoksessa V. Braithwaite & M. Levi (toim.), *Trust & Governance* (s. 197–217). New York: Russel Sage Foundation.
- Bush, S. (2017). Should we trust democracy ratings? New research finds hidden biases. *The Washington Post*, s. 1–5. Noudettu osoitteesta https://www.washingtonpost.com/news/monkey-cage/wp/2017/11/07/why-do-we-trust-certain-democracy-ratings-new-research-explains-hidden-biases/?noredirect=on&utm_term=.874d32224e45
- Carothers, T. (2002). The End of the Transition Paradigm. *Journal of Democracy*, 13(1), 5–21.
- Carreras, M. (2013). The Impact of Criminal Violence on Regime Legitimacy. *Latin American Research Review*, 48(3), 85–107.
- Catterberg, G., & Moreno, A. (2005). The Individual Bases of Political Trust: Trends in New and Established Democracies. *International Journal of Public Opinion Research*, wvs(1), 31–48.
- Čermák, D., Mikešová, R., & Stachová, J. (2016). Regional differences in political trust: Comparing the Vysocina and Usti Regions. *Communist and Post-Communist Studies*, 49(2), 137–146.
- Chernilo, D. (2006). Social Theory's Methodological Nationalism. *European Journal of Social Theory*, 9(1), 5–22.
- Chernilo, D. (2010). Methodological nationalism and the domestic analogy: Classical resources for their critique. *Cambridge Review of International Affairs*, 23(1), 87–106.
- Citrin, J. (1974). Comment: The Political Relevance of Trust in Government. *The American Political Science Review*, 68(3), 973–988.
- Crawford, B., & Lijphart, A. (1995). Explaining Economic and Political Change in Post-Communist Eastern Europe. *Comparative Political Studies*, 28(2), 171–199.
- Cronbach, L. J. (1951). Coefficient alpha and the internal structure of tests. *Psychometrika*, 16(3), 297–334.
- Dunn, J. (2004). The Aftermath of Communism and the Vicissitudes of Public Trust. Teoksessa I. Marková (toim.), *Trust and Democratic Transition in Post-Communist Europe* (s. 1–11). Oxford: Oxford University Press.
- Easton, D. (1965). *A System Analysis of Political Life*. New York: John Wiley & Sons, Inc.
- Easton, D. (1975). A Re-Assessment of the Concept of Political Support. *British Journal of Political Science*, 5(4), 435–457.
- EBRD. (1991). Agreement Establishing the European Bank for Reconstruction and Development. Paris. Noudettu osoitteesta <https://www.ebrd.com/news/publications/institutional-documents/basic-documents-of-the-ebrd.html>
- EBRD. (2006). *Life in Transition Survey (LITS) 2006. A Brief Report on Observations, Experiences and*

- Methodology from the Survey*. Nicosia, Cyprus.
- EBRD. (2011). *Life in Transition Survey II: Draft Technical Report*. Noudettu osoitteesta http://www.ebrd.com/downloads/research/economics/Technical_Report.pdf
- EBRD. (2016). *Life in Transition - A Decade of Measuring Transition*. London. Noudettu osoitteesta <https://www.ebrd.com/publications/life-in-transition-iii>
- EBRD. (2018). Shareholders and Board of Governors. Noudettu 11. lokakuuta 2018, osoitteesta <https://www.ebrd.com/shareholders-and-board-of-governors.html>
- Ecevit, Y. A., & Karakoç, E. (2017). The perils of semi-presidentialism: Confidence in political institutions in contemporary democracies. *International Political Science Review*, 38(1), 4–20.
- Ekman, J. (2009). Political participation and regime stability: A framework for analyzing hybrid regimes. *International Political Science Review*, 30(1), 7–31.
- Ellonen, N. (2006). Monitasoanalyysit ja niiden, 14(2), 127–138.
- Eskola, A. (1971). *Sosiologian tutkimusmenetelmät II*. Porvoo: WSOY.
- Fukuyama, F. (1995). *Trust - The Social Virtues & the Creation of Prosperity*. New York: The Free Press.
- Fukuyama, F. (2004). *State-Building - Governance and World Order in the 21st Century*. New York: Cornell University Press.
- Gamson, W. A. (1968). *Power & Discontent*. Homewood: The Dorsey Press.
- Giannone, D. (2010). Political and ideological aspects in the measurement of democracy: The Freedom House case. *Democratization*, 17(1), 68–97.
- Gouws, A., & Schulz-Herzenberg, C. (2016). What's trust got to do with it? Measuring levels of political trust in South Africa 20 years after democratic transition. *Politikon*, 43(1), 7–29.
- Grönlund, K., & Setälä, M. (2012). In Honest Officials We Trust. *The American Review of Public Administration*, 42(5), 523–542.
- Hadarics, M. (2016). Ideological bases of institutional trust in eastern and western europe and the effect of motivated social cognition. *Psychological Thought*, 9(1), 24–40.
- Hakhverdian, A., & Mayne, Q. (2012). Institutional Trust, Education, and Corruption: A Micro-Macro Interactive Approach. *The Journal of Politics*, 74(3), 739–750.
- Hantrais, L. (1999). Contextualization in cross-national comparative research. *Social Research Methodology*, 2(2), 93–108.
- Hardin, R. (1998). Trust in Government. Teoksessa V. Braithwaite & M. Levi (toim.), *Trust & Governance* (s. 9–27). New York: Russel Sage Foundation.
- Hardin, R. (1999). Do We Want to Trust in Government? Teoksessa M. E. Warren (toim.), *Democracy & Trust*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Hardin, R. (2002). *Trust & Trustworthiness*. New York: Russel Sage Foundation.
- Hayoz, N., & Sergeyev, V. (2003). Social Networks in Russian Politics. Teoksessa G. Badescu & E. Uslaner (toim.), *Social Capital and the Transition to Democracy* (s. 46–60). London: Routledge.
- Horne, C. M. (2012). Assessing the Impact of Lustration on Trust in Public Institutions and National Government in Central and Eastern Europe. *Comparative Political Studies*, 45(4), 412–446.
- Houston, D. J., Aitalieva, N. R., Morelock, A. L., & Shults, C. A. (2016). Citizen Trust in Civil Servants: A Cross-National Examination. *International Journal of Public Administration*, 39(14), 1203–1214.
- Hutchison, M. L., & Johnson, K. (2011). Capacity to trust? Institutional capacity, conflict, and political trust in Africa, 2000-2005. *Journal of Peace Research*, 48(6), 737–752.
- Inglehart, R. (1997). *Modernization and Postmodernization - Cultural, Economic and Political Change in 43 Societies*. Princeton: Princeton University Press.
- Inglehart, R. (2006). East European Value Systems in Global Perspective. Teoksessa H.-D. Klingemann, D. Fuchs, & J. Zielonka (toim.), *Democracy and Political Culture in Eastern Europe* (s. 67–84). New York: Routledge.
- Inglehart, R., & Welzel, C. (2005). *Modernization, Cultural Change and Democracy*. New York: Cambridge University Press.
- Ishiyama, J., & Pechenina, A. (2016). Colored Revolutions, Interpersonal Trust, and Confidence in Institutions: The Consequences of Mass Uprisings*. *Social Science Quarterly*, 97(3), 748–770.
- Kemmelmeier, M., Burnstein, E., Krumov, K., Genkova, P., Kanagawa, C., Hirshberg, M. S., ... Noels, K. A. (2003). Authoritarianism in Seven Societies. *Journal of Cross-Cultural Psychology*, 34(3), 304–322.
- Kestilä-Kekkonen, E., & Vento, I. (2019). Poliittinen luottamus – käsitteet, teoriat ja mittaaminen. Teoksessa E. Kestilä-Kekkonen & M. Bäck (toim.), *Poliittinen ja sosiaalinen luottamus. Polut, trendit ja kuulut* (s. 18–34). Grano Oy: Valtiovarainministeriö. Noudettu osoitteesta

<http://julkaisut.valtioneuvosto.fi>

- Khan, H. A. (2016). The Linkage Between Political Trust and the Quality of Government: An Analysis. *International Journal of Public Administration*, 39(9), 665–675.
- Kivinen, M., & Nikula, J. (2006). Transition tutkimus. Teoksessa J. Nikula (toim.), *Katse Venäjään - suomalaisen Venäjä-tutkimuksen antologia* (s. 513–545). Gummerus Kirjapaino oy.
- Kollmorgen, R. (2013). Theories of Post-Communist Transformation - Approaches, debates and problems of theory building in the second decade of research. *Studies of Transition States and Societies*, 5(2), 88–105.
- Kolsrud, K., Kalgraff, S. K., & Henrichsen, B. (2007). Free and immediate access to data. Teoksessa *Measuring Attitudes Cross-Nationally: Lessons from the European Social Survey* (s. 139–156). London: Sage Publications, Inc.
- Kouvo, A. (2011). The sources of generalized trust and institutional confidence in Europe. *Research on Finnish Society*, 4, 29–40.
- Kumlin, S. (2004). *The Personal and the Political - How Personal Welfare State Experiences Affect Political Trust and Ideology*. (S. Steinmo & B. Rothstein, toim.). New York: Palgrave Macmillan.
- Levi, M. (1998). A State of Trust. Teoksessa V. Braithwaite & M. Levi (toim.), *Trust & Governance* (s. 77–101). New York: Russel Sage Foundation.
- Levi, M., & Stoker, L. (2000). Political Trust and Trustworthiness. *Annual Review of Political Science*, 3(1), 475–507.
- Levitsky, S., & Way, L. (2002). Elections without Democracy: The Rise of Competitive Authoritarianism. *Journal of Democracy*, 13(2), 51–65.
- Linz, J. J., & Stepan, A. (1996). *Problems of Democratic Transition and Consolidation - Southern Europe, South America and Post-Communist Eurasia*. Baltimore: The John Hopkins University Press.
- Little, R. J. a, & Rubin, D. B. (2002). *Statistical Analysis with Missing Data* (2nd p.). Hoboken, New Jersey: John Wiley & Sons, Inc.
- Lühiste, K. (2006). Explaining trust in political institutions: Some illustrations from the Baltic states. *Communist and Post-Communist Studies*, 39(4), 475–496.
- Luke, D. A. (2004). *Multilevel Modeling*. Thousand Oaks, CA: Sage Publications, Inc.
- Ma, D., & Yang, F. (2014). Authoritarian Orientations and Political Trust in East Asian Societies. *East Asia*, 31(4), 323–341.
- Macek, P., & Marková, I. (2004). Trust and Distrust in Old and New Democracies. Teoksessa I. Marková (toim.), *Trust and Democratic Transition in Post- Communist Europe* (s. 1–23). Oxford: Oxford University Press.
- Marien, S., & Hooghe, M. (2011). Does political trust matter? An empirical investigation into the relation between political trust and support for law compliance. *European Journal of Political Research*, 50(2), 267–291.
- Mauk, M. (2019). Disentangling an Elusive Relationship: How Democratic Value Orientations Affect Political Trust in Different Regimes. *Political Research Quarterly*, 1–15.
- Mcallister, I. (1999). The Economic Performance of Governments. Teoksessa *Critical Citizens. Global Support for Democratic Governance* (s. 188–204). Oxford: Oxford University Press.
- McFaul, M. (2002). The Fourth Wave of Democracy and Dictatorship: Noncooperative Transitions in the Postcommunist World. *World Politics*, 54(2), 212–244.
- McKee, R., Murphy, A., Richardson, E., Roberts, B., Haerpfer, C., & Mckee, M. (2013). Do citizens of the former Soviet Union trust state institutions, and why? Rebecca. *East European Politics*, 29(4), 377–396.
- McLaren, L. (2017). Immigration, national identity and political trust in European democracies. *Journal of Ethnic and Migration Studies*, 43(3), 379–399.
- Medve-Bálint, G., & Boda, Z. (2014). The Poorer You Are, the More You Trust? The Effect of Inequality and Income on Institutional Trust in East-Central Europe. *Czech Sociological Review*, 50(3), 419.
- Melin, H. (2005). Vertailevan tutkimuksen monet lähtökohdat. Teoksessa P. Räsänen, A.-H. Anttila, & H. Melin (toim.), *Tutkimus menetelmien pyörteissä* (s. 53–65). Jyväskylä: PS-kustannus.
- Mieriņa, I., & Cers, E. (2014). Is Communism to Blame for Political Disenchantment in Post-Communist Countries? Cohort Analysis of Adults' Political Attitudes. *Europe - Asia Studies*, 66(7), 1031–1061.
- Miller, A., & Listhaug, O. (1999). Political Performance and Institutional Trust. Teoksessa *Critical Citizens. Global Support for Democratic Governance* (s. 204–216). Oxford: Oxford University Press.
- Mishler, W., & Rose, R. (1996). Trajectories of Fear and Hope: Support for Democracy in Post-Communist Europe. *Comparative Political Studies*, 28(4), 553–581.

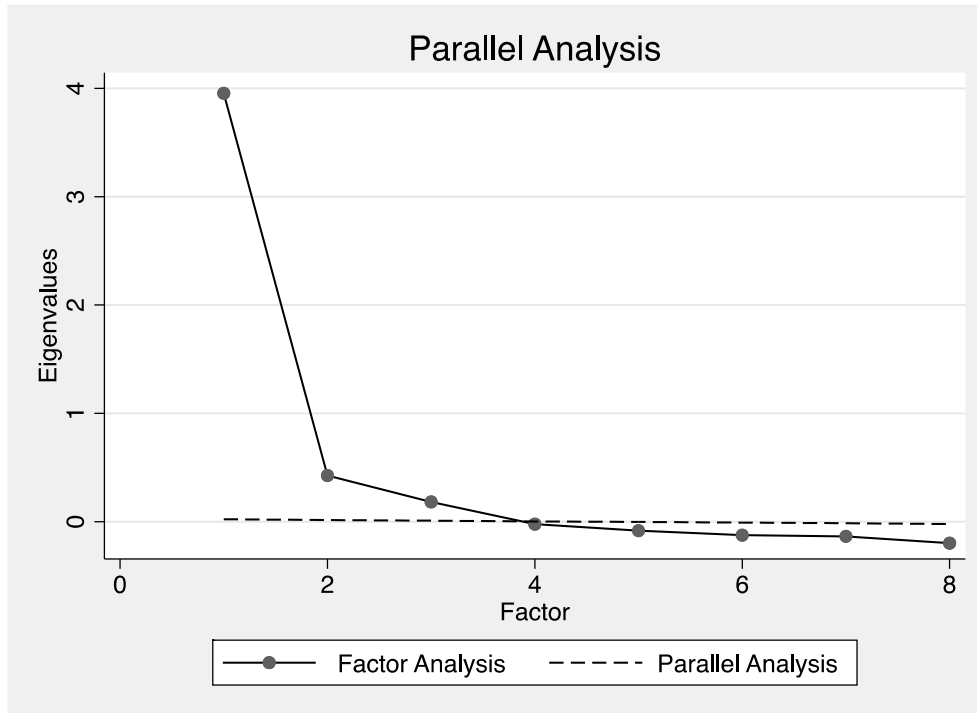
- Mishler, W., & Rose, R. (1997). Trust, Distrust and Skepticism: Popular Evaluations of Civil and Political Institutions in Post-Communist Societies, *59*(2), 418–451.
- Mishler, W., & Rose, R. (1999). Five Years After the Fall: Trajectories of Support for Democracy in Post-Communist Europe. Teoksessa P. Norris (toim.), *Critical Citizens. Global Support for Democratic Governance* (s. 78–99). Oxford: Oxford University Press.
- Mishler, W., & Rose, R. (2001). What are the origins of political trust? Testing Institutional and Cultural Theories in Post-Communist Societies. *Comparative Political Studies*, *34*(1), 30–62.
- Montgomery, D. C., Peck, E. A., & Vining, G. G. (2006). *Introduction to Linear Regression Analysis* (4th p.). Hoboken, New Jersey: John Wiley & Sons, Inc.
- Muller, E. N., & Jukam, T. (1977). On the Meaning of Political Support. *The American Political Science Review*, *71*(4), 1561–1595.
- Murgasova, Z., Ilahi, N., Miniane, J., Scott, A., & Vladkova-Hollar, I. (2015). *The Western Balkans 15 Years of Economic Transition*. Washington DC. Noudettu osoitteesta http://www.imf.org/external/pubs/ft/reo/2015/eur/eng/pdf/erei_sr_030915.pdf
- Newton, K. (1999). Social and Political Trust in Established Democracies. Teoksessa P. Norris (toim.), *Critical Citizens. Global Support for Democratic Governance*. New York: Oxford University Press.
- Norman, G. (2010). Likert scales, levels of measurement and the "laws" of statistics. *Advances in Health Sciences Education*, *15*(5), 625–632.
- Norris, P. (1999). Institutional Explanations for Political Support. Teoksessa *Critical Citizens. Global Support for Democratic Governance* (s. 217–235). Oxford: Oxford University Press.
- Norris, P. (2011). *Democratic Deficit - Critical Citizens Revisited*. New York: Cambridge University Press.
- Norris, P. (2012). *Making Democratic Governance Work - How Regimes Shape Prosperity, Welfare and Peace*. New York: Cambridge University Press.
- Norris, P., & Inglehart, R. (2019). *Cultural Backlash - Trump, Brexit and Authoritarian Populism*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Nummenmaa, L., Holopainen, M., & Pulkkinen, P. (2017). *Tilastollisten menetelmien perusteet*. Helsinki: Sanoma Pro Oy.
- Olin, J., & Rose-Ackerman, S. (2001). *Trust, Honesty, and Corruption: Reflection on the State-Building Process* (John M. Olin Center for Studies in Law, Economics, and Public Policy Working Papers No. 225).
- Olson, D., & Norton, P. (2007). Post-Communist and Post-Soviet Parliaments: Divergent Paths from Transition. *The Journal of Legislative Studies*, *13*(1), 164–196.
- Olson, M. (2000). *Power and Prosperity - Outgrowing Communist and Capitalist Dictatorships*. New York: Basic Books.
- Pellegata, A., & Memoli, V. (2016). Can Corruption Erode Confidence in Political Institutions Among European Countries? Comparing the Effects of Different Measures of Perceived Corruption. *Social Indicators Research*, *128*(1), 391–412.
- Pomfret, R. (2006). *The Central Asian Economies Since Independence*. Princeton: Princeton University Press.
- Pop-Eleches, G., & Tucker, J. A. (2011). Communism's Shadow: Postcommunist Legacies, Values, and Behavior. *Comparative Politics*, *43*(4), 379–399.
- Putnam, R. D. (1993). *Making Democracy Work - Civic Traditions in Modern Italy*. Princeton: Princeton University Press.
- Rabe-Hesketh, S., & Skrondal, A. (2008). *Multilevel and Longitudinal Modeling Using Stata* (2nd p.). College Station, Texas: Stata Press.
- Ragin, C. C. (1987). *The Comparative Method - Moving beyond Qualitative and Quantitative Strategies*. Berkeley: University of California Press.
- Rivetti, P., & Cavatorta, F. (2017). Functions of political trust in authoritarian settings. Teoksessa S. Zmerli & T. W. G. van der Meer (toim.), *Handbook on Political Trust* (s. 53–68). Gheltenham: Edward Elgar Publishing Limited.
- Roaf, J., Atoyan, R., Joshi, B., Krogulski, K., & IMF staff team. (2014). *25 Years of Transition: Post-Communist Europe and the IMF*. Washington DC.
- Rogowski, R. (1974). *Rational Legitimacy - A Theory of Political Support*. Princeton: Princeton University Press.
- Rose-Ackerman, S. (2004). Introduction. Teoksessa J. Kornai & S. Rose-Ackerman (toim.), *Building a Trustworthy State in Post-Socialist Transition* (1st p., s. 1–5). New York: Palgrave Macmillan.
- Rose, R. (1991). Comparing Forms of Comparative Analysis. *Political Studies*, *39*(3), 446–462.

- Rothstein, B. (2004). Social trust and honesty in government: A causal mechanisms approach. Teoksessa J. Kornai, B. Rothstein, & S. Rose-Ackerman (toim.), *Creating Social Trust in Post-Socialist Transition*. New York: Palgrave Macmillan.
- Rothstein, B. (2011). *The Quality of Government - Corruption, Social Trust and Inequality in International Perspective*. Chigago: The Chigago University Press.
- Salminen, A., & Temmes, M. (2000). *Transitioteoriaa etsimässä*. Saarijärvi: Gummerus Kirjapaino oy.
- Schenkkan, N., Csaky, Z., & Stormont, N. (2018). *Nations in transit 2018: Confronting illiberalism*. Washington DC. Noudettu osoitteesta https://freedomhouse.org/sites/default/files/FH_NationsInTransit_Web_PDF_FINAL_2018_03_16.pdf
- Scholz, J. T. (1998). Trust, Taxes and Compliance. Teoksessa V. Braithwaite & M. Levi (toim.), *Trust & Governance* (s. 135–193). New York: Russel Sage Foundation.
- Seeliger, M., & Pries, L. (2012). Transnational Social Spaces: Between Methodological Nationalism and Cosmo-Globalism. Teoksessa A. Amelina, D. D. Negriz, T. Faist, & N. Glick Schiller (toim.), *Beyond Methodological Nationalism: Research Methodologies for Cross-Border Studies* (s. 219–238). London: Routledge.
- Siaroff, A. (2011). Regime (Comparative Politics). Teoksessa *International encyclopedia of political science* (s. 2234–2238). Thousand Oaks, California: Sage Publications, Inc.
- Slomczynski, K. M., & Janicka, K. (2009). Structural Determinants of Trust in Public Institutions: Cross-National Differentiation. *International Journal of Sociology*, 39(1), 8–29.
- Snijders, T., & Bosker, R. (1999). *Multilevel Analysis. An introduction to basic and advanced multilevel modeling*. Lontoo: SAGE Publications Ltd.
- StataCorp. (2017). *Stata Multiple-Imputation Reference Manual - Release 15*. College Station, TX: Stata Press.
- Steiner, N. D. (2016). Comparing Freedom House Democracy Scores to Alternative Indices and Testing for Political Bias: Are US Allies Rated as More Democratic by Freedom House? *Journal of Comparative Policy Analysis: Research and Practice*, 18(4), 329–349.
- Tavakol, M., & Dennick, R. (2011). Making sense of Cronbach's alpha. *International Journal of Medical Education*, 2, 53–55.
- The Economist Intelligence Unit. (2019). The Economist Intelligence Unit's Democracy Index. Noudettu 14. huhtikuuta 2019, osoitteesta <https://infographics.economist.com/2018/DemocracyIndex/>
- Tilastokeskus. (2018). Valtiot ja maat. Noudettu 11. lokakuuta 2018, osoitteesta <https://www.stat.fi/meta/luokitukset/valtio/001-2012/index.html>
- Tilly, C. (1984). *Big structures, large processes, huge comparisons*. New York: Russel Sage Foundation.
- Tridico, P. (2013). Values, Institutions, and Models of Institutional Change in Transition Economies. *Challenge*, 56(3), 6–27.
- UNDP. (2019). Human Development Data (1990-2017). Noudettu 14. huhtikuuta 2019, osoitteesta <http://hdr.undp.org/en/data#>
- United Nations. (2019). *World Economic Situation and Prospects*. Noudettu osoitteesta https://www.un.org/development/desa/dpad/document_gem/global-economic-monitoring-unit/world-economic-situation-and-prospects-wesp-report/
- Uslaner, E. (2003). Civic Engagement in East and West. Teoksessa G. Badescu & E. M. Uslaner (toim.), *Social Capital and the Transition to Democracy* (s. 81–94). London: Routledge.
- Uslaner, E. M. (2013). Trust and corruption revisited: How and why trust and corruption shape each other. *Quality and Quantity*, 47(6), 3603–3608.
- Valiyev, A., Babayev, A., Huseynova, H., & Jafarova, K. (2017). Do citizens of the former Soviet Union trust state institutions and why: The case of Azerbaijan. *Communist and Post-Communist Studies*, 50(3), 221–231.
- van der Meer, T. (2010). In what we trust? A multi-level study into trust in parliament as an evaluation of state characteristics. *International Review of Administrative Sciences*, 76(3), 517–536.
- van der Meer, T. (2017). Political Trust and the “Crisis of Democracy”. Teoksessa *Oxford Research Encyclopedia of Politics* (s. 1–22).
- van der Meer, T., & Hakhverdian, A. (2016). Political Trust as the Evaluation of Process and Performance: A Cross-National Study of 42 European Countries. *Political Studies*, 65(1), 81–102.
- van Erkel, P., & van der Meer, T. (2016). Macroeconomic performance, political trust and the Great Recession: A multilevel analysis of the effects of within-country fluctuations in macroeconomic performance on political trust in 15 EU countries, 1999-2011. *European Journal of Political*

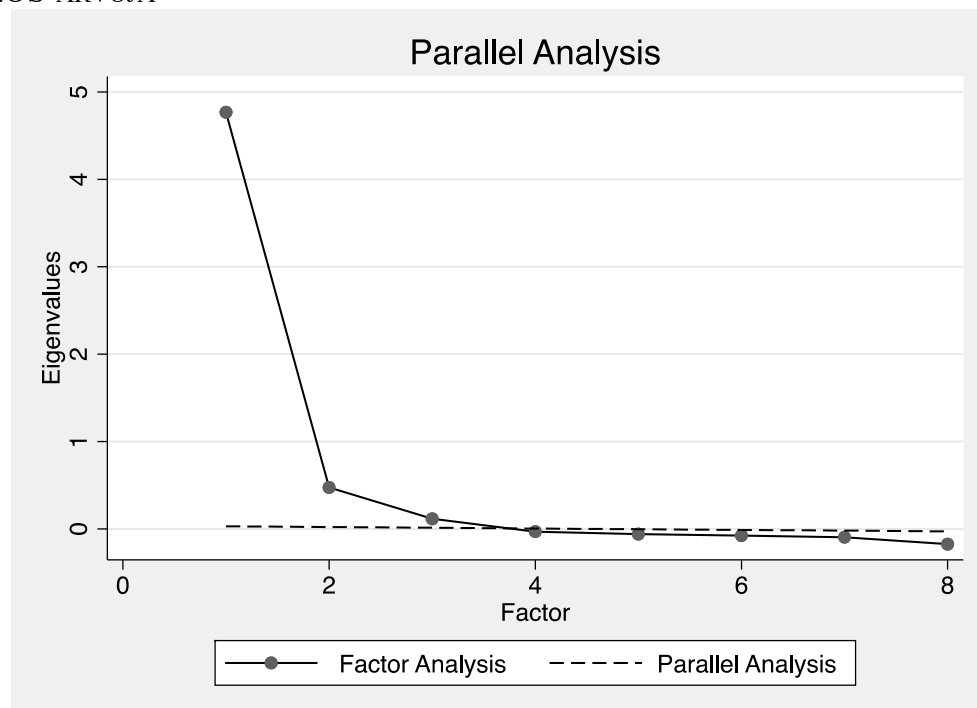
- Research*, 55(1), 177–197.
- Wallace, C., & Latcheva, R. (2006). Economic transformation outside the law: Corruption, trust in public institutions and the informal economy in transition countries of Central and Eastern Europe. *Europe - Asia Studies*, 58(1), 81–102.
- Wang, Z. (2005). Before the emergence of critical citizens: Economic development and political trust in China. *International Review of Sociology*, 15(1), 155–171.
- Warren, M. E. (1999). *Democracy and Trust*. (M. E. Warren, toim.). Cambridge: Cambridge University Press.
- Warren, M. E. (2017). What kinds of trust does a democracy need? Trust from the perspective of democratic theory. *Handbook on Political Trust*, 33–53.
- Weatherford, S. M. (1987). How Does Government Performance Influence Political Support? *Political Behavior*, 9(1), 5–28.
- Weatherford, S. M. (1992). Measuring Political Legitimacy. *The American Political Science Review*, 86(1), 149–166.
- Welzel, C., & Inglehart, R. (2007). Mass Beliefs and Democratic Institutions. Teoksessa C. Boix & S. Stokes (toim.), *The Oxford Handbook of Comparative Politics* (s. 297–316). Oxford: Oxford University Press.
- Welzel, C., Inglehart, R. F., & Klingemann, H.-D. (2003). The theory of human development: A cross-cultural analysis. *European Journal of Political Research*, 42, 341–379.
- Winship, C., & Mare, R. D. (1984). Regression Models with Ordinal Variables. *American Sociological Review*, 49(4), 512–525.
- Wong, T. K., Wan, P., & Hsiao, H.-H. M. (2011). The bases of political trust in six Asian societies: Institutional and cultural explanations compared. *International Political Science Review*, 32(3), 263–281.
- World Bank. (2019a). GDP growth (annual %). Noudettu 14. huhtikuuta 2019, osoitteesta <https://data.worldbank.org/indicator/NY.GDP.MKTP.KD.ZG?view=chart>
- World Bank. (2019b). GDP per capita, PPP (current international \$). Noudettu 14. huhtikuuta 2019, osoitteesta <https://data.worldbank.org/indicator/NY.GDP.PCAP.PP.CD?view=chart>
- Wroe, A., Allen, N., & Birch, S. (2013). The role of political trust in conditioning perceptions of corruption. *European Political Science Review*, 5(02), 175–195.
- Yang, Q., & Tang, W. (2010). Exploring the Sources of Institutional Trust in China: Culture, Mobilization, or Performance? *Asian Politics and Policy*, 2(3), 415–436.
- Závecz, G. (2017). Post-Communist Societies of Central and Eastern Europe. Teoksessa S. Zmerli & T. van der Meer (toim.), *Handbook on Political Trust* (s. 440–460). Gheltenham: Edward Elgar Publishing Limited.
- Zürcher, C. (2007). *The Post-Soviet Wars*. New York and London: New York University Press.
- Åslund, A. (2007). *How Capitalism Was Built - The Transformation of Central and Eastern Europe, Russia and Central Asia*. New York: Cambridge University Press.
- Örkény, A., & Székelyi, M. (2000). Views on Social Inequality and the Role of the State: Posttransformation Trends in Eastern and Central Europe. *Social Justice Research*, 13(2), 199–218.

LIITTEET

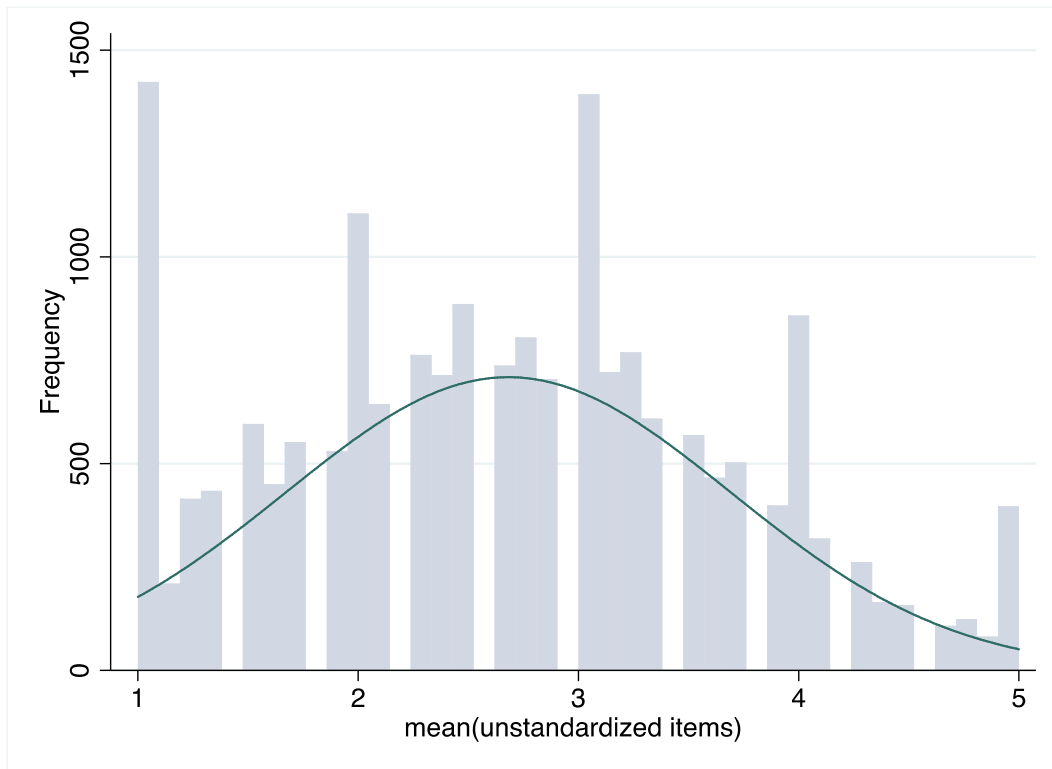
LIITEKUVIO 1: FAPARA-ANALYYSI INSTITUTIONAALISEN LUOTTAMUKSEN MUUTTUSTA EOS-ARVOJEN KANSSA

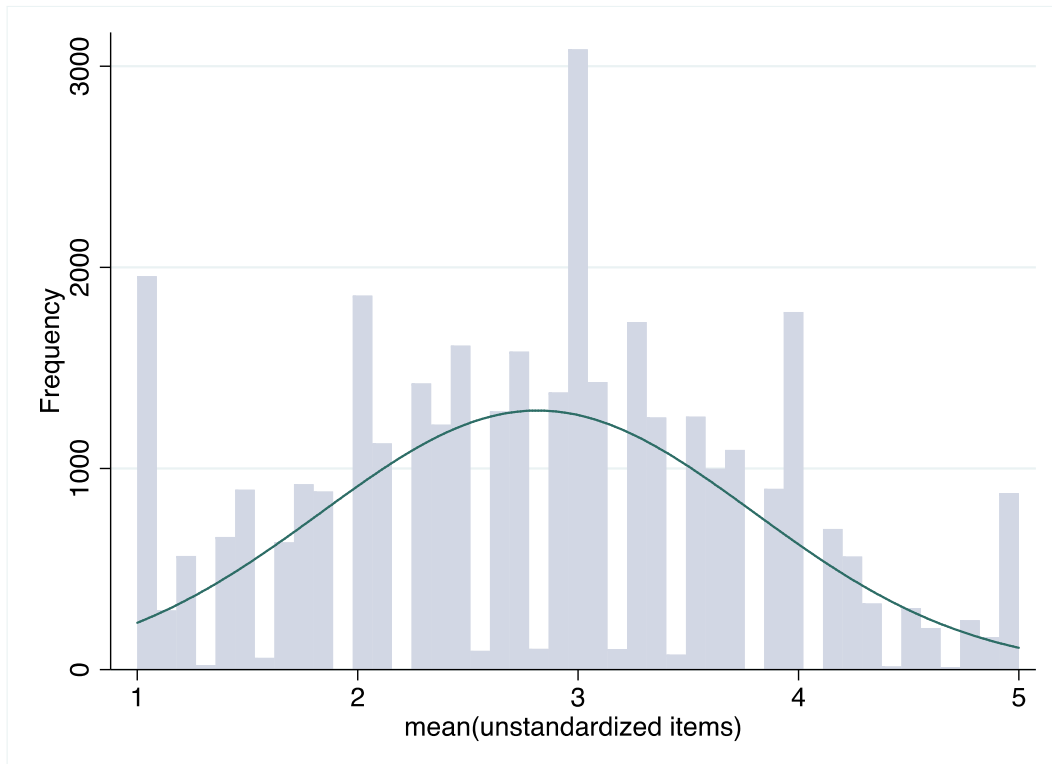
LIITEKUVIO 2: FAPARA-ANALYYSI INSTITUTIONAALISEN LUOTTAMUKSEN MUUTTUSTA ILMAN EOS-ARVOJA

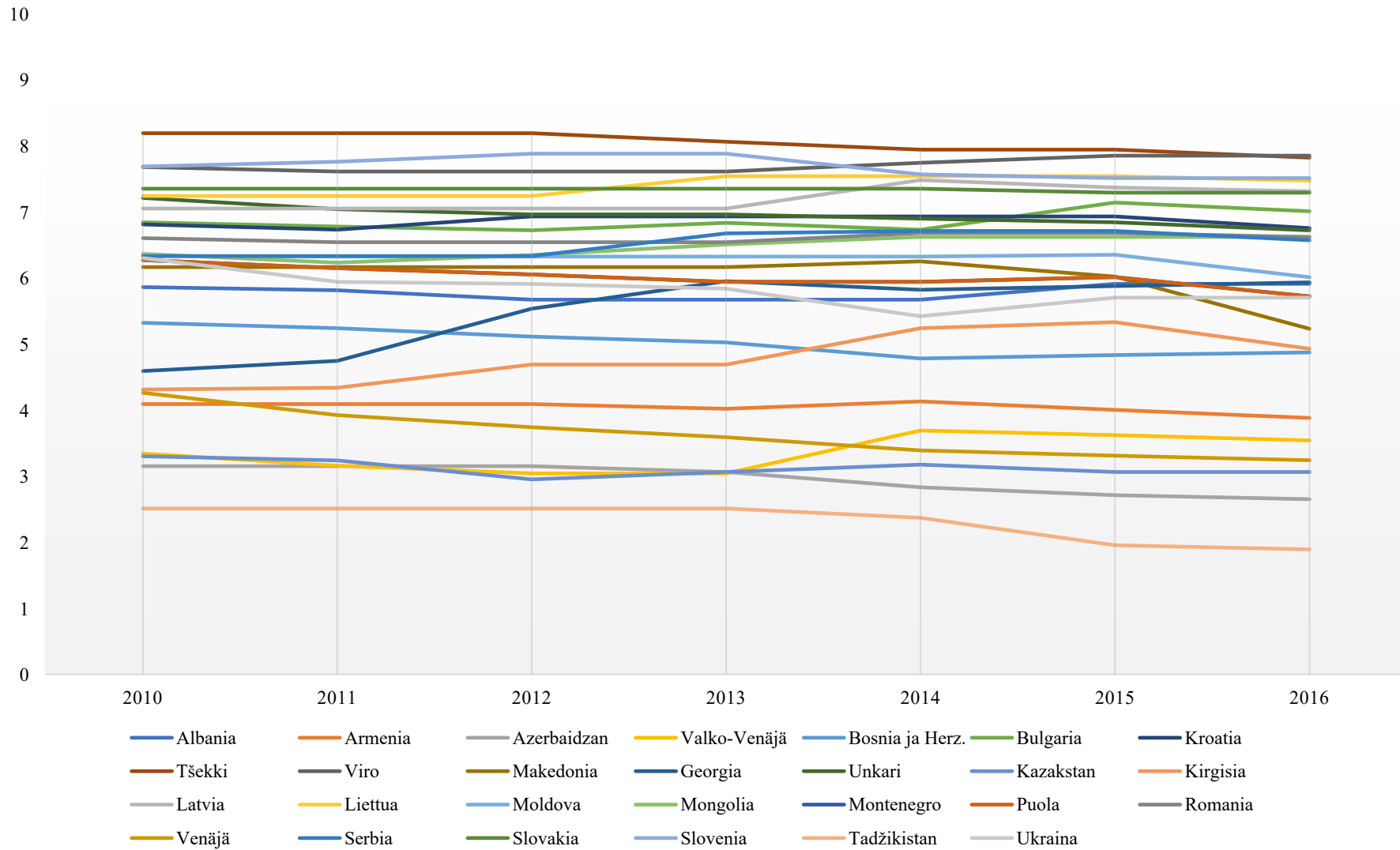
LIITEKUVIO 3: INSTITUTIONAALISEN LUOTTAMUKSEN SUMMAMUUTTUJAN
NORMAALIJAKAUTUNEISUUS ILMAN EOS-ARVOJA

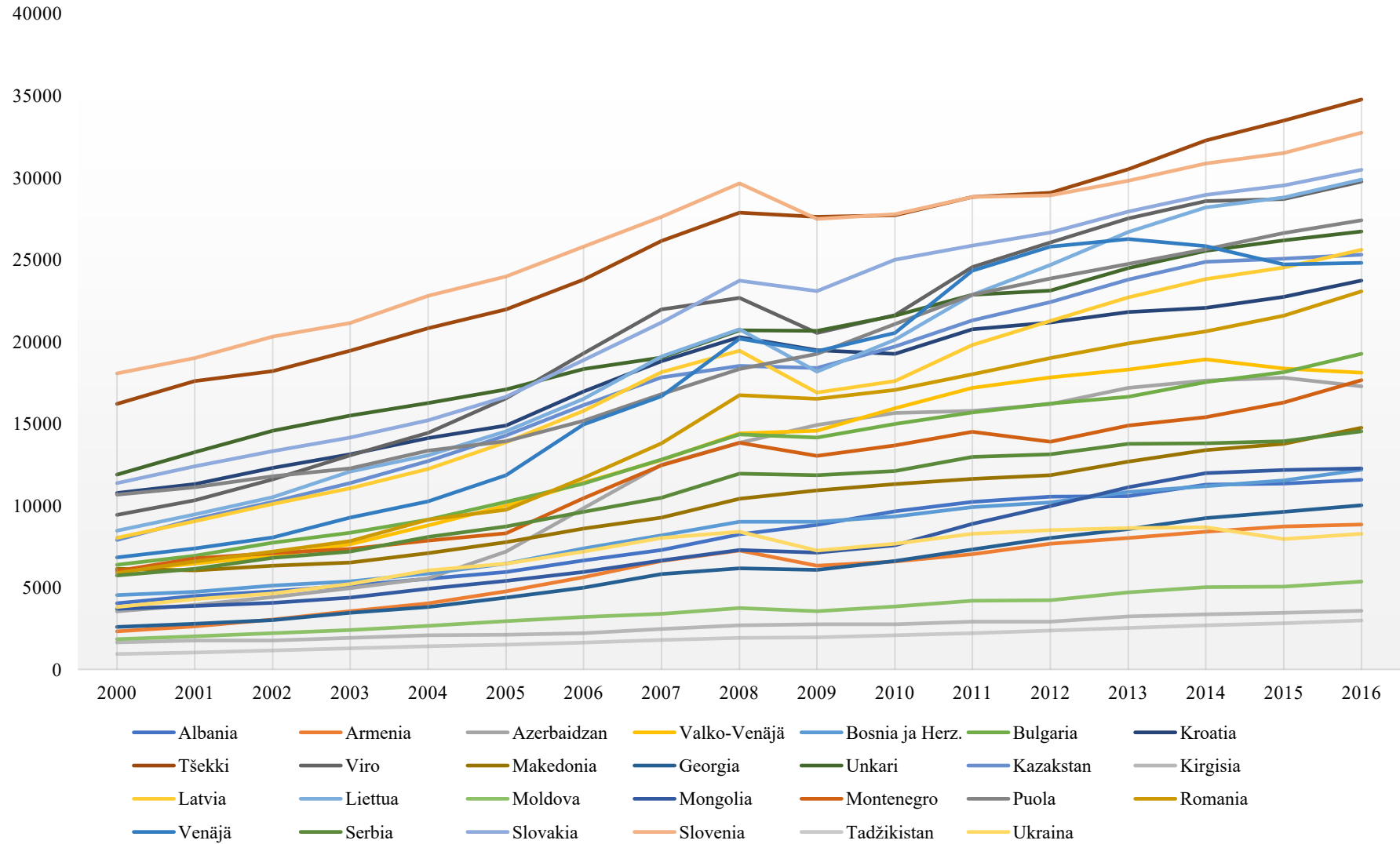
LIITEKUVIO 4: INSTITUTIONAALISEN LUOTTAMUKSEN SUMMAMUUTTUJAN
NORMAALIJAKAUTUNEISUUS EOS-ARVOJEN KANSSA

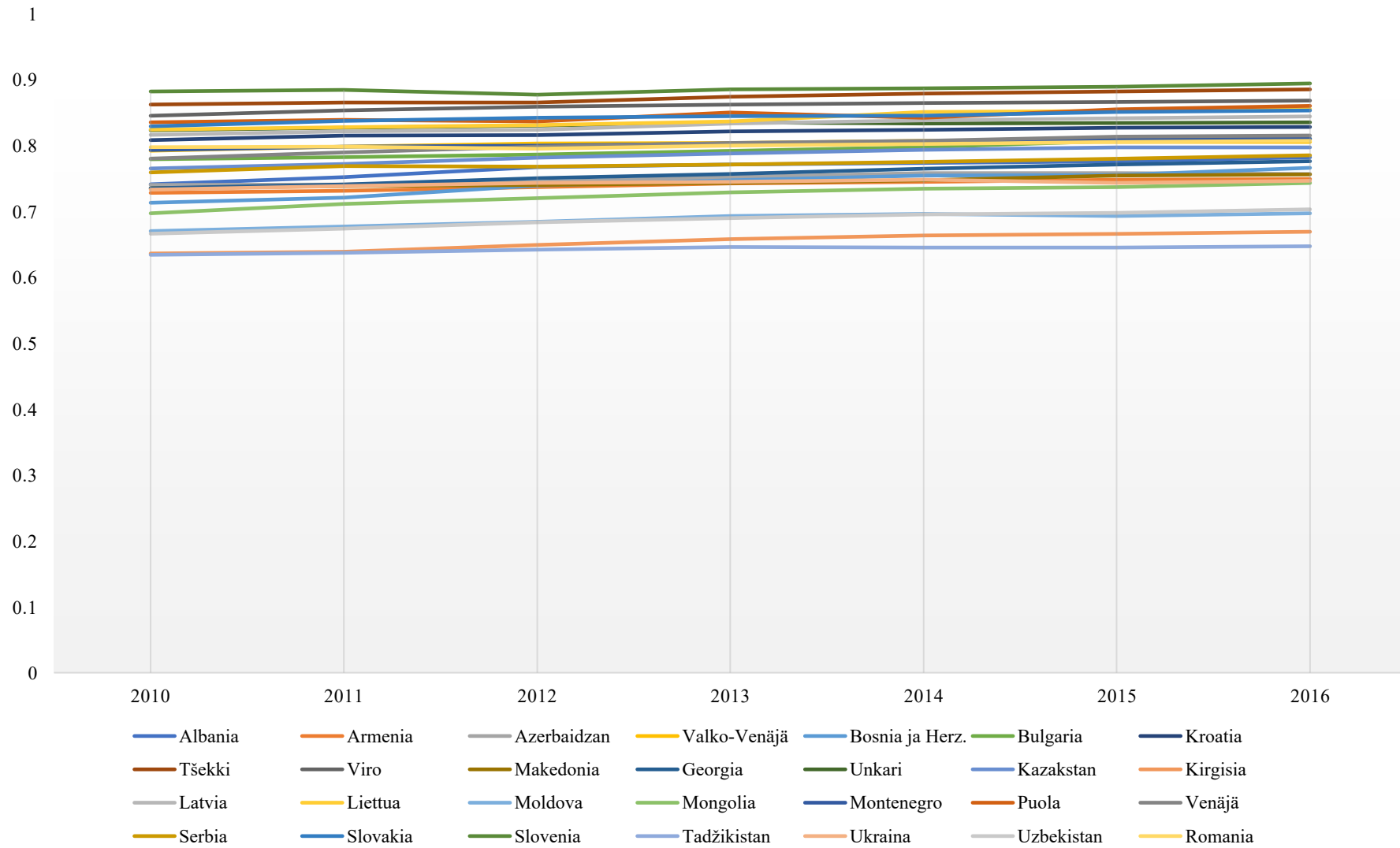
LIITEKUVIO 5: DEMOKRAATTISUUSASTE

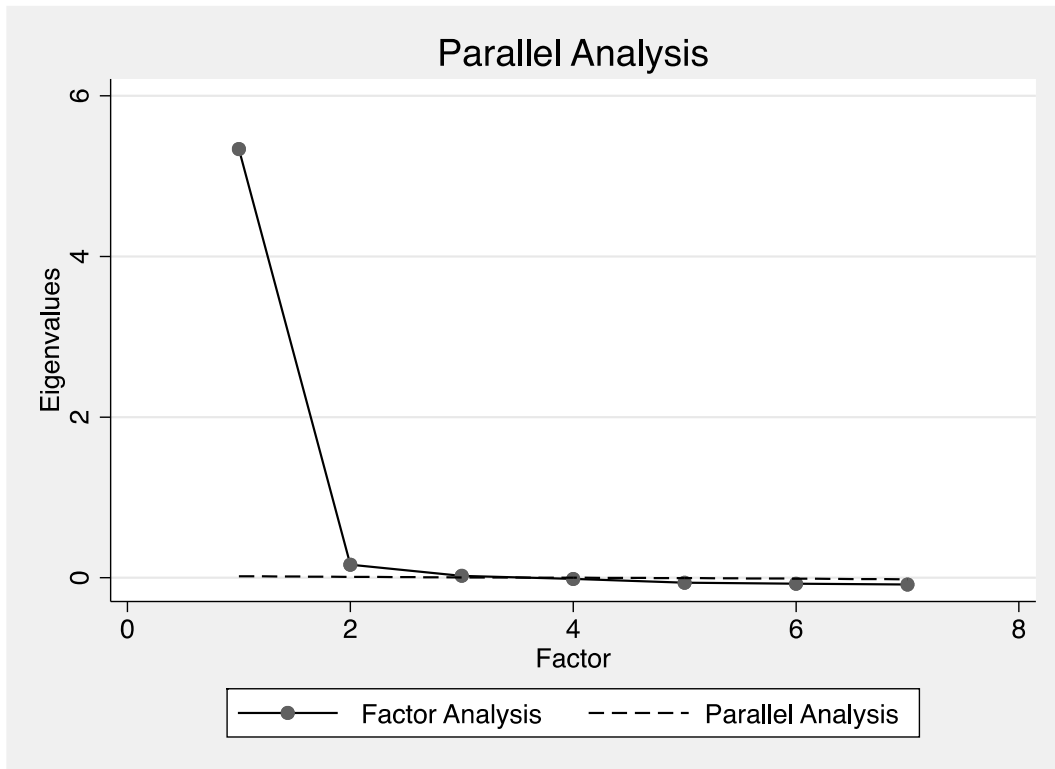
LIITEKUVIO 6: BRUTTOKANSANTUOTE ASUKASKOHTAISEN OSTOVOIMAPARITEETIN MUKAAN, SIDOTTU TÄMÄNHETKISEEN YHDYSVALTAIN DOLLARIIN

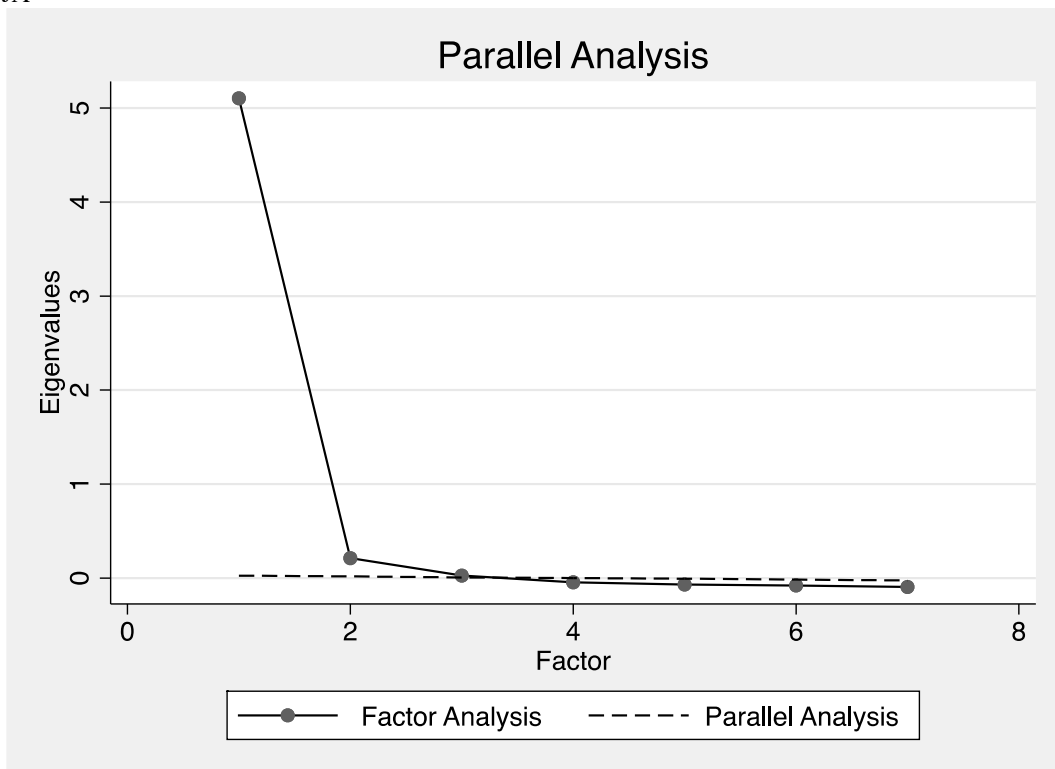
LIITEKUVIO 8: INHIMILLISEN KEHITYKSEN INDEKSI

LIITEKUVIO 9: FAPARA-ANALYYSI KORRUPTIOUSKOMUKSEN MUUTTUJASTA EOS-ARVOJEN KANSSA

LIITEKUVIO 10: FAPARA-ANALYYSI KORRUPTIOUSKOMUKSEN MUUTTUJASTA ILMAN EOS-ARVOJA

LIITETAULUKKO 1: ANALYYSIIN SISÄLLYTETTYJEN VALTIOIDEN VASTAAJAMÄÄRÄT
KYSELYKIERROKSITTAIN

Maa	N 2006	N 2010	N 2016
Albania	1000	1055	1500
Armenia	1000	1000	1527
Azerbaidžan	1000	1002	1510
Bosnia ja Herz.	1000	1087	1499
Bulgaria	1000	1014	1500
Valko-Venäjä	1000	1000	1504
Tšekki	1000	1007	1532
Viro	1000	1002	1503
Georgia	1000	1000	1508
Kroatia	1000	1006	1503
Unkari	1000	1054	1501
Kirgisia	1000	1016	1500
Kazakstan	1000	1000	1505
Liettua	1000	1013	1501
Latvia	1000	1007	1500
Moldova	1000	1043	1512
Montenegro	1000	1013	1503
Pohjois-Makedonia	1000	1072	1499
Mongolia	1000	1000	1500
Puola	1000	1616	1500
Romania	1000	1078	1512
Serbia	1000	1519	1508
Venäjä	1000	1584	1507
Slovenia	1001	1000	1501
Slovakia	1001	1011	1544
Tadžikistan	1000	1007	1510
Ukraina	1000	1559	1507
Yhteensä	27002	29765	40696

LIITETAULUKKO 2: KATEGORISTEN MUUTTUIEN JAKAUMAT

MUUTTUJA	KATEGORIAT	N 18 870			N 37 415		
		%	KA	KH	%	KA	KH
MAATASON MUUTTUJAT							
Demokraattisuustaso/ Regiimityyppi asteikolla 1- 10, <i>The Economist</i> <i>Intelligence Unit</i>	1 Demokratia	50,6	1,7	0,7	52,7	1,7	0,8
	2 Puolidemokratia	32,8			28,4		
	3 Autokratia	16,6			18,9		
YKSILÖTASON MUUTTUJAT							
Sukupuoli - kategorinen dummy	Naiset (viiteryhmä)	54,0	0,5	0,5	58,8	0,4	0,5
	Miehet	46,0			41,2		
Koulutustaso	1 Ei koulutusta	0,9	4,5	1,6	1,2	4,5	1,6
	2 Peruskoulutus	8,6			8,7		
	3 Toinen aste (alempi)	14,7			13,9		
	4 Toinen aste (ylempi)	35,0			34,7		
	5 Toisen asteen jälkeinen koulutus	15,1			16,2		
	6 Kolmannen asteen koulutus	11,5			10,5		
	7 Kandidaatintutkinto	10,2			9,3		
	8 Maisterin-tutkinto tai tohtorintutkinto	4,1			5,6		
Tyytyväisyys kansantalouteen Likertin asteikolla 1-5 "Kokonaisuudessaan olen tyytyväinen kansantalouden nykyiseen tilanteeseen"	1 Täysin eri mieltä	20,9	2,5	1,2	18,4	2,5	1,1
	2 Eri mieltä	32,8			36,5		
	3 Neutraali	21,3			21,9		
	4 Samaa mieltä	20,9			20,5		
	5 Täysin samaa mieltä	4,1			2,8		
Arvio omasta talustilanteesta Likertin asteikolla 1-10 "Mihin sijoittaisit itsesi asteikolla nykyisen varallisuutesi pohjalta?"	1 Matala, huono	3,4	4,6	1,7	5,1	4,4	1,7
	2	6,6			8,1		
	3	14,6			17,4		
	4	19,5			19,2		
	5	30,3			19,5		
	6	13,0			11,1		
	7	7,8			6,0		
	8	3,4			2,5		
	9	0,9			0,6		
	10 Korkea, hyvä	0,5			0,5		
Tyytyväisyys omaan talustilanteeseen Likertin asteikolla 1-5 "Kokonaisuudessaan olen tyytyväinen omaan talustilanteeseeni"	1 Täysin eri mieltä	16,0	2,8	1,2	16,9	2,7	1,2
	2 Eri mieltä	24,1			27,8		
	3 Neutraali	25,0			23,1		
	4 Samaa mieltä	29,1			27,5		
	5 Täysin samaa mieltä	5,7			54,6		

LIITETAULUKKO 3: JATKUVIEN MUUTTUIEN JAKAUMIEN KUVAUKSET

MUUTTUJA	N 18 870				N 37 415			
	KESKI-ARVO	KESKI-HAJON-TA	MIN	MAX	KESKI-ARVO	KESKI-HAJON-TA	MIN	MAX
MAATASON MUUTTUJAT								
Bruttokansantuotteen kasvuprosentti <i>Maailmanpankki</i>	2,8	1,4	0,0	5,9	2,8	1,4	0,0	5,9
Asukaskohtainen bruttokansantuote sidottuna ostovoimapariteettiin <i>Maailmanpankki</i>	585,1	334,9	57,4	1362,5	681,2	330,0	57,4	1362,6
Inhimillisen kehityksen indeksi asteikolla 0-1 <i>Yhdistyneiden kansakuntien kehitysohjelma</i>	0,777	0,063	0,645	0,886	0,795	0,063	0,645	0,886
YKSILÖTASON MUUTTUJAT								
Ikä	46,7	16,7	18	95	50,0	17,6	18	95
YKSILÖTASON MUUTTUISTA TEHDYT SUMMAMUUTTUJAT								
Luottamus instituutioihin Likertin asteikolla 1-5 "Missä määrin luotat seuraaviin instituutioihin?"	2,7	1,0	1	5	2,9	0,9	-1,0	7,4
Usko viranomaiskorruptoituneisuuteen Likertin asteikolla 1-4 "Kuinka monen mainitun viranomaistahon edustajan uskot olevan korruptoitunut?"	2,5	0,8	1	4	2,4	0,8	-0,9	5,9

LIITETAULUKKO 4: JÄLKISOSIALISTISEN EURAASIAN INSTITUTIONAALINEN LUOTTAMUS ILMAN EOS-ARVOJA

	MALLI 1	MALLI 2	MALLI 3	MALLI 4	MALLI 5	MALLI 6
Viiteryhmä: Demokratia
Puolidemokratia	-0,134 (0,163)	-0,130 (0,163)	-0,020 (0,195)	-0,114 (0,118)	0,000 (0,116)	0,005 (0,083)
Autoritaarinen regiimi	0,732*** (0,192)	0,739*** (0,192)	0,743*** (0,203)	0,607*** (0,139)	0,586*** (0,136)	0,498*** (0,097)
Ikä (10 vuoden frekv.)		0,012** (0,004)	0,012** (0,004)	0,023*** (0,004)	0,004 (0,004)	0,015*** (0,003)
Sukupuoli: viiteryhmä naiset	
Miehet		-0,024 (0,013)	-0,024 (0,013)	-0,028* (0,012)	-0,021 (0,012)	-0,024* (0,011)
Korkein suoritettu koulutustaso		0,006 (0,004)	0,006 (0,004)	-0,015*** (0,004)	0,001 (0,004)	-0,017*** (0,004)
BKT: Ostovoimapariteetti 10 vuoden kulmakerroin			0,000 (0,000)			
BKT: Kasvuprosentti 10 vuoden keskiarvo			0,019 (0,071)			
Inhimillisen kehityksen ind. 5 vuoden keskiarvo			-0,656 (2,552)			
Tyytyväisyys kansantalouteen				0,250*** (0,007)		0,212*** (0,006)
Arvio omasta taloustilanteesta				0,019*** (0,004)		0,024*** (0,004)
Tyytyväisyys omaan taloustilanteeseen				0,118*** (0,007)		0,095*** (0,006)
Usko viranomaisten korruptoituneisuuteen					-0,496*** (0,008)	-0,422*** (0,008)
Vakiotermi	2,631*** (0,098)	2,557*** (0,104)	2,752 (1,967)	1,566*** (0,080)	3,823*** (0,078)	2,769*** (0,064)
Maavarianssi	0,134	0,135	0,126	0,070	0,067	0,034
Jäännösvarianssi	0,781	0,780	0,780	0,655	0,656	0,568
Sisäkorrelaatio	0,162	0,160	0,164	0,094	0,067	0,048
Kokonais-R ²	0,101	0,100	0,110	0,292	0,290	0,410
Maansisäinen R ²	0,000	0,001	0,001	0,161	0,160	0,272
Maidenvälinen R ²	0,414	0,410	0,448	0,705	0,721	0,867
N	18 870	18 870	18 870	18 870	18 870	18 870

Keskiarvot sulkeissa. * $p < 0.05$, ** $p < 0.01$, *** $p < 0.001$